BIBLIOTECA PENTRU TOȚI COPIII

FRUMOASA NIVERNEZĂ

Alphonse Daudet

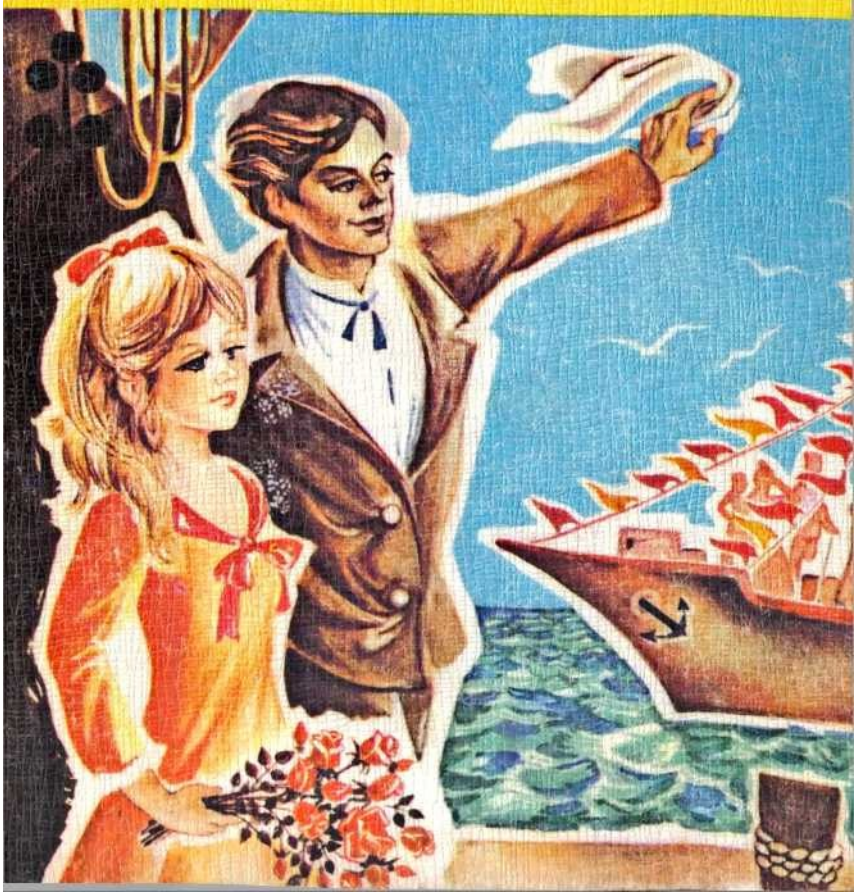

Alphonse Daudet
FRUMOASA NIVERNEZA

Traducere şi prefaţă de SANDA RADIAN

Macheta copertei:
STAN DONE

Coperta şi ilustraţiile:
DANIELA DRAVĂŢ-VOICULESCU

EDITURA ION CREANGĂ – BUCUREŞTI 1978

PREFAŢĂ

ALPHONSE DAUDET a fost considerat de criticul literar Jules Lemaître drept cel mai sincer realist din câţi au existat vreodată, pentru darul de a transmite cu deosebită autenticitate şi căldură în opera sa impresiile vii, trezite de lumea înconjurătoare. Această capacitate de a comunica direct şi imediat ceea ce resimţea se observă mai ales în povestirile ce-şi au izvorul în faptul trăit, ce transpun episoade biografice sau evenimente ale vremii. Traiectoria creaţiei lui Daudet este de aceea, poate, mai strâns legată de datele existenţei lui decât cea a altor artişti.

Scriitorul vede lumina zilei în 1840, în seninul ţinut al Provenţei, la Nîmes, unde vestigiile civilizaţiei romane dăinuie cu prestigioasă lor tradiţie în tihna provincială. Nevoia de apă este foarte mare într-o regiune sudică, luminată dar şi pârjoliţă de razele fierbinţi ale soarelui. Speranţa locuitorilor, mereu înşelată, de a vedea în sfârşit şuvoaiele cristaline venind pe străvechile apeducte şi ţâşnind din fântkiile cu minunate sculpturi antice, s-a întipărit adânc în sufletul copilului sensibil şi i-a stimulat imaginaţia în care apa devine un miraj fascinant. Lecturile

accentuează asemenea visuri. Curtea făbricuţei de textile a tatălui devine adesea insula lui Robinson Crusoe şi, după ce citeşte *Aventurile şi voiajele* lui Oameray sau *Midship Tasy*, se crede suficient de pregătit să joace rolul unui ofiţer de marină. Această atracţie constituie nu numai punctul de pornire al povestirii autobiografice *Prima călătorie*, *prima minciună*, dar şi al drumului pe mare întreprins de vestitul său erou comic Tartarin în romanul *Port Taragcon*, al înduioşătoarei istorii despre şlepul *Frumoasa niverneză*, sau al evocării celei dintâi traversări a oceanului făcută cu barca. Anii copilăriei sădesc în inima sa, ca şi în cea a lui Creangă, o dragoste nemărginită pentru locurile natale, întorcându-i mereu nostalgic gândul spre ele când se află departe. Orice popas pe meleagurile provensale va fi un leac magic pentru scriitorul în luptă cu greutăţile vieţii. Printre notele lui găsim următoarea invocaţie: „Oameni buni, casă binecuvântată!... De câte ori n-am venit aici să mă reîntâlnesc cu natura, să mă vindec de Paris şi de febrele lui la sănătoasele emanaţii ale micilor noastre coline provensale”. Despărţirea de Nîmes înseamnă şi părăsirea unei existenţe modeste, dar calme. La Lyon, unde se mută cu întreaga familie, băiatul obţine o bursă de extern la liceu. Nordul îi pare rece şi sumbru, sărăcia îşi arată colţii şi îl face să-şi dea mai limpede seama de inegalitatea socială. Singurele bucurii rămân pentru el forfota multicoloră a portului sau plimbările cu barca pe Ron şi tarabele anticarilor purtând povara minunată a cărţilor. Vocaţia sa se manifestă timpuriu: la 16 ani scrie un poem în maniera lui Victor Hugo şi un roman *Léo şi Chrétienne Fleury*, în care înfăţişează soarta unui soldat nesupus. Lipsurile materiale îl determină să accepte un post de pedagog la şcoala din Alais, între 1855 şi 1857. Din experienţele amare ale acestei perioade se încheagă romanul *Piciul* (1868) în care sunt înfăţişate aspectele şcolii de odinioară, când inegalitatea socială şi favoritismul făceau ca nedreptăţile să se ţină lanţ. Fie ca pedagog, fie ca elev, internatul care însemna despărţirea de cei dragi şi de viaţa în aer liber, în mijlocul naturii, e văzut ca o

dureroasă dezrădăcinare pentru toţi eroii lui Daudet: Victor din *Frumoasa niverneză*, Gaspard din *Noul învăţător* etc. Numai dascălii cu înţelegere pentru viaţa copiilor săraci, siliţi în acea vreme să muncească de mici – fie la oraş, fie la ţară – pot preîntâmpina, cum face institutorul Hamel, greutăţile din calea acestor şcolari.

În 1857 Alphonse Daudet pleacă în capitală, unde fratele său mai mare, istoricul Ernest Daudet, îl ajută să găsească de lucru. În culegerea de amintiri *Treizeci de ani la Paris*, scriitorul evocă această călătorie de două zile într-un compartiment îngheţat de clasa a treia. Ajuns secretarul unui nobil bătrân, care-i dictează memoriile, nu se gândeşte decât să-şi publice versurile, încredinţându-le tainele gingaşe ale tinereţii. Apariţia volumului de poezii *Les Amoureuses* (*Îndrăgostitele*) în 1858, fără a se impune în mod deosebit atenţiei, dezvăluie publicului un creator cu o mare delicateţe de simţire. Cu toate că începe o activitate publicistică la revistele *Figaro* şi *Lumea ilustrată*, duce un trai strâmtorat. În anii 1881 – 1882 stă în Algeria pentru a-şi îngriji sănătatea şubrezită şi multe din întâmplările prin care trece vor alcătui materialul peripeţiilor lui *Tartarin din Tarascon* şi a altor scrieri vesele sau dramatice. Un nou răgaz la Montauban îi prilejuieşte reîntâlnirea cu Provenţa pe care o va cânta în fermecătoarea proză lirică *Scrisori de la moara mea* (1869). Nimeni altul n-a ştiut să reconstituie acest ţinut cu legendele, peisajele şi chipurile sale umane cu atâta prospeţime, maliţioasă candoare şi duioşie. În *Istoria cărţilor mele*, autorul explică de ce îşi ia ca adăpost şi efigie, în culegerea de povestiri, vechea moară părăsită, simbol al unei vieţi pline de poezie, strâns legată de natură, în opoziţie cu existenţa grea şi prozaică într-o societate nedreaptă, într-o lume grăbită şi nepăsătoare. Explozia de vitalitate care caracterizează întoarcerea turmelor din vârful munţilor alternează cu sfioasa iubire a unui tânăr păstor pentru fata stăpânilor lui, asemuită cu Esterelle, Zâna înălţimilor. Alphonse Daudet ştie să asculte glasul firii, să-i surprindă cu extaz frumuseţile, dar să nu-i

ocolească nici calamităţile. Scurta relatare din *Lăcustele*, care ne aduce aminte de groaznica invazie descrisă de Miron Costin în *Letopiseţul Ţării Moldovei*, arată dezolanta pustiire a întinderilor roditoare de către plaga lacomelor insecte. Natura este într-o simbioză perfectă cu oamenii, modelându-le caracterul, în timp ce ei îi valorifică toate resursele. Tabloul coastei bretone din *Recolta de pe malul mării* constituie o ilustrare de un farmec straniu a muncii umane. Pe orice vreme, înfruntând primejdia, localnicii, tăcuţi şi aspri, culeg ierburile marine pentru a scoate sodă. Culorile algelor, permanentul du-te-vino pândit de fkix, ne oferă parcă o privelişte dintr-un alt univers. În centrul interesului acestor povestiri stau oameni harnici şi inimoşi, cum sunt *Bătrânii* cărora vârsta nu le stinge pofta de viaţă sau bunul domn Séguin, incapabil să-şi convingă căprioara să nu se expună primejdiei unei întâlniri cu lupul. Construită cu mijloacele fabulei, istorioara alegorică *Capra domnului Séguin* schiţează cu duioşie zvelt a vietate dornică de libertate, făcând din ea, în pofida neascultării, o victimă, aşa cum ne apare şi *în lumea celor care nu cuvântă* de Emil Gârleanu sau în poemul *Moartea căprioarei* de Nicolae Labiş.

În *Scrisori de la moara mea*, Daudet aduce un omagiu poeţilor de limbă provensală care şi-au slăvit în graiul lor patria. El portretizează pe Frédéric Mistral *x*, fiu de ţăran, care poartă numele vântului răscolitor din sud. Daudet îl cunoaşte personal, ca şi pe alţi scriitori ai acestei mişcări culturale din secolul XIX, menită să conserve caracterele originale ale artei şi datinilor provensale. Felibrige, cum se numea grupul literar provensal organizat de Romanille[12], a avut, prin păstrarea vechilor obiceiuri şi forme lingvistice, un rol important în aria întregii romanităţi.

Reînvierea tradiţiilor provensale era unul din aspectele rezistenţei contra tendinţei de dominaţie

---

1 Frédéric Mistral, 1830—1914, poet provensal.

21 J. Romanille, 1818—1891, scriitor provensal

prusacă în Europa şi al consolidării spiritualităţii popoarelor romanice.

În timpul vizitei sale în Franţa, în 1882, Vasile Alecsandri se duce cu trăsura în satul Maillane, unde locuia Mistral, cel ce la Jocurile florale de la Montpellier, ţinute de Societatea limbilor romanice, sprijinise, în 1878, acordarea premiului pentru cel mai bun cântec despre ginta latină poetului român.

Daudet preia farmecul şi savoarea meridională a literaturii provensale, dându-le un mai larg răsunet într-o proză accesibilă tuturor cititorilor francezi.

Războiul franco-prusian din 1870 – 1871 marchează profund opera scriitorului. Chiar dacă n-a înţeles pe deplin însemnătatea Comunei din Paris, înflăcărat de un profund patriotism el a arătat eroismul poporului în luptă cu cotropitorul lăsat de forţele reacţiunii franceze să asedieze capitala. În timpul luptelor, Daudet serveşte în gărzile mobile. Din cele văzute sau auzite în aceste grave împrejurări se vor alcătui majoritatea instantaneelor din culegerea *Poveştile de luni* (1873). De altfel, imaginea cutremurătoare a războiului franco-pru sian apare şi în opera altor mari scriitori ai vremii, Zola (*Atacul de la moară*) şi Maupassant (*Doi prieteni*, *Moş Milon* etc.). Majoritatea scrise sub forma unor note dintr-un jurnal de front, schiţele lui Daudet au o deosebită autenticitate. Dacă ceilalţi prozatori se referă cu precădere la situaţia civililor sub ocupaţie, Daudet prezintă atât momente din timpul bătăliei, cât şi aspecte din spatele frontului. Ororile masacrelor sunt descrise cu un realism crud, punându-se accentul pe detaliile semnificative: desperarea ostaşului din patrula de recunoaştere, care în *De-a lungul Marnei* renunţă să treacă pe malul celălalt, la ai săi, văzând barca prea încărcată; hotărârea grupei de bătrâni din *Cartierul Saint Antoine*, care, cu mersul lor nesigur, se duc să-l înfrunte pe duşman şi să-şi apere oraşul. Darul prozatorului de a sesiza acel amănunt de profundă umanitate în mijlocul dezastrului face şi mai impresionante asemenea crâmpeie din timpul războiului. De pildă, clipa

de acalmie din *Amintire din Fortul Montrouge*, în care cei ce poate vor muri curând aranjează grădini miniaturale atât de fragile, nu numai că pare zguduitoare, dar dobândeşte şi înţelesul simbolic al dragostei de frumos, nestăvilită de distrugere. Eroismul nu este pentru scriitor o trăsătură înnăscută, ci generată de împrejurări, consecinţă firească a dragostei de ţară şi a spiritului civic. În la *fortul Montrouge*, ofiţerul de L., înspăimântat la început de grozăvia frontului, se arată apoi la înălţimea misiunii sale. Impulsivitatea firii lui îl face să prefere moartea când poziţia cade în mâinile inamicului, dar soldaţii ştiu să-l preţuiască pentru faptele sale de vitejie. Într-un scurt dialog intitulat *Lecţia de istorie*, Daudet lasă să se întrevadă că pentru el patriotismul nu se limitează la respectarea disciplinei militare, că înseamnă să faci tot ce este omeneşte cu putinţă pentru victoria ţării tale. Luarea de atitudine individuală împotriva ocupantului, cum e cea a învăţătorului Hamel, este susţinută de întreaga colectivitate. La *Cea din urmă lecţie* iau parte şcolari, ţărani, bătrâni, tot satul care-şi arată astfel recunoştinţa către dascăl şi înţelegerea faţă de refuzul său de a sluji în corpul didactic diriguit de inamici. Pricepem şi mai bine tristeţea acestui rămas bun la lectura povestirii *Noul învăţător*, unde nedreptăţile prusacului pus în locul vechiului institutor fac parte din teroarea instaurată de ocupant care, cum se deduce din desfăşurarea acţiunii, nu se dă în lături de la măsuri extreme şi împotriva celor mici.

Eroul copil este adesea prezent în opera lui Daudet, care pătrunde adânc în gândirea acestuia şi ştie să-i descifreze fibrele ei secrete. Fără a se opri mult asupra analizei psihologice, observaţiile sale sunt nuanţate şi pline de acuitate. Îl preocupă în special, ca şi pe Hugo sau Dickens, viaţa copiilor săraci, lipsiţi de bucuriile vârstei, viaţa micilor „oameni necăjiţi”, cum e Victor, abandonat în drum şi luat de suflet de vrednicul Louveau din *Frumoasa nivernează*, Jack din romanul cu acelaşi nume, al cărui tragic destin este datorat snobismului mamei sale uşuratice, şi mulţi alţii. Simpatia şi compasiunea pentru

aceste nevinovate victime ale societăţii vădeşte şi poziţia critică faţă de o lume unde domneşte injustiţia şi corupţia.

Chiar dacă şi peste amintirile propriei sale copilării din *Prima călătorie*, *prima minciună*, se profilează umbra tragică a războiului în care moare vărul Léonce, micul lui tovarăş de joacă de altă dată, totuşi momentele evocate sunt senine, iar peripeţiile celor doi liceeni ni se înfăţişează cu un neostenit umor, asemuindu-se sub acest aspect cu cele ale humuleşteanului Nică.

Aplecarea spre comic îşi va găsi o reprezentare strălucită în trilogia despre Tartarin, meridionalul fanfaron, începută în 1872(*Tartarin din Tarascon*, *Tartarin în Alpi* şi *Port Tarascon*). Epopeea burlescă având drept personaj tipul imaginativului, lăudărosului, ademenit în permanenţă de mirajul aventurii, a fost nu o dată pusă alături de *Don Quijotte* de Cervantes. Verva neobosită în nararea istoriilor lui Tartarin o reîntâlnim uneori şi în poveştile lui Daudet.

Închipuirea lui fertilă şi dragostea pentru copii l-au călăuzit nu o dată spre tărâmul fermecat al poveştii. Preferinţele sale merg spre snoava cu izvor folcloric. Din nou trebuie să remarcăm o înrudire tematică: între *Smochina şi leneşul*, preluată din folclorul algerian, şi *Povestea unui om leneş* de Creangă, sau între isteţul Jarj aille din *Jarjaille la porţile raiului* şi personajul principal, plin de vitalitate, din *Ivan Turbincă*. Din opera scriitorului nu lipsesc nici motivele de basm, care la el dobândesc un văl de încântător lirism ca în *Serbarea acoperişurilor*, adevărat poem plin de culoare, mişcare şi muzicalitate. Uneori haina străvezie a basmului ne lasă să ghicim uşor implicaţii de critică socială, percepute cu naivitate de eroul copil.

Condamnarea nedreptăţilor din orânduirea capitalistă se va exprima clar după 1874 în romanele în care scriitorul zugrăveşte variate medii şi categorii sociale: în *Forment tânăr şi Bisler vârstnic* (1874) înfăţişează industria şi comerţul parizian, în *Nababul* (1877), înalta societate a capitalei, în *Nemuritorul* (1888), cercurile

academice, în *Sapho* (1884), boema şi mica burghezie. Ca şi Maupassant şi Zola, el înfierează josniciile şi compromisurile unei epoci de profunde antagonisme de clasă şi de descompunere a moravurilor „lumii bune”. De obicei, romanele sale au un deznodământ tragic, ca urmare a persecuţiilor suferite de oamenii cinstiţi, datorită arivismului feroce care-i caracterizează pe politicieni şi afacerişti, a rivalităţilor ridicole dintre oficialităţi, a frivolităţii femeilor din saloanele mondene. Dar, spre deosebire de ceilalţi prozatori realişti, Daudet nu reliefează niciodată faptele cu rece obiectivitate. El participă la destinele eroilor săi, îşi dezvăluie sentimentele, suferă şi se bucură împreună cu ei. Lirismul şi umanismul sunt principalele trăsături ale artei sale, unde lacrima şi surâsul se învecinează, se îmbogăţesc reciproc în profundul simţământ al dragostei de viaţă.

Dintre operele cele mai reprezentative, *Poveştile de luni* şi *Scrisori de la moara mea* sunt transpuneri poetice ale realităţii, care – fără să se îndepărteze de faptul trăit – pun accentul pe elementele de graţie şi vis.

Pentru Daudet raţiunea existenţei sale era creaţia artistică. În slujba ei şi-a pus toate forţele, i s-a dedicat în întregime. Putea să lucreze fără întrerupere din zori şi până-n seară, să colinde ore întregi cu caieţelul în mână străzile Lyonului sau mahalalele pariziene, notând un gest, prinzând din zbor o vorbă şi încercând să se identifice cu unul sau altul dintre trecători. Nu înceta să scrie pe colţul mesei, în luntre sau pe marginea ferestrei, mereu dăruit vocaţiei lui. Nici în ultimii ani, deşi ţintuit într-un fotoliu de o boală nemiloasă, pradă unor dureri insuportabile, nu a renunţat la munca de zi cu zi. În 1897, când moare, lângă el se află frumos orânduite caietele cu scoarţe negre, pe filele cărora aşternuse romanul *Caravana*, rămas neterminat.

Întemeiată pe cea mai viguroasă tradiţie franceză, galică şi voltairiană, renumită prin armonia şi eleganţa clasică a stilului, opera lui Daudet se remarcă mai ales prin profundul ei omenesc, exprimat într-o originală împletire

de ironie şi compasiune. Aceste trăsături specifice îşi vor găsi un demn urmaş în scrisul lui Anatole France care va şi elogia arta precursorului său, spunând în *Viaţa literară*: „Aşa era Alphonse Daudet: un suflet veşnic tânăr, plin de lumină şi cântec”.

SANDA BADIAN

PRIMA CĂLĂTORIE, PRIMA MINCIUNĂ

Introducere

MEMORII, AMINTIRI… pot spune ca Baudelaire: „Am mai multe amintiri decât dacă aş avea o mie de ani”… Dar dintre acestea unele îmi apar clare şi distincte, şi altora le lipseşte înlănţuirea, coeziunea, având între ele mari goluri de memorie. Voi încerca să fiu sincer şi să nu inventez prea mult, chiar cu riscul de a lăsa uneori locuri albe pe pagina începută. Astfel, de exemplu, din prima seară când începe povestea mea, îmi amintesc numai că totul se petrecea la Beaucaire, pe malul Renului, într-un Beaucaire în care nu mai întâlneai bâlciurile de altă dată şi unde se legănau şi se băteau în vânt pancarte cu „De închiriat” la numeroase case goale.

Hangiul ne-a dat, tânărului meu văr şi mie, odaia lui cea mare, pentru ca să nu trebuiască să stăm jos în cârciumă, cu soldaţii care erau clientela lui obişnuită. Acest hangiu – o clipă, să-mi amintesc – da, el şi nevasta lui se numeau Toustain şi slujiseră odinioară la părinţii mei, la Nîmes. Se căsătoriseră, cumpăraseră acest mic vad, hanul unde mă găseam în această seară de vară cu tânărul meu văr Léonce.

Dar cât de departe sunt toate, cât de nedesluşite! Ceea ce am notat însă în carnetele mele, dintr-o veche obişnuinţă, sunt sigur că este adevărat şi precis. Dar întâmplarea de care vă vorbesc nu am notat-o. Ea se pierde în negura anilor copilăriei, într-o stare de vis. Numele hanului? „La calul alb”, „Pălăria roşie”, sau altceva de acest fel. Se găsea într-o uliţă mică, foarte întunecoasă, unde urlă vântul, unde se izbesc obloanele, căci în timpul mistralului bate vântul atât de tare la

Beaucaire, că se întind frânghii de la o casă la alta pentru ca să te ţii de ele.

În stradă văd un mare pătrat de lumină care este reflexul sălii de jos, unde cântă soldaţii. Şi imaginea acestor soldaţi întorşi din Crimeea fixează data păţaniilor mele: trebuie că era în 1854 sau 1855.

Pereţii sunt tencuiţi cu alb în odaia cea mare unde patul-vapor, cu un baldachin dintr-o veche pânză pictată, decolorată, ocupă aproape tot locul. Pe un scrin pântecos, o fecioară de ghips ţine tovărăşie unui vechi buchet de flori de portocal, un buchet de nuntă plin de praf sub globul său de sticlă. Fereastra e încastrată adânc în perete, şi pe pervazul de lemn, de grosimea zidului, şed doi tineri cu mica lor gustare între ei.

Printre toate aceste amintiri răzleţe, de ce – mister al memoriei – îmi amintesc de cina uşoară, alcătuită dintr-un pui de potârniche în sos picant de usturoi? Masă romantică, masă de aventurier, luată separat şi aproape în întuneric, pentru ca cei doi copii să nu se amestece în îngrămădeala zgomotoasă din sala joasă a hanului.

Din aceste două chipuri, al lui Alphonse nu-l pot evoca deloc după atâta timp, dar revăd foarte bine în semiobscuritatea misterioasă obrazul palid şi pasionat, ochii vii şi pătrunzători ai micului său tovarăş, ai meridionalului de peste 12 ani, îndemânatec, chibzuit, cu un uşor freamăt neliniştitor al buzelor, cu surâsul în colţul gurii, surâs dispreţuitor, enigmatic, a cărui adevărată semnificaţie nu o cunoşteam încă pe vremea aceea.

s

Este destul de neobişnuit, mai ales în Franţa, unde tineretul nu este atât de emancipat ca în Anglia, să vezi doi băieţandri, doi liceeni singuri într-o odaie, fără părinţi, fără profesori, în încăperea unui han dintr-o regiune necunoscută.

Iată explicaţia acestui fapt:

Plecam la liceul din Lyon să ne terminăm studiile, începuse să meargă drumul de fier, dar era foarte scump şi

părinţii noştri, care nu erau bogaţi, s-au gândit să se servească de vapoarele cu aburi care urcau Ronul de la Lyon la Marsilia, făcând trafic şi comerţ de mărfuri. Se întâmpla deseori să călătoreşti pe aceste vase printr-un batir. Părinţii mei, cunoscând un căpitan căruia ne-au recomandat, se deciseseră să ne trimită cu vaporul; Ronul trece prin Beaucaire, şi Nîmes se află la cinci leghe de Beaucaire. Am venit cu diligenţa prin câmpurile de măslini, printre vii, livezi de duzi, şesuri unduitoare, pe un drum acoperit de un strat de praf alb de două picioare, care pârâia ca zăpada. Colbul se ridica în vârtejuri, mişcând şi învăluind priveliştea, ceea ce mă încurcă şi mai mult să-mi amintesc cum s-a desfăşurat prima parte a călătoriei.

Dar ţin minte foarte bine că eram mândru că aveam în buzunarul meu o scrisoare de recomandare pentru căpitanul Reboul – iată un nume pe care nu l-am uitat – şi o altă scrisoare pentru aceşti Toustain, hangiii din Beaucaire, de care începusem să vă vorbesc.

Tocmai faptul că nişte foşti slujbaşi de-ai lor locuiau aici deciseseră familiile noastre să ne trimită singuri, căci trebuia să petrecem o noapte în oraş, vaporul venind din Tour Saint-Louis şi ajungând în localitate abia la ora şase dimineaţa. Apoi, pentru mine mai era şi ideea, scumpă unui cititor al tuturor Robinsonilor, că voi putea, în fine, să pun piciorul pe un vapor.

Trebuie să vă spun că oraşul meu natal este un colţ de ţară extraordinar, pârjolit şi uscat de mistral şi de soare, ca şi acea veche carcasă de caşalot pe care Darwin ne arată cum băştinaşii din Ţara de Foc o poartă în triumf, tăiată în bucăţi, şi apoi o mănâncă. E un oraş foarte vechi din timpul romanilor. Atunci apa venea din Ron prin superbe apeducte, ca cel al podului Gard, dar suntem departe de acele timpuri. Podul Gard nu mai este decât un monument istoric, pe care englezii nu pierd ocazia să meargă să-l vadă, minunat când îl priveşti, datorită elansării celor trei rânduri de arcuri suprapuse, care par a se uni cu două înalte coline verzi aflate în spatele lor. Dar

ca apeduct nu mai funcţionează. Şi, de la romani încoace, sărmanilor locuitori din Nîmes le iese limba de un cot visând fântâni, cascade şi lacuri.

Dintotdeauna, deputaţii noştri, când îşi fac propaganda electorală, nu uită să promită apa. Unul spune c-o va aduce printr-un canal, altul prin apeducte şi, cu ajutorul frumoasei imaginaţii meridionale, compatrioţii noştri, luând toate aceste făgăduieli în serios, au construit cu anticipaţie fântâni în toate colţurile de stradă. În pieţe sunt havuzuri împodobite cu statui de Pradier[3] cu lei, delfini, salamandre, aplecate peste bazine rotunde de marmură albă. După ce trec alegerile, deputatul îşi uită promisiunea, apa nu vine şi bazinele rămân goale, delfinii cască în soare cu fălcile de marmură albă larg deschise, cu pânze de păianjen în bot, iar un strat de praf tot mai gros înnegreşte accesoriile mitologice ale nimfelor şi ale salamandrelor.

Două întâmplări care îmi vin în minte vă vor da o idee despre această lipsă de apă.

În fabrica părinţilor mei, la porţile Nâmes-ului, o fabrică de ţesături unde m-am născut – şi de care vorbesc mult în „Piciul” – erau nişte bazine şi un rezervor unde lucrătorii spălau stofele. Apa acestui rezervor era uleioasă, bătea în verde, galben şi roşu şi-mi aduc aminte cât de uimiţi am fost văzând într-o zi un bătrân ofiţer pensionar, unul din prietenii noştri, sosind cu un nepot căruia voia să-i dea o lecţie de înot.

— Dar unde? în ce, pentru Dumnezeu?! întrebă tata.

— În rezervor, bineînţeles.

— Iată rezervorul, îl pofti tata, devreme ce vrei să te serveşti de el.

Parcă văd capul năuc al copilului, care ieşea dintr-o grămadă de burdufuri, colaci de plută şi diverse alcătuiri de cauciuc; bunicul, trăgându-se de mustaţă, cu o mutră supărată, părea cam descumpănit; noi toţi ne strânsesem

---

3 Pradier, sculptor francez (1792 – 1852), autor al celor două muze de la fântâna Molière din Paris.

în jurul acestei ape uleioase, dezgustătoare.

Puteai cel mult să faci o baie de picioare, şi încă ce baie de picioare în acest bazin de vopsitorie!

Celălalt aspect va părea şi mai de necrezut.

Îmi amintesc foarte bine că la acea epocă la Nîmes spălătoresele, neavând un râu unde să-şi spele rufele, de îndată ce s-a construit o micuţă cale ferată de la Nîmes la Ron, luau trenul şi-şi duceau puţinele şi coşurile.

În serile de vară era ceva sosirea acestor tinere femei sau fete cu chipul smead şi energic, întorcându-se cu baloturile lor de rufe încă umede; şi când ieşeau din gară, mulţimea se aduna în jurul lor şi adulmeca cu nesaţ mireasma proaspătă a grămezilor din care se scurgea apa de care sărmanii oameni din Nîmes îşi apropiau mâinile fierbinţi şi uscate, murmurând: „O! d'aigo... d'aigo!... d'aigo!..." (apă, apă, apă); dacă socotiţi că povestea este cam trasă de păr, puneţi-o pe seama imaginaţiei prietenului vostru. Ah! Blestemata de imaginaţie, ea poartă vina că în acest ţinut secetos nutrisem încă din frageda mea copilărie o pasiune pentru apă, pentru mare. Nu visam decât la ea. Lecturile mele erau „Robinson Crusoe", „Aventurile şi voia jele", lui Garneray, un pictor de tablouri marine, care fusese marinar, călătorise mult în timpul Revoluţiei şi imperiului lui Napoleon şi, căzând prizonier la englezi, ştiuse să-şi povestească suferinţele de pe pontoanele din Portsmouth. O altă preferinţă a mea erau romanele căpitanului Marryat, mai ales „Midship Tasy". Visam la acest aspirant de marină şi lui îi datorez aventurile ce le voi povesti. Lui „Midship Tasy" şi de asemenea unui „mus" care-mi fusese coleg de şcoală, un mic ticălos, un leneş, într-un cuvânt o haimana care, nevrând să facă nimic, fusese izgonit de părinţi şi se angajase pe un vapor. Se numea Taine, dar nu avea nicio legătură cu marele scriitor-filozof, autorul „Literaturii engleze", pe care l-am cunoscut la „duminicile" lui Gustave Flaubert şi care, de câte ori îl întâlneam, mă făcea să mă gândesc la micul meu camarad Taine.

Îmbarcat pe un ştiu ce vapor al statului, după ce a lucrat un timp ca mus, Taine a plecat în Crimeea cu flota franceză. Acolo s-a îmbolnăvit de holeră, a fost salvat ca prin minune şi trimis în convalescenţă la Nîmes, în sânul familiei, unde se afla oarecum în situaţia fericită a fiului risipitor, căruia i se aplecase mâncând din viţelul cel gras.

În costumul său de marinar, de care de bună seamă s-a ferit să se despartă, cu gâtul gol, cu gulerul mare, albastru, şi pălăria de pânză cerată aşezată în vârful capului ca o aureolă, Taine fu câteva luni eroul oraşului. Mergeam cu toţii în jurul lui, pe bulevarde, pe esplanadă, la muzica militară. Eram mândru când puteam să-i dau braţul. Ascultam cele mai neînsemnate vorbe ale sale cu deosebită atenţie, cu veneraţie, încât chiar şi azi fraza pe care o repeta cel mai des mi-a rămas în minte. Când era întrebat dacă-i place meseria de marinar, zicea de fiecare dată: „Prea multă supă pentru atât de puţină carne”. Mă gândeam la acest Taine şi la istorisirile sale despre Crimeea, despre spitalul din Gallipoli, despre

Şcoala navală franceză, instalată pentru moment la Varna, unde avusese într-un timp intenţia să intre. Din păcate, sărmanul băiat nu prea ştia carte. Ah! dacă aş fi fost eu în locul lui… şi mă şi vedeam aspirant, cu vestonul albastru, cu chipiul plat, cu galoane de aur. Drept confident al visurilor, al ambiţiilor mele, îl aveam pe vărul meu Léonce, de care v-am vorbit adineauri. I le încredinţam când la mine, la fabrica noastră de pe şoseaua Avignon (răscolesc colbul copilăriei), când la părinţii săi care aveau o farmacie într-o mică piaţă cu nume medicinal. Ah! farmacia cu cele două borcane, unul roz şi altul verde, care seara aruncau pe piaţa cu pietre ascuţite două pete de culoare, cu vitrinele ei mari, pline cu fiole, în care tremurau licori misterioase, are în amintirea mea un loc aproape tot atât de important ca şi fabrica. Am strecurat-o în aproape toate cărţile mele şi se găseşte în fiecare colţ din „Tartarin”.

Nu intru niciodată în vreo farmacie cu mirosuri evocatoare, fără să-mi amintesc de cea din copilărie şi de

dulciurile iei: fructe zaharate, sucuri de plante, turtă de nalbă, turtă de lichen. Întotdeauna însă era plină de lume. Din clipă în clipă micul clopoţel de la intrare suna anunţând un client nou, în special în zilele de târg, căci ţăranii noştri din sud sunt foarte dornici de leacuri, iubitori de infuzii şi zaharicale; când viile mergeau prost farmacia era goală, dar când budanele erau pline, bunii noştri săteni veneau grămadă să-şi cumpere hapuri. Noi stăteam mai mult într-o curte mică, întunecoasă, cum s-ar spune sub cerul liber, şi acolo şedeam la taifas cu învăţăcelul-spiţer, un tinerel căruia abia îi dăduseră tulviele. În timp ce el strivea ierburile într-o piuliţă de marmură, robinsonadele mele se desfăşurau din plin. Şi ucenicul, un sedentar cu imaginaţie bogată, se amesteca în vorbăria noastră, vorbărie întreruptă din când în când de clopoţelul de la uşă. Ah, clopoţelul acela de la uşa farmaciei, ce clinchet zglobiu avea pe atunci! Şi acum sună la urechea mea ca un zurgălău pe care amintirile mele săltăreţe l-ar purta la gât.

Micul Léonce urma în acea vreme cu mine la liceul din Nîmes. Aveam multă influenţă asupra lui, căci, deşi era foarte inteligent, rămăsese în urmă cu învăţătura, ca un copil răsfăţat de mamă văduvă, ce era. Autoritatea mea, destul de relativă, se datora mai puţin vârstei – eram cu un an mai mare decât el – cât faptului că aveam o clasă de liceu în plus. Cum ne iubeam foarte mult, am obţinut fără mare greutate să-l iau cu mine la şcoala din Lyon, mama lui făcându-i toate voile.

Şi iată de ce Alphonse şi Léonce şedeau pe marginea ferestrei hanului, având între ei un pui de potârniche rece în sos picant şi drept orizont zidurile negre şi coşcovite, ca scrijelite cu hieroglife, de parcă alcătuiau o antiteză între vechimea fără seamăn a lucrurilor şi închipuirile ori planurile aventuroase care frământau mintea lor de copii în acea seară.

Până la ce oră se prelungi veghea noastră? Iată ce mi-ar fi imposibil să vă spun. Dar vă puteţi lesne închipui bucuria, salturile de ied, proiectele, bătăile surde de inimă în piepturile noastre tinere, la gândul vaporului pe care

urma să punem piciorul a doua zi dimineaţa. În fiecare clipă pipăiam buzunarul vestei, ca să văd dacă scrisoarea către căpitan se afla la locul ei.

— O ai? întreba îngrijorat Léonce.

Alphonse răspundea cu un surâs trufaş: „O am”, căci mândria pentru superioritatea ce-o aveam faţă de acest tânăr Telemaque încredinţat inteligenţei mele de mentor se şi făcea simţită, şi se făurea în mine, de asemenea, sub o formă încă neprecizată, ca un nor care, îngroşându-se, vestea în zare furtuna, frumoasa închipuire care urma să călăuzească şi să schimbe viaţa noastră timp de câteva zile.

II

Ah! cât de mare şi strălucitor era Ronul în dimineaţa aceea! Albastru şi tainic ca marea sub suflul puternic al mistralului, se rostogolea în valuri repezi, izbindu-se de stâlpii nesfârşitelor poduri, şi în primul rând Beaucaire, cel mai mare din Franţa, acest pod care separă Beaucaire de Tarascon, Languedoc de Provenţa, „sudul stufului de sudul pietrelor”.

În zori se auzeau clopotele de pe ambele maluri şi turlele bisericilor din Beaucaire şi Tarascon se vedeau cu vârfurile lor albe strălucind deasupra crenelurilor şi a zidurilor înalte, roşii, ale castelului regelui René. În acea epocă, Tarascon-ul nu era încă vestit. Avea gloria sa istorică înscrisă în vechile arhive, dar prietenul meu Tartarin încă nu se născuse şi nu bănuiam deloc, pe când hoinăream pe chei cu Léonce, admirând frumoasa privelişte a cetăţii tarasconeze, aflată pe malul celălalt, că într-o zi va ţâşni din creierul meu eroul meridional, spaima leilor, căţărătorul pe înălţimi, exploratorul fără pereche, extraordinarul Tartarin.

Odată cu clopotele suna veselă de pretutindeni şi ora cinci dimineaţa.

Era rece, cu toate că soarele se afla de mult sus pe cer şi-şi arunca razele fierbinţi pe malurile Ronului, deoarece mistralul suflă aici cu putere, deşi nu cu atâta

forţă ca vântul de peste munţi, care vine din nord-est, cu un iz de zăpadă. Cheiul era pustiu la ora asta. Doar doi sau trei hamali jucau dopuri[4] şi câţiva vameşi în tunică verde mergeau încolo şi încoace; în plus, un grup de cinci sau şase călători, nişte soldaţi în pantaloni roşii, femei şi copii îmbrobodiţi în pături şi şaluri băteau pasul pe loc pe dalele mari, aşteptând ca şi noi sosirea vaporului care urca Ronul venind de la Tour Saint-Louis.

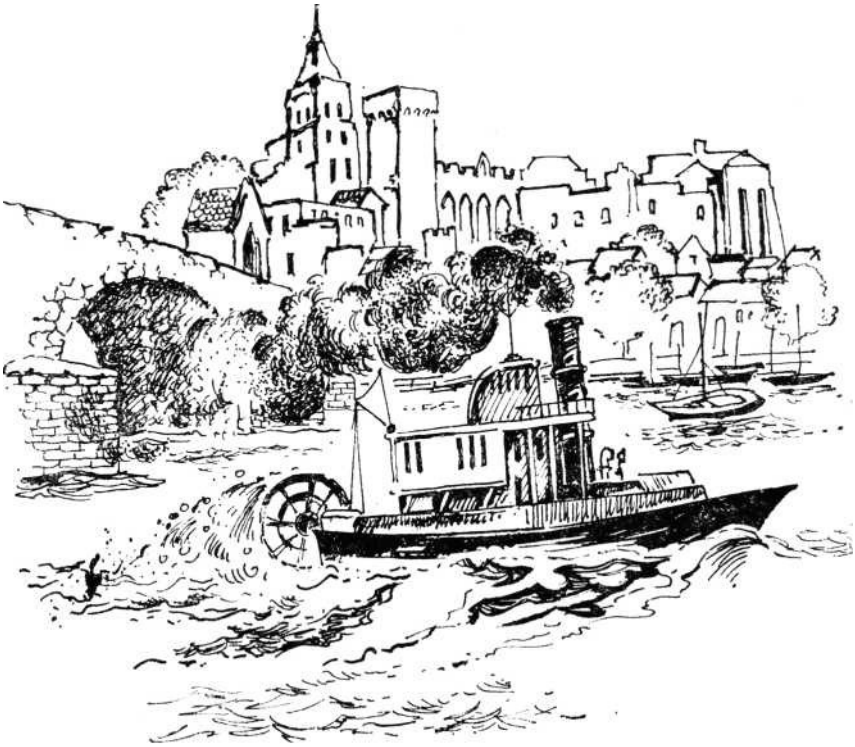

— Ah! ce mai zgripţuroi! cât poate să întârzie vaporul ăsta! zise lângă noi o voce de cocoş răguşit, vocea piţigăiată a unui băieţandru din care nu se vedea decât vârful nasului roş şi nişte ochi lăcrimând de frig.

Voia să stea de vorbă tânărul, şi eu, încântat de-aşa o pleaşcă, răspunsei:

— Da, din cauză că Ronul se urcă greu şi paletele

4 Joc care constă în a face să cadă un dop pe care sînt puşi bani de metal, zvîrlind în el cu o pietricică.

roţilor bat cu mare efort.

Tonul de cunoscător şi siguranţa cu care am spus toate acestea stârniră priviri uimite, cât şi următoarele cuvinte ale unui alt băiat, fratele celui dintâi, aproape de aceeaşi vârstă cu el, care se apropiase de noi:

— Oh, dar aveţi aerul că vă pricepeţi în treburi marinăreşti. Nu cumva sunteţi, din întâmplare…?

Îi tai vorba şi-i răspund:

— Am absolvit acum Şcoala navală din Varna împreună cu vărul meu Léonce.

De unde dracu' mi-a venit să dau acest răspuns? Cine mi l-a şoptit? Acest soare mare, stacojiu, care-şi desprindea obrazul din negura zorilor? Ori tu, marele mistral, care mă îmbătai cu toate miresmele ierbii şi apelor pe care le porţi, pe cane le scuturi cu aripile tale imense? Era oare aerul tarasconez în care se simţea sufletul lui Tartarin? Cine ştie? Fapt este că aceste cuvinte au fost rostite şi că, abia pronunţate, au trebuit adăugate altele, nu mai puţin neadevărate, nu mai puţin periculoase şi compromiţătoare, prins cum eram în angrenajul irezistibil al minciunii.

— Veniţi de la Varna, domnule ofiţer? mă întrebă cu respect un soldat care mă auzise. Ei bine, eu vin de la Gallipoli.

Fără să mă emoţionez cine ştie ce, exclamai râzând, ca şi cum auzeam de o veche cunoştinţă: „Ah! Gallip!… Gallip!…" Şi, pentru a da mai mult impresia de adevăr spuselor mele, adăugai întorcându-mă spre Léonce:

— Îţi aminteşti, vere, prin câte n-am trecut pe meleagurile alea!

Léonce, după o clipă de şovăială, cu ochii holbaţi de uimire, rosti totuşi vitejeşte:

— Cum să nu-mi amintesc!

Şi lângă noi vocile celor doi băieţi murmurară în acelaşi timp, pline de admiraţie şi de jind: „Oh! ce mai zgripţuroi!" Când mi s-a spus „domnule ofiţer", am avut o pornire de mândrie, dar şuşotelile celor doi admiratori mă

umpleau de un şi mai mare orgoliu, iar această expresie dialectală cu care mă urmăriră tot drumul a fost pentru vanitatea mea copilărească ca o lovitură de pinten, care de fiecare dată mă stârnea mai mult, împingându-mă să mă-nfund până-n gât în minciuni şi închipuiri.

Deodată, un muget de sirenă răsună de-a lungul pietrelor cheiului – aceste mari bucăţi de caldarâm cane apărau digul de inundaţii – se auziră un gâfâit de maşini şi o bătaie de palete şi, într-un vârtej de fum negru, „Bonnardelle” – aşa se chema vaporul, după numele fondatorilor Companiei – se opri la malul întărit care apără Beaucaire-ul împotriva furiilor primejdioase şi sălbatice ale îngrozitorului său vecin.

Hamalii întrerup partida de dopuri, vameşii sie reped; colete, butoaie cu vin, baloturi de mărfuri, lăzi de toate mărimile, care stăteau îngrămădite pe chei, sunt transbordate în cala vaporului cu ajutorul muşchilor puternici şi al strigătelor fără sfârşit, căci ne aflăm în sudul gălăgios, violent şi limbut. Cât despre sărmanii călători, nimeni nu se ocupă de ei şi nu li se permite să urce pe vapor decât după ce ultimul butoi cu ulei ori cu vin a fost bine aşezat şi stivuit.

Alphonse trece nerăbdător înaintea celorlalţi. Călătorii murmură, dar nu sunt decât soldaţi, femei, copii.

În cele din urmă, grăbit şi mândru de scrisoarea pe care o am în buzunar, de pretinsa mea autoritate de ofiţer, mă reped pe punte urmat de Léonce şi de doi băieţi mai mici din Montpellier, cei de adineauri, şi de nişte militari; în acest du-te-vino, în această hărmălaie, încep să-l caut pe căpitan. Îmi imaginasem, în urma lecturilor şi a povestirilor lui Taine, un tip fie în ţinută de luptă, cu tricornul de vânt, cu sabia într-o parte, cu portavoce în mână, fie, pe o noapte furtunoasă, cu gluga cernită de marinar, sub care se văd galoanele şepcii cu cureaua sub bărbie. Dar pe bordul vasului „Bonnardelle” n-am văzut nimic din toate astea. Iar marinarii n-aveau bluze albastre, nici gulere mari, abia dacă purtau cămăşi de barchet şi când rostogoleau butoaiele păreau mai curând nişte

cărători sau nişte băieţi de prăvălie. Cei cărora mă adresam întrebându-i unde-l găsesc pe căpitan nici nu-mi răspundeau de ocupaţi ce erau cu stivuirea. Unul din ei, totuşi, enervat, ca să scape de mine, îmi strigă: „Căpitanul? Care căpitan, taica Reboul? Uite-l pe căpitan, bătrânul ăla cu şapcă”.

Şi ce şapcă! Trebuie, de altfel, să fi fost destul de neobişnuită, căci din tot echipajul e singurul lucru de care-mi aduc aminte; rotundă, enormă, din piele de iepure, roşie, decolorată, cu nişte apărători de urechi care coborau până la bărbie. Ăsta era căpitanul?

Şi văd cum această şapcă citeşte la repezeală scrisoarea mea de recomandare, o aud cum îmi spune cu o voce răguşită şi oarecare, pe un ton dispreţuitor, tonul cuiva căruia nu-i pasă de nimic:

— Du-te în sala de-a I-a. Nu mai încurca locul pe punte.

Din fericire soldaţii erau departe şi nu auziră cu ce lipsă de respect este tratat ofiţerul lor: „Nu mai încurca locul pe punte!”

Pe deasupra, nu prea era uşor să părăseşti puntea. Cum să faci? Să sari în apă, sau s-o iei prin buncărul de cărbuni, printre coşurile pline de ulei duse într-acolo? Mai prost era că nici vărul meu nici eu nu pusesem niciodată piciorul pe un vapor mare sau mic, cu pânze sau cu aburi, şi nici măcar pe vreunul cu vâsle. Nu le ştiam decât din cărţi. Totul era nou pentru noi, de la scândurile umede până la valurile Eonului biciuite de mistral, care izbeau pietrele digului, făcând ca totul să dănţuiască şi să se legene. Am rămas o clipă descumpănit. Doar una, nu mai mult. Mi-am amintit apoi că am citit în cărţile maritime că pasagerii mai de soi, mai distinşi, stăteau în partea dinspre pupa.

— Cum ajungem, spusei vărului meu, la primul tambuchiu deschis, coborâm în sală.

Tambuchiu – încă un cuvânt pe care-l învăţasem de la Robinsoni.

— Ah, ce mai zgripţuroi! zice o voce cristalină, copilărească, în spatele meu.

Cei doi băieţaşi din Montpellier ne urmăriseră şi strigătul lor de admiraţie venise la timpul potrivit pentru a-mi da curaj şi siguranţă.

— Ce-i aia un tambuchiu? întrebă unul din ei pe Léonce.

Cum nu ştia ce să răspundă, ceea ce ar fi părut curios din partea unui elev de la Şcoala de marină, m-am grăbit să vorbesc în locul lui, spunând că tambuchiile erau nişte deschizături pătrate care făceau să comunice puntea cu partea de jos a vasului. Chiar atunci se ivi în faţa noastră ceva asemănător cu fereastra unei mansarde care dă spre acoperiş. Trebuia să fi fost asta. M-am aplecat şi am văzut scara de la I-a care nu era nici comodă, nici elegantă: o scară aproape dreaptă ce se pierdea într-o gaură neagră care mirosea a fum. Cum coborau doamnele pe-aici? M-am aventurat totuşi, stânjenit în mişcări de pătură şi de valiză; Léonce ducea coşul cu alimente. Destul de speriat, dar simţind că trebuie să aibă curajul să mă urmeze ca ofiţer de marină, picioarele lui îmi striveau degetele şi mă făceau să cobor mai repede. Băieţii din Montpellier nu îndrăzneau să se arunce în această aventură şi, ridicând capul, vedeam aplecate peste gaura neagră capetele lor tunse şi nevinovate, ochii şi gurile lor rotunde, în timp ce împingeam o uşă mică.

M-am trezit într-un fel de cămară cu pereţi şi mese murdare, unde se aflau doi sau trei ajutori de bucătari cu tichia albă pe cap şi cu bluze tot albe, de un alb care se tăvălise vreo opt zile în buncărul de cărbuni. Şi când i-am întrebat unde se află clasa I-a unul din ei îmi răspunse: „Veniţi pe aici, am să vă conduc la I-a la a II-a şi la a III-a dacă doriţi”, voind să spună că a vorbi de clasa I-a pe un vapor ca ăsta se datora unei naivităţi lesne de priceput la vârsta mea. În bucătăria prin care trecurăm văzurăm hălci de carne, coşuri de legume şi acele pâini enorme pe care lionezii le numesc „coroane”, rotunde şi răsucite ca nişte coroane funebre, împinsei încă o uşă şi ajunsei într-o sală

mare, cu canapele de piele de fiecare parte şi la mijloc o masă mare cu nişte bănci înguste în jurul ei. La sosirea noastră, câteva siluete omeneşti întinse pe canapeaua din dreapta se mişcară ca trezite din somn. Un domn înalt, slab, cu barbă roşie, cu capul înfăşurat într-un fular albastru legat de două ori în jurul frunţii, se ridică în capul oaselor, mă privi o clipă, apoi, spunând câteva cuvinte, într-o limbă necunoscută, unor băieţi care purtau şi ei acelaşi fel de fular, se culcă din nou cu o înălţare din umeri care părea să însemne: „Am văzut destul, nu merită să te mai sinchiseşti”. Urmă probabil ceva nostim, căci timp de câteva momente cei doi sau trei băieţi se tăvăliră de râs pe patul lor improvizat, ceea ce luai drept o jignire. Cuvintele pe care nu le înţelegi par întotdeauna mai răutăcioase, mai muşcătoare, şi Léonce, ca şi mine, simţirăm din instinct că am dat aici de un cuib de vipere, de nişte duşmani fără milă.

Foarte demni, împintenaţi ca doi cocoşi tineri, ne-am dus să ne aşezăm pe canapeaua din faţă. Şi aceasta era ocupată, căci ne întâmpinară nişte strigăte şi apărură de sub un maldăr de pături două chipuri drăguţe de femei încă tinere, îmbrăcate în negru, cu băsmăluţe de dantelă, cu ochi albaştri şi părul buclat deasupra a doua nasuri foarte mici şi vesele. Cine erau aceste două doamne am aflat imediat din vorbele lor.

Erau două lioneze, două cumnate căsătorite fiecare cu câte un şef de atelier al Companiei maritime. Petrecuseră câteva zile la o rudă, un inginer, la Tour Saint Louis, de unde au plecat acasă, la Lyon. Ajunseseră Ia

Arles seara trecută, dar „Bonnardelle” necirculând noaptea, pentru a-şi economisi cheltuielile de hotel s-au culcat pe vapor în sala de a I-a. Se plângeau că fuseseră tratate pe bord mai rău decât nişte colete, îl acuzau pe căpitanul Reboul, îl socoteau un sălbatic, iar pe englezul din faţa lor un mojic la fel de prost crescut ca şi copiii săi care bolboroseau tot timpul, fără să le adreseze vreun cuvânt, de parcă ar fi fost câini. Astfel că erau fericite să vadă sosind noi tovarăşi de drum, cel puţin francezi! Toate

acestea şoptite în semiîntuneric, în timp ce „Bonnardelle” se desprindea de ţărm, bătând apa cu paletele roţilor sale, pe când fierăria gemea, lemnul pârâia şi prin hublourile înnegrite se vedea cum se îndepărtează din ce în ce digul alb.

Mi-am deschis şi eu sufletul faţă de aceste doamne, cum şi l-au deschis şi ele faţă de noi; le-am mărturisit că mergeam până la Lyon şi, cum se mirau că, atât de tineri, călătoream singuri, le-am declarat cu un surâs superior că ieşisem de la Şcoala de marină din Varna, în concediu de boală, şi că imediat ce sănătatea noastră se va restabili, ne vom duae, vărul meu şi cu mine, să ne luăm serviciul în primire până la sfârşitul războiului. Vă închipuiţi cum ambele lioneze ne priveau cu ochii miraţi, holbaţi de admiraţie. Încă nişte copii! Şi au ajuns ofiţeri! în ajun de a pleca la luptă! Ochii lor albaştri spuneau toate acestea şi multe altele. Mă însufleţeam vorbind, luând drept martor pe vărul meu, aţâţat mai ales de surâsul neîncrezător al englezului, duşmanul care mă asculta dezlegându-şi improvizata scufie de noapte. Credeţi că acest bădăran n-a avut îndrăzneala să mă întrebe, deodată, deasupra mesei, într-o franţuzească foarte corectă, dar cu accentul ţării sale: „Ei, asta-i! ai putea să-mi spui, domnule, la ce vârstă îşi recrutează marina franceză ofiţerii?”

Aş fi putut să-i plasez un răspuns eroic, unul din acele răspunsuri grandioase, care fac pe un om să treacă în posteritate. Dar nu, sinceritatea mă obligă să spun că nu-mi amintesc riposta dată acestui obraznic interlocutor. Probabil că am rămas mut, şi era ceea ce aveam mai bun de făcut. Văd foarte clar, la intrarea în sală, apariţia jupânului Reboul, căpitanul; luând, în fine, cunoştinţă de scrisoarea părinţilor mei, faţă de care avea un mare respect, venise să-şi ceară scuze pentru primirea făcută. Îmi dădu mâna călduros – o strângere de mână ca între bărbaţi, care-ţi frânge oasele, mai ales când nu le ai atât de tari, ca mine la acea epocă. Îmi spuse să mă simt pe bord ca la mine acasă. Apoi, privind în jurul nostru în sală, adăugă că dacă nu putem dormi bine aici, cele trei sau

patru zile ale călătoriei, ne oferă jumătate din cabina sa, singura încăpere locuită la bord.

Îi mulţumii, asigurându-l că vărul meu şi cu mine eram obişnuiţi să ne culcăm pe tare şi-l însoţii până la uşa sălii, încântat de consideraţia cu care cuvintele sale mă înălţau în faţa doamnelor din Lyon şi mai ales în ochii duşmanilor miei, pe chipurile cărora se întipărise deodată un anumit respect.

III

Victor Hugo a scris în tinereţea sa o frumoasă carte istorică şi legendară intitulată „Rinul”, în care făcea să renască străvechile pietre ale târgurilor feudale ce-şi oglindesc ruinele lor grandioase în apele marelui fluviu verde.

O carte care s-ar intitula „Ronul” şi ar povesti urcarea fluviului, care se face încet, căci la coborâne apa învolburată, împinsă de mistral, te duce prea repede şi nu poţi vedea nimic, ar fi, dacă ar aşterne-o cineva pe hârtie, cel puţin tot atât de pitorească şi sugestivă. Eu aş putea lua asupră-mi s-o scriu, dar ar trebui să refac călătoria, ceea ce mi-ar fi greu. Nu pentru că în acel timp ochii mei nu s-ar fi desfătat cu frumuseţile naturii sau n-ar fi fost în stare să se-nfioare la vederea lor, nu pentru că n-aş fi fost capabil să le reţin, să fiu fericit sau să sufăr pentru ele, căci eram artist şi simţitor ca toţi artiştii şi îmi amintesc de momente mult mai îndepărtate decât acestea. De pildă, aproape o jumătate de secol, auziţi, o jumătate de secol mă desparte de sfârşitul unei zile istorice când, pierzându-mă de bonă, care mă-nsoţea întotdeauna, a trebuit să străbat oraşul meu natal şi să mă-ntorc singur la fabrică, la fabrica „Piciului”. Aveam atunci cinci ani şi totul din această înspăimântătoare întoarcere mi-a rămas întipărit în minte: retragerea militară pe care tobele o vesteau melancolic în depărtare, un mare foc de forjă arzând în albastrul pieritor al unui amurg de vară şi micile mele picioare care se grăbeau tremurând, gonite din urmă de frică şi de noaptea ameninţătoare. Apoi bucuria nebună când am zărit zidurile albe ale casei noastre care se desluşeau la capătul

drumului spre Avignon. Atât de vie, atât de adâncă era această bucurie copilărească, că mă văd cum sar dintr-odată cele trei trepte de la intrare, cum mă ridic în vârful picioarelor până la ciocănelul clopotului, la care fiind încă foarte mic de stat abia pot ajunge, şi în beţia mea îmi lipesc cu pasiune buzele de lemnul aspru şi arzător al uşii, ca de un obraz iubit, regăsit în fine, când crezusem că l-am pierdut pentru totdeauna! Dacă vibram de atâta sensibilitate, în frageda mea copilărie, pare curios cât de puţine lucruri mi-au rămas în minte din minunata călătorie pe Ron, pe care am făcut-o cu opt sau nouă ani mai târziu. Faptul mi-l explic numai prin preocuparea de a-mi juca pe cât se poate de bine rolul de aspirant de marină, prin renunţarea la propria mea personalitate, în favoarea celei de tânăr midshipman din Varna.

Ah! frumoasele metereze ale Avignon-ului, oraşul răsunător, cu zidurile gigantice ale castelului papal dospite la soare, vechiul pod legendar din Saint-Bénezet, din care au rămas în picioare numai două sau trei arce, şi voi, turnuri roase de vremuri, oglindind în apa albastră crenelurile voastre dantelate, cuiburi de vultur în ruină pe înălţimile stâneilor de pe ţărmuri, castelul Air, turnul Châteauneuf, rămăşiţele medievale ale Rache Aiglan-ului. Cum am putut trece fără să văd formele voastre minunate?! Iertaţi-mă că m-am aflat în faţa voastră fără să vă admir şi că, în loc să aud ecoul încântătoarelor serenade din curţile castelelor în care mari lovituri de spadă îşi dorm somnul de veci printre pietrele arse, îmi stătea gândul numai cum să imit mersul bătrânului lup de mare, legănând din umeri, ţinând picioarele depărtate, şi cum să vorbesc cu accentul uşor golănesc, cu care amicul meu Taine spunea despre meseria lui de marinar: „Prea multă supă pentru atât de puţină carne”.

Doar repetându-vă fraza de mai sus, îmi răsare înaintea ochilor tinerelul neasemuit de caraghios – cum trebuie să fi fost eu în pielea acestui personaj improvizat, cu membrele mele subţiri şi delicate de copil care nu părăsise încă până atunci casa părintească şi al cărui nod

de cravată fusese totdeauna legat de degetele mamei, un pui de om încercând deodată să scuipe departe, să înjure şi, osândindu-se la o gimnastică foarte periculoasă, să calce pe marginea îngustă a vaporului, mergând să se întindă pe fierul unei mari ancore marine, la pupa, cu riscul de a cădea în apă la cea mai mică zdruncinătură neprevăzută şi, fără doar şi poate, să se înece, căci vârtej urile Bonului sunt de o violenţă periculoasă.

„Oh, ce mai zgripţuroi!”

Băieţii din Montpellier, pe care i-am regăsit pe punte, nu ne mai părăseau, pe Léonce şi pe mine, şi exclamaţiile lor de nătăfleaţă care crede că tot ce zboară se mănâncă mă îndemnau la extravaganţe din ce în ce mai mari.

Dar ce public simpatic, credul şi entuziasmat erau toţi aceşti artilerişti, zuavi, infanterişti, vânători din Vincennes! Se strângeau în jurul meu la prova unde ne petreaeam zilele, râzând la tot ce le povesteam, înghiţind gogoşile mele cele mai fantastice, fără să-şi dea seama că ei înşişi îmi furnizau datele peripeţiilor, că ei erau aceia care îmi documentau minciunile. Aveam un firav început de capital al micului meu comerţ de glume: amănuntele ştiute de la Taine, o îndestulătoare topografie a oraşelor Varna şi Gallipoli, trei sau patru fotografii ale Bosforului şi Cornului de Aur; era cam puţin ca informaţie şi culoare locală, dar de fiecare dată se îmbogăţea când stăteam de vorbă cu cei din jurul meu.

— Spune, domnule ofiţer, îmi zicea un artilerist galben la faţă şi scuturat încă de friguri, devreme ce aţi fost atunci la Gallipoli, l-aţi întâlnit pe Canrobert?

— Ah da, Canrobert. Unul înalt, chel ca o bilă.

— Nu, micuţ, bălai, cu mustăţi blonde, cu un păr bogat, cum numai el are în toată armata.

— Ah! da, da, da. Părul lung, mustăţi blonde, exact… şi iată că repertoriul meu s-a îmbogăţit cu un Canrobert superb, cu cane am stat de vorbă, care mi-a încredinţat anumite taine, ce să vă spun mai mult!

Aici trebuie să vă fac o mărturisire: oricât de dornic

să mă creadă era auditoriul meu, datorită naivităţii şi simplităţii sale fireşti, am socotit de cuviinţă, ca şi marii actori, să-mi aleg, în acest public şi aşa plin de căldură, câţiva admiratori care să strige bravo, câţiva fanatici pe care-i mai mituiam pe ascuns. Şi iată cum:

Când am părăsit Beaucaire în zorii zilei, cumătrul sau cumătră Toustain, nu mai ştiu cine, ne-a pus în braţe un coş bine legat, greu ca un butoi cu peşte, spunând:

— Vezi dumneata, domnule Alphonse, pe „Bonnardelle" trebuie să fie o bucătărie şi chiar un bucătar, dar bucătăria este atât de murdară şi bucătarul atât de scump, că vă sfătuiesc să vă lipsiţi mai bine de mâncarea lor. Luaţi pâine, vin, ceva cald dimineaţa, dacă vreţi, dar atât. În rest veţi găsi aici tot ce aveţi nevoie.

Şi în adevăr, bunele gazde au umplut coşul cu cârnaţi de Arles, cu cutii de thon şi anşoa, cu măsline n/care şi verzi, cu ardei iute, migdale, smochine, cu toate delicatesele meridionale care satisfac o populaţie mai degrabă pofticioasă decât dornică de hrană.

Îmi plăceau aceste mese aproape fără carne, aceste gustări picante şi uşoare, dar vanitatea fiind mai mare, decât să mă înfrupt din asemenea bunătăţi preferam să mănânc în salon groaznicele amestecuri ale bucătarului, ale hidosului bucătar care servea şi la masă, după ce-şi ştergea mâinile negre de cărbune pe albul îndoielnic al vestei.

La aceste mese, doamnele din Lyon nu refuzau niciodată să ia parte. Cât despre proviziile din coş, le împărţeam dimineaţa şi seara când stăteam la prova, şi-mi câştigam astfel în fiecare zi noi prieteni şi admiratori credincioşi, gata să sublinieze prin râsete şi strigăte de „bravo „fanteziile cele mai bizare ale imaginaţiei mele, căci, nu trebuie să mă înţelegeţi greşit, minciuna mea nu avea nimic pervers, nu-mi aducea niciun câştig, eram mincinos mai ales, din nevoia de a da viaţă şi mişcare tuturor viselor mele de copil. Sfârşisem prin a mă înşela pe mine însumi şi a-mi imagina că eram într-adevăr un

aspirant de marină, aşa cum aş fi vrut să fiu în realitate! Dar – ceea ce trebuie să-l facă pe cititor indulgent faţă de invenţiile şi lăudăroşeniile mele – este faptul că toate aceste născociri erau pedepsite la tot pasul şi că o zi a călătoriei, din cele patru în total n-a trecut fără ca să fi primit vreun bobârnac meritat sau fără să fiu prins cu mâţa-n sac.

Îmi vin tocmai în minte patru întâmplări, patru episoade nefaste pe care vi le voi povesti cu toată sinceritatea, garantându-vă autenticitatea, deoarece se desprind ea o licărire în ceaţă, în întunericul depărtat al memoriei mele.

Primul episod: unde s-a petrecut? E cu neputinţă să-mi amintesc locul, numele şi topografia sa. Ştiu numai că ne mai aflam încă în Sud, căci noaptea era caldă şi cerul senin, de un albastru închis, ciuruit de mii de stele.

Afară de asta, ţărmul era presărat cu coline, cu viţă de vie, dar viţă de vie tăiată scurt ca la noi şi cu puieţi de rosmarin care nu se mai văd dincolo de o anumită zonă. „Bonnardelle” se aliniase la chei odată cu sosirea serii, căci Ronul, datorită curenţilor săi puternici, canalelor sale nenumărate şi primejdioase, nu este navigabil în timpul nopţii. Călătorii aveau toată libertatea să coboare pe uscat, cu condiţia să se afle la bord pentru plecare, la ora cinci dimineaţa.

Sătul să vorbesc tot timpul, să povestesc aventurile de pe mare de care mi-era plină mintea de copil, am luat cu mine, pe câmp, tot auditoriul meu obişnuit de artilerişti, zuavi şi vânători din Vincennes. Erau oameni din nord, pentru care totul părea nou în regiune: felul de a construi morile, de a semăna, de a sădi viţa de vie. Ei străbătuseră totuşi aceste locuri în drumul spre Crimeea, în vagoane de cale ferată, dar sărmanii lor ochi de cârtiţă n-au văzut nimic, n-au privit nimic şi au adus dintr-o călătorie în jurul lumii numai amintirile zilelor de pârnaie, de şmotru sau de zăcut la spital. Nu e de mirare să-i auzi vorbind aşa: „La Ierusalim era unul Bidoux care a luat lingura sergentului şi nu a înapoiat-o decât la Jaffa, de m-a băgat în bucluc. La

Gallipoli căpitanul mi-a trântit trei zile de carceră”.

Sau scriau astfel:

„Constantinopol, 2 septembrie. Bivuacurile au rămas toată ziua înaintea moscheei Sfânta Sofia. Brevet era de serviciu în săptămâna aceea. Mâncat o iahnie de oaie cu fasole uscată şi roşii. Grozavă!

Damasc, 6 octombrie. De gardă în dafinii roz. Pierdut peria mea de văcsuit. Consemnaţi două zile”… şi aşa mai departe.

Deci, într-o seară, pe când doi oameni de cart vegheau pe puntea luminată de un enorm felinar roşu până la 5 dimineaţa, când clopotul aşezat la prora vasului suna îmbarcarea, am luat cu mine toată suita mea de vânători din Vincennes, de artilerişti şi de zuavi, într-o aventuroasă expediţie pe care o numeam ca în Algeria”, razzia”. Ea avea drept scop să-i facă să guste pe sărmanii mei soldaţi convalescenţi din acei ciorchini negri, enormi, ca în ţara Canaanului, din smochinele şi jujubele cu pulpă roşie dănţuind în verdele pal al ramurilor, cu atât mai ademenitoare pentru pofta lor nestăvilită cu cât închipuirea lor înfierbântată fusese stârnită de verva mea meridională. Nu ştiu cât a durat expediţia noastră, la ce oră a fost plecarea şi la ce oră întoarcerea. Am păstrat numai amintirea unor clopote nevăzute bătând în depărtare şi a unor lumini care clipeau înaintea noastră pe înălţimi, dar care s-au stins deodată. Totul era adormit. Din când în când se auzea un strigăt de cucuvea, o piatră se rostogolea sub picioarele noastre pe povârniş sau răsuna un râs înăbuşit al unuia din tovarăşii noştri, deşi le recomandasem, ca şef al lor, să păstreze o linişte de mormânt.

Cu şapca pe o ureche, cu un vrej de viţă mlădios şi şfichiuitor în mână, mergeam în fruntea trupei în chip de comandant. Léonce, sprinten şi tăcut, mă urma ca o umbră… Ciudat, Léonce ăsta. Înflăcărat, îndrăzneţ, gata să ia parte la toate nebuniile mele, păstra în toate ocaziile, în paloarea chipului său frumos, cu ochi de jar, un misterios

surâs abia schiţat care purta în el amărăciunea, tristeţea presimţirilor neobişnuite! Ah, cât de multă vreme m-a tulburat şi m-a uimit zâmbetul prietenului meu până-n ziua când mi-a fost dat să-l înţeleg – dar încă n-am ajuns la ziua aceea sinistră. Să ştiţi numai că dacă nu vorbesc prea des despre drăguţul meu tovarăş de drum, e puţin din vina lui. Nici el nu vorbea; aparţinea acelei familii de meridionali tăcuţi, de care am pomenit înainte, mai impetuoşi, mai violenţi, mai aprigi ca toţi ceilalţi, pentru că elocinţa nu e pentru ei un mijloc de compensare, o supapă de siguranţă. Având o imaginaţie mistuitoare, visele şi planurile nebuneşti pe care vărul meu Léonce le rumega fără încetare, chiar la această vârstă, nu se trădau decât printr-un gest, un cuvânt aruncat din senin şi asupra căruia nu dădea niciodată vreo explicaţie. Îmi amintesc că într-o noapte, în cursul faimoasei noastre călătorii spre Lyon, întinşi amândoi pe punte, cu frunţile îndreptate spre cer şi mâinile încrucişate sub cap, l-am auzit minunându-se în extaz: „Ah, insulele Borromées…” Imediat am crezut că văd stelele mărindu-se, alungindu-se, vărsând lacrimi, fără să fi ştiut de ce, la fel cum nu ştia nici el cum i-a venit pe buze chemarea către insulele înmiresmate ale lacurilor italiene.

În noaptea expediţiei noastre, nici Léonce, nici eu nu eram într-o stare sufletească destul de poetică ca să ne emoţioneze atâta lucru. Aveam şi unul şi celălalt o inimă şi o mutră de piraţi, adevăraţi piraţi, urmaţi de alţi piraţi pe care-i duceam la asaltul viilor şi cucerirea smochinilor. „Sunt struguri muşcat, copii, muşcat!” strigai eu deodată, ridicându-mă cu câte un ciorchine în fiecare mână, şi nu-mi terminasem încă bine fraza când toată via fu pustiită ca şi cum se năpustise asupra ei un nor de lăcuste. Se auzeau în întuneric strigăte înăbuşite: „Fir-ar să fie, că buni sunt… ce dulceaţă!” Şi boabele savuroase şi tari se spărgeau între dinţi. Ceva mai departe, Léonce, cocoţat într-un smochin, arunca în chipie şi în beretele roşii ale zuavilor, întinse spre el, pumni de smochine mari, cu carnea sângerândă, de care soldaţii noştri nu se mai săturau. Noi, cei din Sud,

preferam smochinele albe-gălbui, micuţe şi zemoase, adevărate săculeţe de soare în învelişul lor subţire şi boţit ca pielea de căprioară.

— Dar unde se găsesc aceste minunate smochine de care vorbiţi, domnule ofiţer?… Nu pe-aici?

Tocmai în momentul când unul dintre zuavii mei îmi punea această întrebare, treceam prin dreptul unui lung zid dărăpănat, mâncat de ierburi şi rădăcini, a cărui creastă surpată ici şi colo lăsa să se vadă, în curtea bătătorită a unei ferme, clăi mari de stuf, pe care erau puse la uscat mii de smochine albe-gălbui pentru iarnă. Cu un semn făcut cu vrejul de viţă le-am arătat locul zuavilor şi, trecând de la vorbă la faptă, am sărit peste zid strigând: „Acostaţi”. Doamne, ce jaf urmă! Fiecare îşi umplea mâinile, gura, chipiul, buzunarele. Deodată, luminile galbene a două-trei felinare, legănându-se foarte jos, aproape de pământ, găuriră întunericul adânc al curţii, în timp ce voci furioase ne ameninţau şi asmuţeau doi câini mari, ciobăneşti, care lătrau şi se repezeau la noi.

Să-l fi văzut pe ofiţerul de marină cum mai sărea zidul, urmat de toată trupa! întunericul, necunoaşterea drumurilor ne împiedicau să fugim; şi dacă inamicul nu ne-a înhăţat imediat, asta trebuie pus în seama faptului că ghicea că suntem numeroşi şi, dat fiind că aflase de repatrierea soldaţilor cu „Bonnardelle”, ştia de unde să ne ia a doua zi dimineaţă.

La bord, când ne-am întors asudaţi şi gâfâind, focurile emu stinse, toată lumea dormea, afară de cei doi oameni de cart şi cei doi băieţi din Montpellier care nu îndrăzniseră să ne însoţească, de frică, şi pândeau întoarcerea noastră cu speranţa nedesluşită a unei catastrofe. „Ah, ce mai zgripţuroi, ce mai zgripţuroi!”… ziceau la unison vocile lor, lăsând să răzbată o invidie naivă, în timp ce le şopteam într-un colţ al sălii povestea înfrumuseţată a aventurilor noastre şi auzeam cum soldaţii se întorceau unul după altul pufnind de râs şi îndreptându-se spre prova în vârful picioarelor, ca nişte şcolari care se strecoară în dormitor după o escapadă nocturnă. Dar şi

deşteptarea noastră a doua zi dimineaţă, Dumnezeule! La ora cinci, încă învăluit de ceţurile albe ale fluviului, clopotul sunase ca de obicei. Am întredeschis o clipă ochii, dar mă pregăteam să-i închid din nou, ascultând ultimele vibraţii sonore de pe puntea de debarcare şi îmi spuneam cu plăcere în sinea mea: „Mai ai încă două ore bune de somn înaintea ta”... Când, spre surpriza mea”, Bonnardelle”, în loc să se desprindă de ţărm după ultima bătaie de clopot, rămase nemişcată lângă chei. Se auzeau paşi grăbiţi pe punte, strigăte, glasuri furioase şi aspre îmi ajungeau prin pereţi la ureche. Ce se întâmpla? Aceste voci răzbunătoare mi se părea că le auzisem, nu de mult, în fundul unei mari curţi întunecoase. Fără îndoială că hoţii de smochine fuseseră descoperiţi şi oamenii veniseră să le ceară preţul pentru un număr incalculabil de burgasote (smochine albe). N-am mai avut nicio îndoială când, prin uşa întredeschisă a sălii, un om strigă numele meu. Căpitanul Reboul mă ruga să vin să-i vorbesc imediat. Nu era prea înţelegător căpitanul! Părea mai înspăimântător şi sălbatic decât la ultima noastră întrevedere. De sub şapca din piele de iepure cu urechile lăsate, ochii lui mici aruncau săgeţi şi scotea pe gură nişte înjurături groaznice, în grai marseiez. Vocea sa răguşită de-atâta strigat nu mai era decât un horcăit. Dar, mult mai groaznic decât furia lui, mă impresionau feţele livide, noduroase şi jalnice ale bieţilor soldaţi, treziţi pe neaşteptate din somn, ca să fie aduşi în faţa acestui mitocan şi să suporte pretenţiile unui agent comunal cu insignă, sabie şi chipiu galonat, venit să facă dreptate în numele comunei sale jefuite.

Văzându-mă că răsar pe jumătate din tambuchiu, taica Reboul se întoarse furios spre mine:

— Ah! iată-te... Tu eşti acela pe care-l numesc ofiţerul?... Ofiţer, de ce mă rog, te întreb... Ei bine, grozav ofiţer, n-am ce zice! Să-i înşeli pe aceşti bieţi oameni, să-i faci să creadă, în naivitatea lor, că smochinele, strugurii, jujubele, rodiile sunt la cheremul primului trecător. Spuneţi dacă nu e ruşinos! Ştii că am plătit 22 franci şi 50

centime? Şi asta numai pentru că vrednicul Mitifio, zis Pistolet, pe care-l cunosc din copilărie, mi-a socotit paguba cel mai ieftin cu putinţă… 22 de franci şi 50 de centime, ai auzit! 22 franci şi jumătate!…

Elevul din Varna înălţă capul şi, ducând mândru mina la vestă, rosti: „Nu doresc decât să vă înapoiez banii, domnule căpitan”.

— Nu mă-ndoiesc, tinere, zise taica Reboul, potolindu-se pe loc, deşi se temuse un moment că nu şi-i va putea lua înapoi, deoarece pasagerii de la clasa I-a de pe „Bonnardelle” nu erau în general mai avuţi decât cei de pe punte. Oricum, adăugă el glumeţ, dacă ai luat vaporul pe Ron ca să faci economie, cu câteva seri de-astea călătoria riscă să te coste mai mult decât cu trenul.

În fond, eram întru totul de părerea lui, eu care ştiam ce efort a fost pentru scumpii mei părinţi să-mi bage în buzunar câţiva napoleoni. Dar cum să mărturiseşti acest lucru în faţa băieţilor din Montpellier, celor două lioneze şi englezului cu copiii – toţi înşiruiţi, plini de curiozitate, pe treptele strâmte ale scării ce da spre sală? Zădărnicia zădărniciilor! Da’ ce să mai zici, că pentru a asculta murmurele de admiraţie cu care militarii salutaseră înmânarea celor 22, 50 franci şi gestul măreţ cu care-i întinsesem căpitanului, aş fi dat, cred, de două ori pe atât.

Deodată clopotul sună a doua oară, şi de data aceasta era semnalul de plecare. Sirena mugi. Valuri cu spuma albă se învălmăşeau sub roţile vaporului. „Hai! La drum!” strigă vocea răguşită a căpitanului şi satul rămase din ce în ce mai departe, în urmă. Tot mai mic, ducând cu el livezile de duzi şi pomii plini de fructe, învăluiţi de soare şi fremătând de ţârâitul greierilor, în paza lui Pistolet, care urca o potecă printre vii, cu spatele aplecat, cu pasul vioi, purtând banii mei care sunau în mâinile lui făcute căuş.

IV – urmare

Al doilea episod.

Încă un episod de noapte care s-a desfăşurat într-un cadru tot atât de obscur ca şi primul. Numai că mi se pare

că ţărmul este de rocă roşie şi marile vapoare care încarcă pietrele se aliniază la malul Ronului, împiedicând-o pe „Bonnardelle” să se apropie. Ca să coborâm pe uscat, mergem pe nişte scânduri lungi, care fac trecerea de la un vapor la altul. Am, de asemenea, senzaţia că nu mai suntem în Sud; seara este mai răcoroasă, albastrul nopţii mai puţin închis şi eroina mea – căci în acest episod am o eroină – nu mai are în vârful capului pălăria provensală, nici scufia ţărănească în trei colţuri, pe care o purta Laure de Noves – Laura lui Petrarca – şi pe care o mai întâlneşti la Orange, la Port-Saint-Esprit şi până la Montelimar. Ce avea în părul ei negru frumoasa fată care servea la hanul unde aspirantul de marină intră într-o seară urmat de ceata lui obişnuită? După ani şi ani, revăd mica bonetă de indiană cu cele două panglici fluturând ca nişte flamuri pe spatele făpturii zvelte şi vioaie, cu tenul închis, cu gâtul descoperit, cu statura elegantă a fetelor din valea Ronului. Revăd, de asemenea, sala scundă, plină de muncitori de la carierele de piatră, ale căror feţe pârlite de soare erau luminate de luminările fumegânde de pe mesele soioase. La apariţia pantalonilor roşii ai acestui copilandru cu şapcă pusă ştrengăreşte pe o ureche, cu fularul în bandulieră, lucrătorii – neam aspru şi pătimaş – începură să mârâie şi se întinseră pe bănci ca să ne împiedice să në aşezăm. Dar marinarii ne făcură loc.

Nu se află pe lume băieţi mai buni ca aceşti marinari de pe Ron, cu privirea limpede şi vioaie ca vinul alb de Condrieu – unul din ţinuturile de pe malurile marelui fluviu de unde sunt aproape cu toţii. În timpul călătoriei cu „Bonnardelle” îmi făcea plăcere să urmăresc zi de zi existenţa localnicilor care urcau Ronul alături de noi. Desculţ, călare pe catârul din fruntea cirezii, câte un om conducea prin vaduri invizibile şirul de animale robuste care trăgeau cu frânghii şlepuri enorme, încărcate cu butoaie de vin şi cu pietre cioplite. Din timp in thH – h – maciul comanda cu o voce sonoră, după cum se mergea spre dreapta sau spre stânga: „Emeperi!… Riome!” „Imperiu… Regat”, ceea ce pentru marinarii noştri

însemna Babord şi Tribord, folosind vechea expresie prin care în evul mediu era numit malul regatului Arles sau cel al imperiului german. Ah! magia acestor silabe provensale, care de şase sute de ani răsună mereu la fel, duse de briza Renului. Şi astăzi când le aud, căci marinarii tot le mai întrebuinţează, ele îmi stârnesc aceeaşi emoţie şi parcă lărgesc întreaga privelişte.

Ce impresie trebuie să le fi făcut în seara aceea tuturor acestor oameni simpatici, cu aerul meu de îngeraş impertinent şi cu poveştile mele de adormit copiii! Cum nu l-a prins unul dintre coloşi şi nu l-a strivit între două degete pe mucosul obositor care nu stătea nicio clipă locului şi nu înceta să bâzâie şi să se învârtească între mese? Fără îndoială, l-a împiedicat calitatea mea de viitor ofiţer şi ceea ce spuneau în şoaptă zuavii şi artileriştii, tovarăşi şi martori ai aventurilor mele la Vama şi Gallipoli, căci ajunseseră să creadă că luptasem acolo împreună; toată această legendă glorioasă şi mincinoasă în care mă învăluisem îmi făurea un prestigiu extraordinar în ochii lor. Asta l-a făcut să nu-mi rupă oasele înainte de sfârşitul petrecerii pe vreun brutal şi gelos adorator al frumoasei domnişoare de care mă ţineam scai. Văzându-mă atât de pirpiriu, fata, nepoata hangiului, se înveselea nespus de mult la cuvintele mele curtenitoare şi la aerele mele de puşti îndrăgostit. O auzeam spunând marinarilor despre mine: „Pare un prinţişor”, şi ochii ei limpezi mă priveau cu un surâs mirat, ceea ce mă îndemna s-o urmăresc, s-o tachinez, ca şi cum şi dânsa ar fi strigat „Ce zgripţuroi!” ca şi băieţii din Montpellier.

Un zgripţuroi, într-adevăr, dacă ar fi luat în serios felul meu de a-i trimite bezele şi de a-i murmura: „Cât eşti de frumoasă, scumpa mea copilă! Dar unde aş putea să ţi-o spun mai pe îndelete ca aici?”

Ea nu-mi răspundea. Tot ce am putut să aflu era că nu ieşea niciodată singură şi că odaia ei, ultima care rămânea luminată, se găsea la etajul întâi, chiar deasupra intrării hanului. Şi atât fu de ajuns ca să improvizez amănuntele unei aventuri închipuite şi cu totul mincinoasă.

Aici ajung la mărturisirile cele mai penibile. Nimic nu mi-ar fi mai uşor decât să invoc o lipsă de memorie, unul din acele intervale, din acele goluri care s-au ivit şi mai înainte în povestirea mea.

Dar nu o voi face, am promis să fiu sincer şi, oricât aş suferi în amorul meu propriu, voi fi sincer…

Deci, după sfârşitul petrecerii şi după ce hanul se închise, ne întorceam spre vapor intonând un cântec marinăresc învăţat de la noii noştri prieteni: J

„Să treacă lăsaţi-i când vin.

Că sunt pui de matelot Ei şi alţii cot la cot Din ţinutul angevin;

Plată – câtuşi de puţin.

Dar în schimb vor sparge tot Ei da! Ei da!

Ăsta-i scaun, nu e tron.
Ba pardon, ba pardon.
Nu e scaun, nu e tron Ei da! ei da!
Gologanii, Madelon.
Ţi-i vom da când vom avea”.

Deodată, în momentul când trebuia să pun piciorul pe pasarelă, demonul copilăresc al vanităţii mă trase viclean de mânecă şi-mi sugeră cel mai josnic dintre planuri.

„Iată despre ce este vorba”, spusei încetişor lui Léonce şi unor artilerişti din garda rămasă în urmă cu mine. Erau cei doi credincioşi ai mei, intimii, protejaţii mei, cei din bandă cărora le dădeam partea cea mai mare din cârnaţii de Arles şi din pasta de anşoa. „Iată, sunt nebun după mititica aceea”. Şi le încredinţai sub pecetea tainei, aşa ca între bărbaţi, preţioasele informaţii pe care Leandru le obţinuse de la Hero despre acea fereastră, ultima luminată, la primul etaj, chiar deasupra ramurii de ilex care decora uşa hanului.

— Ei drăcie, domnule ofiţer, dar este o adevărată întâlnire pe care v-a dat-o! îmi ziseră artileriştii mei, ai căror ochi străluceau de plăcere şi invidie. Şi luându-mă de braţ urmară: Să mergem fără zăbavă drept la ţintă. Vă vom face din trupurile noastre o scară.

Léonce, care cunoştea bine nevinovăţia micului său văr, s-a înspăimântat de aventură şi făcu totul ca să mă las păgubaş. Eu însumi, pe măsură ce mă apropiam, prevedeam mii de primejdii şi mi-era frică. Dacă unchiul ei ne surprindea, nu voi cântări în mâinile păroase ale ciclopului mai mult ca o pietricică albă într-o praştie i Dur ceea ce mă înfricoşa în alt fel decât unchiul micuţei (mititica era cu un cap mai înaltă ca mine, drăguţa de ea) era ideea de a mă găsi singur cu ea între patru ochi. Ce să-i spun? Cum să mă port? Ce-ar mai fi râs artileriştii de mine, ei care mă credeau un Lovelace [5]precoce, dacă mi-ar fi ghicit neprihănirea şi frazele tâmpite pe care le pregăteam în capul meu în timp ce mergeam într-acolo.

— Unde vă duceţi, domnule ofiţer?... Am ajuns! îmi şopti deodată unul din tovarăşii mei.

Eram atât de preocupat de personajul pe care-l

---

5 Lovelace — personaj asemănător cu Don Juan, din romanul Clarisse Uarlowe, de scriitorul englez Richardson (1689^-1761).

întruchipam şi străduţa asta era atât de întunecoasă, că trecusem prin faţa hanului fără să-l văd. Cu toate acestea, o lumină ardea la etaj. Micuţa mă aştepta. „Dracu’ s-o ia!” gândeam în sinea mea, blestemându-mi norocul, dar la vârsta pe care o aveam atunci vanitatea creează eroi.

— Lasă-mă-n pace! spusei încet lui Léonce, care se agăţa desperat de „highlanderul” meu, cum îi spuneam fularului.

Şi cel mai voinic dintre cei doi artilerişti proptindu-şi capul de perete, iar celălalt suindu-se călare pe spatele lui, mă urcai dintr-o sforţare pe această scară vie, scuturând în trecere enorma ramură de ilex, plină de praf şi de spini. Odată ajuns, mă oprii o clipă să-mi trag sufletul şi să las să se liniştească biata mea inimă care bătea să-mi spargă pieptul. Nimic nu se mişca în casa a cărei faţadă se-nălţa neagră şi duşmănoasă, în contrast cu pătratul tăcut de lumină, neclintit deasupra capului meu. Mă gândeam neliniştit: „Aceasta o fi în adevăr camera ei?” Dar nu puteam să fiu sigur, căci numai mâinile mele atingeau pervazul dinafară al ferestrei, prea îngust să servească de sprijin. Mi se părea totuşi că o umbră trecea din când în când pe la geam, că cineva respira aproape, foarte aproape de mine. Dacă era micuţa, de ce nu deschidea? Şi dacă n-a auzit nimic, cum să-i semnalez prezenţa mea fără să audă în acelaşi timp şi unchiul?... Ţineţi seama că eram departe de a mă simţi bine în vârful acestei piramide umane care se clătina, se mişca sub picioarele mele ca o geamandură pe o mare furtunoasă.

Ah, ai nevoie de muşchi la mâini şi picioare şi de mult curaj pentru a deveni un bun erou de roman! De două, trei ori am tuşit la început încet, apoi mai tare. Niciun răspuns. „Eşti acolo, scumpa mea copilă?” Tot nimic. Atunci, într-un elan suprem, cu riscul de a răsturna toată schela mea vie, mi-am desprins una din mâini şi am reuşit să zgârii uşor geamul. De data aceasta cremona scârţâi şi fereastra se deschise.

— Sunt eu, nu-ţi fie teamă, murmurai, încercând acum, când mâinile mele aveau de ce să se ţină, să mă

caţăr până-n cameră, până la copila căreia nu-i era teamă – ah! – deloc.

— Atenţie, strigă Léonce, singurul dintre noi care vedea ce se petrece. În acelaşi timp m-am trezit înhăţat, ridicat cu putere de păr, şi unchiul iubitei mele, după ce-mi trânti o palmă formidabilă, mă lăsă să cad peste scara mea de artilerişti care se prăbuşi desfăcându-se în două.

Există, pare-se, o providenţă a tinerilor. Zece minute mai târziu, mă strecurai cu vărul meu în salonul „Bonnardelle-i”, puţin cam tăbăcit, dar fără să-mi fi rupt niciun os, şi dacă am adormit cu greu în acea noapte a fost la gândul că iubita mea, ca să-şi bată joc de mine, mi-a dat întâlnire în camera unchiului ei. Am găsit că gluma a fost de prost gust.

IV – urmare

Al treilea episod.

Una din doamne se numea Doamna Brouillard, nume tipic lionez. Pe cealaltă, care probabil n-avea un nume atât de pitoresc, am uitat cum o chema. Îi vom spune, dacă vreţi, prietena D-nei Brouillard, căci aceste două doamne călătoreau împreună şi nu se despărţeau decât rareori.

Dar de care doamne este vorba?

De cele două călătoare de pe „Bonnardelle”, pe care le-am părăsit mai întâi pentru soldaţii mei de la prova, dar la care m-am înapoiat în urma nereuşitei mele pe seama căreia artileriştii trebuie că se distrau pe puntea din faţă…

Cu accentul ei lionez, tărăgănat şi moale, cu ochii languroşi, cu înfăţişarea ei romantică ca o ilustraţie dintr-o carte de demult, doamna Brouillard s-ar fi potrivit desigur mai bine cu mine decât amica ei, cumătră veselă, simpatică şi vioaie, cu limba lungă şi nasul mic. Dar asta nu se comandă. Imediat ce s-a aflat în sală că eram elevi ai Şcolii de marină, în ajun de a deveni aspiranţi, ceea ce faţă de aceste doamne preţuia aproape cât o pereche de mustăţi, D-na Brouillard îl găsi încântător pe Léonce, de un farmec sumbru şi fatal, în timp ce purtările mele de comandant şi încercat lup de mare plăcură mai mult

prietenei sale.

Cum timpul era tot frumos, cu cerul de un albastru minunat care se oglindea în fluviul mereu limpede, doamnele, în afară de orele foarte călduroase, îşi petreceau ziua pe o bancă dinspre pupa, ocupate cu câte un lucru de mână şi privind malurile Eonului care se depanau încet-încet la picioarele lor ca şi ghemele de mătase de diverse culori. Tot la picioarele lor, vărul meu şi cu mine, întinşi pe o pătură, luând poze de trubaduri.

căutam să ne purtăm cu ele ca nişte adevăraţi cavaleri medievali.

Din nefericire, vărul meu – cred că am mai spus-o –

nu avea deloc darul elocinţei. D-na Brouillard se plângea, dar eu explicam starea lui foarte bine, născocind un roman extraordinar pe care-l şopteam la urechea acestor doamne, în timp ce Léonce, visător, se sprijinea de bastingaj. Era vorba – am râs atâta de atunci pe seama acestei istorii, de câte ori mi-o amintesc – era vorba de fiica unui armean bogat din Pera, care, pe punctul de a se căsători cu un paşă ilustru, favorit al sultanului, general şef al cavaleriei uşoare, s-a îndrăgostit de frumosul meu văr, văzându-l într-o seară valsând la ambasada Franţei. Schimb de priviri, selam alekumuri, scrisori înflăcărate – au fost şi scrisori din nenorocire – şi iată că într-o dimineaţă, tocmai în ziua când trebuia s-o răpească, sărmana Namuna a fost găsită cu capul tăiat în patul ei, iar hangerul logodnicului, un kadjiar cu miner de aur şi rubine, rămăsese plin de sânge alături de ea. În urma acestei drame, Léonce, disperat, s-a aruncat de două ori în Bosfor, de unde l-am scos cu mare greutate, şi de atunci, rugat de părinţii săi şi de căpitanul vasului, directorul şcolii noastre, să-l plimb şi să-l distrez, căutam să-mi îndeplinesc misiunea cât se poate mai bine. Dar nimic nu-l putea smulgţe din amintirile sale. Nenorocitul umbla prin viaţă cu un hanger în inimă.

— Dacă vreţi să scoateţi de la el câteva cuvinte, scumpă doamnă – şi mă întorsei către micuţa doamnă Brouillard – nu aveţi decât să-i luaţi mâinile în ale dumneavoastră şi să-i spuneţi: „Să vorbim puţin de Namuna”. Atunci o să vedeţi ce poate mutul nostru.

Foarte săritoare şi foarte naivă, lioneza, imediat după ce-mi sfârşisem povestirea, se apropie de Léonce care stătea neclintit pe locul său, cu profilul nemişcat şi visător. „Să vorbim puţin de Namuna, vrei?” îl întrebă ea cu o voce emoţionată. Cum nu avusesem timp să-l previn şi cum auzea pentru prima oară acest nume de Namuna, vărul meu nu ştiu ce să răspundă. Dar nu degeaba era din Sud şi obişnuit de la începutul călătoriei cu născocirile mele; fără să arate cea mai mică mirare, se depărta clătinând dureros din cap. Doamna Brouillard reveni spre noi cu un suspin adânc: „Sărmanul băiat! Hangerul i s-a urcat în gât, îl

înăbuşă şi-l împiedică să vorbească”.

M-am întrebat deseori de atunci încoace ce erau de fapt cele două lioneze, care se pretindeau amândouă măritate cu mari negustori de mătase din piaţa Terreaux. Gândindu-mă bine, romanul lui Léonce şi al Namunei nu era mai de necrezut decât povestea lor.

Nimeni nu-şi poate închipui ca două doamne din societatea lioneză, societate atât de bogată şi cu ifose, să călătorească claie peste grămadă cu coletele pe un vapor de remorcare. Şi dacă aţi fi văzut rochiile simple şi cam pricăjite ale acestor mari doamne, mantalele de ploaie subţiri ca foaia de ţigară, pe care le îmbrăcau când bătea tare mistralul şi jalnicul coş în care-şi ţineau proviziile de drum şi pe care-l mai umpleau sărăcăcios seara la fiecare escală.

Toate aceste amănunte ale ţinutei, ale fizionomiei lor mă izbesc acum, după multă vreme; le regăsesc foarte clar în memoria mea împreună cu altele încă şi mai semnificative. De pildă, felul lor de a vorbi caraghios şi necioplit: nu râdeau niciodată fără să-şi pună mâna la gură. Când stăteam la taifas, doamna Brouillard repeta în fiecare clipă: „Nu te contrazic”, iar cealaltă, când bucătarul – ah, dezgustătorul personaj – ne servea dimineaţa cafeaua cu lapte, nu uita niciodată să-şi bage în buzunar restul de zahăr, pretinzând că nimic nu era mai bun pentru crampe, ca nişte picături de calmant pe zahăr. De ce toate aceste lucruri, de care-mi amintesc atât de bine acum, îmi scăpau atunci? Cum – deşi atât de mincinos – rămâneam în asemenea măsură neştiutor şi credul? Fără îndoială, pentru că personajul meu, absorbindu-mă în întregime, nimicea în mine simţul de observaţie, sau pentru că minciuna mea, cum am spus-o mai înainte, copilărească şi vanitoasă, nu ascundea nici cel mai mic scop mârşav. Dinspre partea femeilor, nicio altă maşinaţie, decât dorinţa destul de firească a doua cumetre pe jumătate meseriaşe, pe jumătate burgheze, de a-şi petrece câteva zile pe contul a doi cădeţi în permisie şi cu mulţi bani în buzunar.

Numai astfel îmi explic reciproca noastră credulitate.

În afară de lioneze se mai afla pe punte englezul – cel pe care-l poreclisem „Englezul” – aşezat pe o bancă în faţa lor, cu cei trei copii ai lui, cărora le vorbea despre ţinuturile pe care le străbăteam, despre istoria lor şi a ruinelor feudale rămase în picioare pe malul fluviului albastru. Mai erau şi cei doi băieţi din Montpellier, dispreţuiţi de mine şi de soldaţii mei de la prova, care nu mai părăseau puntea din spate, mergând timizi de la o bancă la alta fără a fi primiţi cu mare plăcere în nicio parte. Doamnele îi priveau ca pe nişte puşti care, chiar – dacă erau de vârsta noastră, nu veneau de la Varna, iar cei din faţa noastră îi găseau prost crescuţi şi-i învinuiau că s-au împrietenit cu cine nu trebuie. Noi eram „cine nu trebuie” şi Englezul ne-o dovedise cu prisosinţă încă din prima zi, întorcându-ne spatele, în timp ce Léonce şi cu mine spuneam amabilităţi lionezelor noastre. Jignirea era atât de evidentă, toţi patru stând cu spatele la noi, înşiruiţi cu neobrăzare pe banca din faţă ca să ne insulte, încât am spus ce gândeam cu glas tare, ameninţând să mă scol pentru a tăia urechile unor anumiţi „Englishmen” mojici care, ah! dar ce mai…

Buna doamnă Brouillard, foarte emoţionată, mi-a luat braţul între mănuşile sale cenuşii: „Lasă!… nu merită osteneală”… Prietena sa, din contră, mai războinică, mă îndemna, îmi dădea dreptate: „Sunt nişte aspiranţi, dragă, gândeşte-te! Este vorba de onoarea marinei franceze”…

Şi, pe legea mea, cred că într-adevăr, pentru a apăra cinstea acestei marine, căreia din păcate nu-i aparţineam decât în imaginaţie, eram gata să mă expun să mi se rupă oasele sau să fiu aruncat peste bord.

Din fericire, în timp ce mă sculam să mă îndrept spre ei, banca din faţă se goli deodată. Englezul şi băieţii lui pieriseră. „Oh, ce zgripţuroi!”, murmură cel mai mic dintre băieţii din Montpellier, iar cel mare mă privi cu nesfârşită admiraţie. Léonce ridică şi el capul şi-şi încleştă pumnii: „Au făcut bine că au şters-o englezii!” zise el cutremurat de furie. „Gândeşte-te la Namuna”, îi spuse încetişor

doamna Brouillard pentru a-l potoli. Mezinul din Montpellier interveni cu accentul său caraghios, clipind des din ochii încercănaţi, de spân:

— Ştiţi că nu sunt englezi... Tatăl este din Saint Quentin... ceilalţi, cam de prin toate părţile, căci nu sunt fiii lui, ci elevi cu care călătoreşte în timpul vacanţei. Se pare că este profesor la Paris, profesor de nu ştiu ce.

— Oricum, nu-i o purtare frumoasă, spusei reluându-mi locul la picioarele doamnei Brouillard şi ale prietenei sale, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Trebuie să recunoaşteţi că nu profitam cu obrăznicie de victoria mea.

Din acest moment, viaţa pe bord deveni într-adevăr de nesuferit pentru elevii din Varna. Condamnaţi să fie întotdeauna la pupa vasului „Bonnardelle”, ei se găseau în contact permanent cu englezii – îi numesc tot aşa neştiind cum îi chema, ceea ce de fapt nici n-am aflat.

Ne întâlneam pe punte şi în sală. Dimineaţa, dacă vântul era rece, ne găseam împreună, ca să ne încălzim, în jurul cazanului. Pe treptele înguste ale scării, umerii şi coatele se izbeau, privirile se încrucişau dure şi ascuţite, ca nişte săbii pe câmpul de luptă. Nu aveai linişte decât noaptea la opririle navei, englezii petrecându-şi în general orele de somn pe uscat, la un han. Dar de la cinci dimineaţa năvăleau în salon fără pic de milă pentru sărmanele femei care dormeau la adăpostul unei mari perdele albastre.

Înţelegeam înfruntările carese-ncheiau cu o săpunea lă bună sau cu nişte pumni în momente de furie. Dar să trăieşti zi şi noapte pândit cu ură, să te gândeşti la nesfârşitele răzbunări, mai ales când eşti atât de tânăr, când ai o fire deschisă, nu porţi pică nimănui şi arzi de dorinţa de a place, obişnuită la copiii Sudului, era un adevărat chin pe care-l suportam foarte greu.

— Vedeţi, doamnele mele (suntem în sală cu toţii pentru a ne termina cafeaua cu lapte cu care le tratam în fiecare dimineaţă pe lionezele noastre), dacă nu era bucuria de a călători cu dumneavoastră, aş fi făcut totul să

părăsesc rabla lui taica Reboul pentru a sări în tren la prima oprire.

— Dar credeam că pentru domnul Léonce… murmură prietena doamnei Brouillard, arătându-mi pe vărul meu cu vârful cuţitului plin de unt…

În adevăr, uitasem că am luat vaporul pe Ron pentru a deruta poliţia sultanului care-l căuta pe Léonce pe calea ferată P.L.M. Dar ce dracu'! Nu numai cu trenul puteai ajunge la Lyon. N-aveai decât să închiriezi o trăsură şi să călătoreşti câteva ore pe zi…

— Toţi patru atunci, zise doamna Brouillard, bătând din palme, ah, ar fi minunat! Ne-am opri în drum… o privelişte frumoasă… un han bun…

— Da, dar ar fi foarte costisitor, interveni prietena mea care era ceva mai chibzuită. Ar fi de hrănit omul şi calul…

— Da, dar n-am nevoie de vizitiu.

— Atunci cine va conduce? întrebară ele întorcându-se spre mine.

— Eu!

— Ştii să conduci?

— N-am făcut decât asta toată viaţa.

Oricât de obişnuit era cu basmele scornite de imaginaţia mea, Léonce mă privi uluit. Nu ne despărţisem, ca să zic aşa, din copilărie, şi niciodată nu mă văzuse cu vreun bici sau cu hamuri în mână. Dar de! când eşti din Sud…

În acest moment căpitanul se arătă în uşa salonului şi, fără măcar să pună un deget la şapca lui oribilă din piele, de iepure, rosti:

— Dacă aveţi de făcut cumpărături, pisicuţele mele, vă previn că ne vom opri la Tournon o oră sau două ca să luăm cărbuni.

Acestea zise, ieşi aruncându-mi peste umăr: „Am onoarea, domnule ofiţer"…

Era obiceiul lui, de la povestea cu agentul comunal,

să mă salute în felul acesta. Voia să-şi bată joc de mine? Cunoştea oare născocirea mea cu şcoala din Varna? Nu îndrăzneam să-l întreb, dar de fiecare dată când spunea „Bună ziua, domnule ofiţer!”, „Cum vă simţiţi, domnule ofiţer?”... mă întorcea pe dos. Doamnele se plângeau şi ele de familiaritatea sa, în special blinda doamnă Brouillard, atât de timidă, atât de fină, pe care un cuvânt grosolan o făcea să roşească până la gât, acel gât atât de alb şi de plinuţ ca pântecele unei prepeliţe.

— Ce bădăran! zise ea văzându-l că pleacă... Şi, suflet visător, adăugă: Ar fi de tot hazul dacă i-am putea juca o festă. Pentru „de tot hazul” folosise însă o vorbă din Lyon. Ce-aţi zice dacă am lua o trăsură la Tournon şi l-am lăsa baltă pe Reboul cu „Bonnardella” sa?...

Eu strigai: „Bravo!” Iar Léonce strigă şi mai tare ca mine. Am râs. Ne-am înflăcărat. Fiecare îşi închipuia uimirea căpitanului şi toate amănuntele acestei călătorii atât de nouă, atât de încântătoare; să fim noi, numai noi, fără englezi, fără băieţii din Montpellier; cu opriri la marginea pădurilor; mese vesele în hanuri vechi, unde se gătesc bucate de-ale ţinutului – şi câte şi mai câte. Frumoşii ochi de copil ai doamnelor noastre străluceau de plăcere şi de lăcomie.

Deodată se auzi clopotul vaporului. Ajungeam la haltă. Se vedea prin hublourile salonului podul suspendat care făcea legătura între Tournon şi Tain, ca la noi cel care uneşte Beaucaire cu Tarascon. Numai că la Beaucaire podul este mult mai frumos, Ronul mai larg şi cerul mai albastru. Sudul, ce să mai vorbim... şi aici Sudul era departe.

— Ei bine, ce facem? întrebă prietena doamnei Brouillard cu înfrigurare. Să caut o trăsură?

Ar fi trebuit să răspund deschis: „Nu!” Dar n-am avut curaj. Şi imediat ce vaporul a ajuns la chei, graţioase şi durdulii, cu coşuleţele pe braţ şi cu băsmăluţele pe cap, lionezele noastre coborâră în oraş şi luară cu ele pe Léonce sub pretextul să le ajute să aducă proviziile

cumpărate. Altă gravă imprudenţă! Dacă am fi rămas amândoi la bord ne-am fi sfătuit; în faţa dezastrului portofelelor noastre, am fi înţeles nebunia, imposibilitatea acestui proiect. În schimb, iată-l pe Léonce şi pe prietena doamnei Brouillard care se întorc alergând, după niciun sfert de oră, coboară cu răsuflarea tăiată în sală, unde stăteam încă nemişcat şi gânditor, ţintuit locului, în timp ce cu un zgomot infernal se transborda cărbunele în buncăr. „Minunat! Minunat!” repeta vărul meu care-mi păru de-a dreptul nebun. Imposibil să-i mai smulg alt cuvânt. Prin lioneză am aflat c-au găsit totul, cal, trăsură, în condiţii modeste, oh! foarte modeste. Trebuia numai lăsată drept garanţie, în mâinile aceluia care ni le închiria, o sumă destul de importantă. Cât? Nu-mi amintesc, dar vă închipuiţi că era departe, atât de departe de ce ne mai rămăsese în buzunar, încât trebuie să mă fi schimbat la faţă.

— Nu-i decât un zălog, înţelegi? îmi spunea prietena doamnei Brouillard ca să mă liniştească, iar eu repetam după dânsa fără convingere: „Adevărat, nu-i decât un zălog”.

Ea urmă gâfâind:

— Nu în asta stă greul... Pentru noi e mai neplăcut că trebuie să ne ferim de căpitan, care-i cunoaşte pe soţii noştri, şi deci ar fi bine să nu avem aerul că părăsim, toţi patru împreună, vaporul. Aşa că doamna Brouillard a rămas la proprietarul trăsurii, unde mă aşteaptă... Voi spune bătrânului Reboul că prietena mea este suferindă şi că ne vom opri pentru trei, patru zile la Tournon. Cât despre voi, drăguţilor, n-o să vă fie greu să găsiţi un pretext. Mai ales, nu părăsiţi vaporul decât în ultima clipă. Nu va pleca de aici înainte de o oră. Aveţi tot timpul să vă strângeţi bagajele şi să plătiţi nota; întâlnirea este la trăsură, înaintea bisericii Saint-Julien, a cărei turlă se vede de aici. Vă vom aştepta în trăsura înhămată. Veniţi repede!

Drăcoaica de lioneză! În timp ce vorbea, desprinse pânza albastră atârnată drept perdea despărţitoare şi băgă în ea şalurile şi basmalele, închise jerpelita sacoşă în care

intrau uşor toate lucrurile celor două importante doamne din Lyon şi alergă în căutarea căpitanului, pe cheiul negru de cărbune, pe când eu încă mă mai întrebam ce hotărâre să iau.

Pentru început mi-am achitat contul la bucătarul vasului şi am putut constata că pe mesele de prânz şi de seară bucătăria bordului ne înghiţise aproape toţi banii. În plus, ne rămăseseră doi sau trei ludovici, ca să nu ajungem la Lyon fără un sfanţ, în cazul când cenzorul şcolii, care trebuia să ne aştepte, din întâmplare n-ar fi venit.

Dar acuma ce-i de făcut? Fără îndoială că aceste doamne erau bogate. Negustorii de mătase din piaţa Terreaux sunt oameni foarte avuţi, cu toate că până acum am fost lăsaţi să plătim totul pe vapor, şi chiar pe uscat. De altfel, bogate sau nu, nu era cuviincios să ne lăsăm hrăniţi şi plimbaţi de către aceste doamne. Altă obiecţie: nu ştiam să conduc, să înham sau să desham; la prima cotitură ne vedeam pe toţi în şanţ. Nu! era imposibil! Trebuia să le scriu repede, să fac să ajungă la proprietarul trăsurii o vorbă simplă, sinceră, în care să mărturisesc tot şi ceea ce eram în realitate şi cum le-am minţit.

Dar vanitatea blestemată care mă aruncase în acest impas mă împiedica să ies din el. Ruşinea mărturisirii pe care trebuia s-o fac îmi ţinea în loc condeiul. De îndată ce-ar primi scrisoarea mea, ele s-ar întoarce cu siguranţă, şi cum să ne înfăţişăm în faţa lor?

Momentul se apropia şi ultimul coş cu cărbuni fusese dus de pe chei pe vapor… Ah! Nu voi uita podul melancolic care se oglindea şi tremura în apa cenuşie, macaraua sinistră, ridicată pe taluz ca o spânzurătoare şi turla bisericii Saint-Julien la poalele unei stânci negre. Întregul peisaj evocă în străfundul memoriei mele acele minute de spaimă şi de nesiguranţă, când, aplecat peste balustrada vaporului, ţineam între degetele mele febrile jalnica scrisoare pe care, dacă mă decisesem, în fine, s-o scriu, nu puteam să mă decid s-o trimit.

— Haide, Léonce, trebuie să luăm o hotărâre, zisei

vărului meu care-mi ceruse să mai citesc o dată scrisoarea.

— Ai dreptate, trebuie să luăm o hotărâre. Şi, privindu-mă cu bizarul său surâs în colţul gurii, mă preveni: în cinci minute va fi prea târziu, n-ar mai avea timp să se întoarcă.

— E adevărat, oricum n-ar mai putea să se îmbarce.

Făcui semn unui om din port şi-i dădui scrisoarea peste bastingaj, indicându-i adresa celui care închiria trăsuri în faţa bisericii Saint-Julien.

Dong! dong! dong! Era clopotul care anunţa plecarea.

Repede! repede! Grăbeşte-te! Omul strigă:

— Am de adus un răspuns?

Dar ţărmul era departe, coşul vaporului se apleca pentru a putea trece sub pod şi omul nu văzu decât gesturile noastre desperate, într-un vârtej de fum negru.

La început a fost o mare uşurare pentru mândria mea, cu o mică remuşcare în suflet. În definitiv, aceste doamne aveau bani, vor putea călători cu o trăsură până la Lyon sau vor lua vaporul pe Ron, după trei, patru zile, dacă era adevărat că nervii lor nu suportau drumul cu trenul. Cel puţin scăpăm de umilitoarea explicaţie ce trebuia s-o avem cu ele. Fericit la această idee, restul zilei îmi păru un vis frumos. Spre seară, cum „Bonnardelle” amară la chei, nu ştiu în ce ţinut, căpitanul, trecând pe lângă noi pe punte, ne spuse ceva despre sărmana doamnă Brouillard care a rămas bolnavă la Tournon şi aflarăm de la el că nobilele noastre doamne erau soţiile a doi şefi de atelier, doi ţesători, prieteni de-ai lui. Neveste de maiştri. Atunci cum se vor descurca bietele de ele? Era îngrozitor ceea ce făcusem. Încercam să trişez cu conştiinţa mea: „A fost o nenorocire. Credeam că scrisoarea va ajunge la timp”. Dar conştiinţa îmi răspundea: „Minţi” – şi încă pe un ton fără replică, aşa că nu mai aveam nimic de zis. Mustrări teribile de cuget mă urmăriră toată noaptea: pe colţul canapelei unde dormeau lionezele, vedeam în închipuire sacoşa lor ponositâ, amărâtul coşuleţ de provizii. Doamna Brouillard

mă întrista cel mai mult; ea, atât de melancolică şi de duioasă, cu ochii mâhniţi, care păreau să-mi spună: „Ah! e rău, e foarte rău!”

Dis-de-dimineaţă m-am sculat neputând să dorm şi am urcat pe punte, lăsând pe Léonce cufundat într-un somn adânc pe care nu-l tulbura nicio remuşcare. Sus, aerul era rece, cerul şi apa vătuite, astupate parcă de câlţii ceţurilor albe. Pe puntea din faţă soldaţii culcaţi grămadă, cu pantalonii roşii ieşindu-le de sub pături, dădeau impresia unui colţ dintr-un câmp de bătălie. Oameni din echipaj alergau, ferindu-se să calce pe coşurile întinse pe jos, ca să ajungă la prova, să poată suna clopotul, îndată ce ceasul din cabină va arăta ora cinci. Deodată, o căruţă trasă de un căluţ ieşi dintr-o uliţă şi se opri în faţa vaporului. Două femei învelite în şaluri coborâră şi plătiră repede ţăranului în cămaşă care mina.

— Ehei! uite-o pe doamna Brouillard, strigă vocea răguşită a lui taica Reboul. Abia avui timp să fug în faţă şi să mă ghemuiesc sub pătura mea în mijlocul grămezii de soldaţi, în timp ce lionezele coborau în sală, fără să răspundă bineţelor căpitanului. O clipă după aceea, Léonce, cu faţa răvăşită, în acelaşi timp sinistră şi caraghioasă, veni lângă mine şi-mi povesti furia cu care prietena doamnei Brouillard îl trezise din somn şi-l aruncase de pe bancheta pe care sta întins: sărmanele femei, supărarea lor era lesne de înţeles. Nu mai spun că pentru a ajunge vaporul făcuseră 12 leghe, noaptea, pe drumuri desfundate în căruţa unui măcelar; şi proprietarul trăsurii pe care a trebuit să-l despăgubească, şi o mulţime de alte lucruri pe care nu le puteau spune... Ah! îşi vor aduce mult timp aminte de elevii şcolii de marină!

— Şi doamna Brouillard era tot aşa de mânioasă? întrebai încet pe Léonce, în timp ce clopotul anunţa plecarea şi soldaţii începuseră să se trezească în jurul nostru.

— Nu, nu atât de răutăcioasă. A spus numai că niciodată, niciodată nu vom mai vorbi de Namuna!

V

Nu vi se pare că în acest drum de la Beaucaire la Lyon, care n-a durat, desigur, mai mult de cinci zile, zilele au dimensiunile unei călătorii de cursă lungă? Aceasta se datorează, cred, mai puţin monotoniei peisajului, cât felului de a fi al celor două personaje principale, totdeauna aceleaşi, neschimbându-se cu nimic în contact cu oamenii sau cu evenimentele. Priveliştile se deosebeau aproape cu fiecare învârtitură a roţilor. Cred că v-am spus că râul, pe măsură ce urcam, trecea de la albastru închis la albastru deschis, apoi la nuanţe de platină şi oţel, care făceau ca Ronul din Beaucaire să fie cu totul altul decât Ronul din Lyon. Aceeaşi variaţie şi pe maluri. Căsuţelor roşii din Sud, le urmau fermele vesele, burgunde, iar verdelui pastelat al Provenţei, al marilor păşuni din Ardèche şi Isère, îi luă locul verdele umed şi gras al Lyonului. Ceea ce nu se schimba eram noi, cei doi băieţi lăudăroşi şi incorigibili, cărora nicio lecţie nu le servea. Să-i fi văzut după ridicola lor păţanie cu doamna Brouillard şi prietena sa, instalaţi din nou la prova, povestind, în faţa bravilor soldaţi întorşi din Crimeea, continuarea aventurilor lor extraordinare din Orient, aventuri pe uscat şi pe mare, războinice şi mişcătoare, însoţite de gesturi, de ţopăieli, de imitaţia unor strigăte de fiare şi unor sunete de instrumente muzicale.

Spre liniştea noastră, cei doi artilerişti, martori ai accidentului meu, părăsiseră bordul la una din ultimele escale, fără a scăpa probabil niciun cuvânt despre ceea ce păţisem, căci nu observam umbră de ironie în privirile naive şi bune care mă-ncurajau. Ce le-oi fi putut povesti acestor băieţi cumsecade? Cu ce fel de fapte de vitejie şi minuni de îndemânare şi curaj voi fi îndrăznit să mă laud în faţa acestor oameni care, toţi, priviseră moartea în faţă, iar unii chiar fără a clipi din ochi? Mi-ar fi greu s-o spun. Am scris atâtea romane de atunci, de când improvizam toate întâmplările din această călătorie! Totuşi, anumite amănunte îmi străfulgeră în minte, venite nu ştiu de unde, mă izbesc şi fac să renască, în depărtarea amintirilor mele,

un nume, o figură pe care o credeam uitată, pierdută. Astfel, acest nume de Josse, care vă aminteşte de giuvaergiul lui Molière, mie îmi aduce în memorie sărmana faţă pământie, suferindă, răsuflarea arsă de alcool a unui soldat, un vânător din Vincennes, scund şi îndesat, cu o mină amputată. În acelaşi timp, acest nume îmi evocă un amurg neguros.

Abia acostase „Bonnardelle”, că un ţipăt s-a auzit pe tot bordul, repetat şi strigat de o sută de ori: „Josse a căzut în apă!” „Josse a căzut în apă!” Nefericitul, beat ca întotdeauna, alunecase fără îndoială, vrând să treacă pasarela. Şi mă văd cum alergam pe punte făcând gestul de a-mi scoate surtucul, aud soldaţii murmurând în jurul meu: „Ofiţerul, lăsaţi-l pe ofiţer!” Căci le povestisem isprăvile mele de înotător, cum am străbătut Bosforul, făcând pluta, şi câţi oameni salvasem! Ce mare lucru pentru mine să-l scot din apă pe vrednicul Josse, vă întreb? Un fleac, nu-i aşa? Asta mă întrebam şi eu privind apa repede şi adâncă a fluviului, în timp ce mă gândeam cu spaimă: „Ce te faci, nenorocitule? Nu ştii să înoţi. Totuşi trebuie să încerci, sau îţi pierzi onoarea în faţa tuturor acestor oameni… înainte! Hai!”

Şi sunt sigur că, ajutat de mândrie, de toată lumea care mă privea, de speranţa că se va găsi cineva să mă scoată din încurcătură… ei bine, da, cred că aş fi făcut nebunia să sar în Ron, când deodată cineva în spatele meu strigă: „L-a prins, îl ţine, salvat! Bravo! Salvat!” Şi observai departe, pe chei, pe Josse pe care apoi l-au adus pe bord ud şi tremurând; după el, înconjurat de oameni – salvatorul său care râdea, se scutura de apă, foarte firesc, în mijlocul aclamaţiilor. Acest salvator, acest erou, ghiciţi cine era?… Omul din Saint-Quentin, englezul meu!

Ca după fiecare pedeapsă, ca după fiecare palmă formidabilă pe care soarta mi-o dădea ca să mă vindece de trufie, şi de data aceasta a trebuit să rămân plouat şi să-mi ţin gura o bucată de vreme; dar fiţi fără grijă, nu prea multă. Credeţi-mă, s-au mai auzit destule aventuri mincinoase pe puntea din faţă, povestite cu gesturi şi

vorbe mari de către elevul din Varna, şi cei doi băieţi din Montpellier au mai exclamat deseori cu entuziasm: „Oh, ce zgripţuroi!”

Numai că de la salvarea lui Josse tot acest sfârşit de călătorie se-ncurcă, se-nceţoşează ca şi cum, apropiindune de Lyon, oraşul cu două râuri, totdeauna neguros şi ploios, o mare perdea de nori ar fi învăluit „Bonnardelle” şi tot ce se petrecea pe bordul său. Îmi amintesc totuşi că, ajungând aproape de Mulatière – astfel se numeşte punctul precis unde Sâone se varsă în Ron, puţin mai jos de Lyon – cum începusem să mă las dus de una din improvizaţiile mele cele mai ameţitoare, luând ca martor pe Léonce în ce priveşte adevărul întâmplărilor povestite, deodată englezul, pe care nu-l observasem şi care mă asculta de o bucată de vreme, îmi zise surâzând:

— E adevărat, tinere? ai ieşit de la şcoala din Varna?

M-am întors spre el cu ochii scânteietori şi, bătăios ca un cocoş tânăr, i-am răspuns:

— De la şcoala din Varna, da, domnule, exact!

— Şi vărul tău de asemenea, presupun?

— Da, domnule, şi vărul meu.

— Atunci de ce are scris pe toţi nasturii uniformei „Liceul din Nîmes?”

Şi împungând cu degetul pieptul lui Léonce, care sta locului năucit, arăta tuturor dovada minciunii, în timp ce întreaga punte din faţă răsună de un imens hohot de râs. Cât despre mine, nu găsesc cuvinte să-mi exprim indignarea, furia oarbă împotriva englezului, a lui Léonce, a soldaţilor mei… în acest moment, din fericire, cineva zise: „Am ajuns la Lyon” – şi nimeni nu se mai ocupă decât de pregătirile de debarcare.

Aşase-ncheie ultimul episod al călătoriei mele. Să nu mă întrebaţi ce au devenit doamna Brouillard şi prietena ei, băieţii din Montpellier atât de dolofani, nici toate umbrele chinezeşti pe care le-am evocat ca într-un vis de altă dată, atât de trecător şi de îndepărtat.

Repet, acesta nu este un roman.

Când vreo verigă sau un deznodământ lipsesc din istorisirea mea, n-am dreptul să le invent. Iată de ce, nemaiaducându-mi aminte nimic de sosirea mea, după mustrarea englezului, o las să dispară în ceţurile apelor repezi ale Ronului şi ale Sâonei care se varsă în aceeaşi albie. Trebuie numai să aflaţi că, înainte de a părăsi vaporul, nu ştiu ce întâmplare îmi dezvălui numele inamicului meu, englezul din Saint-Quentin. Se chema… şi sub acest nume prea cunoscut pentru ca să-l scriu aici, am citit înspăimântat: „Căpitan de fregată, conferenţiar la Politehnică”. Căpitan de fregată! Şi în faţa lui elevul din Varna povestea şi maimuţărea toate aventurile sale pe mare!

Epilog

Spre sfârşitul secolului XVIII, buna doamnă de Genlis, institutoarea sau guvernanta copiilor casei de Orléans, dacă ar fi avut la dispoziţia sa amintirile pe care le-am povestit, ar fi scris desigur o carte de morală şi educaţie „ad usum Delphini”, cu acest titlu: *Alphonse şi*

Léonce sau *Victimele imaginaţiei*. Este în adevăr ceea ce m-a caracterizat în tot timpul călătoriei noastre şi ceea ce am rămas tot restul vieţii.

După vreo 14 sau 15 ani, amândoi în puterea vârstei, discutam despre această călătorie pe Ron cu „Bonnardelle”. Léonce venise să mă vadă la Champrosay în 1869, în casa lui Eugène Delacroix[6], pe care o locuiam cu soţia mea şi cu primul meu copil[7], autorul „Horticolelor”, pe atunci foarte mic, blond, îmbrăcat în alb de sus până jos. Vorbeam despre călătorie, ne aminteam detaliile, deziluziile drumului şi toate planurile pe care le făurisem, înainte de îmbarcare, visele şi ambiţiile noastre nutrite în micuţa curte a farmaciei, în timp ce clopoţelul de la intrare suna în fiecare clipă, urmat de strigătul: „La prăvălie! A venit cineva!”

Léonce zise deodată grav:

— Ah! cât ne-am schimbat de atunci!

— Crezi? îi răspunsei râzând. Făceam din contră reflecţia că am rămas aceiaşi. Eu am continuat ceea ce începusem pe „Bonnardelle”, să imaginez poveşti ca să fac să râdă un cerc de oameni cumsecade sau ca să le mişc sufletul, şi tu, tu ai continuat să mimezi, să joci personaje, să-ţi pui diverse măşti de crimă şi de pasiune.

— Da, dar, ca şi pe „Bonnardelle”, mi-e teamă că am păstrat totdeauna nasturii uniformei de licean!

Trebuie să vă spun că Léonce şi-a făcut din teatru o profesie şi juca fără mare succes, fiind nevoit, ca toţi cei care n-au absolvit Conservatorul, să debuteze pe scene mici, în roluri de mâna a doua, la periferia Parisului.

La aoea dată, 1868 – 69, juca la Teatrul Montparnasse din strada Gaité, cu un artist foarte frumos, care între timp a ajuns celebru, dar pe atunci era complet necunoscut, M.S. Nu ştiu cât câştiga M.S., dar îmi amintesc că sărmanul meu văr avea 40 de franci pe lună,

---

6 Eugène Delacroix — pictor francez (1798—1863).

7 Léon Daudet — scriitor francez, fiul lui Alphonse Daudet (1867—1942).

plătiţi şi aceştia foarte neregulat, căci într-o zi, întrebându-l dacă nu spera să i se mărească leafa, spuse: „Ce să mai vorbim, aveam 40 de franci şi acum îmi plătesc doar 20”. Apoi surâse cu zâmbetul său amar din colţul gurii, care mă impresionase totdeauna.

Câteva luni mai târziu, veni războiul şi pot să vă dau chiar un amănunt despre declaraţia de război. În atelierul lui Delacroix, unde era camera mea de lucru, se aflau diverse schiţe ale pictorului şi o mare pânză decorativă de Riesener, rudă a lui Delacroix. Desenul pentru o frescă care trebuia să împodobească o boltă a Primăriei reprezenta Victoria, o Victorie luându-şi zborul din văluri luminoase şi sunând triumfal din trâmbiţă. În dimineaţa aceea de iulie 1870, într-o şedinţă memorabilă la Cameră, Dl. Grammont anunţa începerea războiului şi, coincidenţă curioasă, marele tablou, cam la aceeaşi oră, fără să se ştie cum, căzu pe podea cu un zgomot asurzitor.

Câteva zile mai târziu, am primit o frumoasă scrisoare de la Léonce:

«M-am săturat să joc roluri. Voi intra în viaţa serioasă. Până acum n-am făcut gesturi decât în numele altuia. Voi acţiona pe cont propriu. M-am înrolat în batalionul de vânători din Vincennes pe care-i iubeam atât de mult pe „Bonnardelle”.»

Atunci m-am întors şi eu la Paris şi nu am mai scris romane sau piese, am încetat să povestesc întâmplări pentru puntea din faţă şi în tot timpul războiului am făcut parte din regimentul 96 al Gărzii Naţionale, din batalioanele de marş dincolo de forturi şi care urmau să fie trimise în foc. Vai! trebuie să spun că în rarele dăţi când am tras asupra prusacilor sau când am auzit ţiuind gloanţele şi explodând obuzele lor, acest lucru nu s-a întâmplat niciodată în batalionul meu, care nu se mişca deloc, nu din rea voinţă, dar pentru că Trochu, guvernatorul Parisului, era un provincial, un militar de şcoală veche, care nu avea încredere în civili şi nu s-a folosit niciodată de oamenii de curaj şi de bună credinţă pe care-i avea la Paris.

Desigur, de-a lungul acestor şase luni, tot timpul cât a durat asediul şi blocada, n-am auzit vorbindu-se de Léonce, dar mă gândeam deseori la el când eram de gardă şi când ne spuneam în avantposturi, stând cu urechea ciulită spre orizontul acoperit de neguri şi ninsoare, de unde parcă se auzeau schimburi de focuri depărtate: „Iată, Chanzy se apropie”; sau, când vântul sufla de la nord: „Faidherbe nu trebuie să fie prea departe”. Eu, cu gândul la vărul meu, mi-l închipuiam apărând pe neaşteptate în mijlocul puşcaşilor francezi ai armatei de eliberare; dar de fiecare dată era aceeaşi deziluzie. Chanzy nu venise, Faidherbe rămăsese departe şi eu tot nu aveam nicio ştire despre scumpul meu Léonce, când Parisul învins îşi deschise porţile. Nu mă faceţi să vorbesc despre acele zile; au fost prea lugubre, căci se simţea în aer ca un avertisment al dezastrelor care aveau să vină.

Am aflat în cele din urmă ce se întâmplase cu sărmanul meu prieten. Léonce dispăruse după victoria de la Bapaume; era în armata lui Faidherbe – 18 Vânători. – şi comanda, ca sergent decorat, prima linie de puşcaşi; era un ţintaş de mâna întâi. Rănit la mâna stângă la începutul bătăliei, el fu pansat, fără să-şi părăsească oamenii care au povestit acest lucru mai târziu. Apoi, lovit la braţ, nemaiputând să se servească de puşcă, a vrut totuşi să rămână pe câmpul de luptă, pentru a da un exemplu soldaţilor săi. În cele din urmă, simţind că-şi va pierde cunoştinţa şi nepermiţând nimănui să-l însoţească, cu puşca în bandulieră o luă spre ambulanţă, spunându-le puşcaşilor: „Curaj, copii, merge bine!” înainte de a pleca, mai verificase o dată înălţătoarele puştilor. Din acel moment n-a mai fost văzut şi nici nu s-a mai auzit vorbindu-se de el.

Sărmana lui mamă, văduvă, după ce mai întâi aşteptase, o bună bucată de vreme, scrise tuturor şefilor, tuturor ambulanţelor unde se mai găseau soldaţi, apoi în Germania unde credea că fiul ei era prizonier. Dar primea întotdeauna acelaşi răspuns: nicio ştire. Nefericita femeie porni atunci într-un pelerinaj al disperării. Se duse

personal să-l vadă pe Faidherbe care, plin de bunăvoinţă, i-a dat pe cineva s-o însoţească pe câmpul de luptă de la Bapaume şi de-acolo la ambulanţele militare şi civile din Saint-Quentin şi din toată regiunea. S-a întors zdrobită, descurajată. Traversă Parisul pentru a se înapoia la Nîmes, păstrând tot timpul în suflet speranţa că Léonce îi va apărea deodată în faţă, prin surprindere.

— Viezi, dragul meu, îmi zise ea, cel mai groaznic lucru este clopoţelul de la intrare. Ah! Sună de zece sau de douăzeci de ori pe ceas, mă aduce din toate colţurile casei, face să-mi sară inima de fiecare dată şi să alerg repede, repede, la farmacie, să văd dacă printr-o minune nu este el!

Se întorsese în casa ei tristă. Câte zile, câte luni, câţi foni au mai durat chinurile sărmanei fiinţe, chinul clopoţelului purtând în el zurgălăii de aur ai speranţei, care nu poate muri în sufletul mamelor?

M-am gândit deseori la această moarte tragică. Desigur că Léonce fusese sfârtecat de uneun obuz, desfigurat, când revenea de la ambulanţă, apoi aruncat în vreo groapă împreună cu toate rămăşiţele funebre de case sunt acoperite câmpurile de luptă.

După ce s-a văzut murind de trei ori în aceeaşi zi, cred că atunci când i-a venit acest sfârşit brusc şi prematur nu l-a surprins. Trebuie să fi avut dintotdeauna un tainic presentiment, altfel nu se explică palidul surâs din colţul gurii, care m-a tulburat de atâtea ori pe chipul lui prietenos şi familiar.

Cu acest surâs te văd culcat în brazdele de la Bapaume, scump tovarăş al copilăriei, cu acest surâs sceptic, lugubru, pecetluit de deziluzia morţilor tineri, îmi apari totdeauna când mă gândesc la tine.

CAPRA DOMNULUI SEGUIN

Domnului Pierre Gringoire, poet liric, la Păris

NU ZĂU, ai să rămâi veşnic acelaşi, sărmanul meu Gringoire!

Cum! ţi se oferă un post de cronicar la un ziar hun

din Paris, şi tu ai îndrăzneala să nu primeşti?!… Dar priveşte-te, nenorocitule! Priveşte-ţi vesta găurită, nădragii pe ducă, faţa slabă, lihnită de foame! Iată unde te-a dus patima rimelor frumoase! Iată cu ce te-ai ales după zece ani de slujbă cinstită în paginile seniorului Apollo[8]… Oare nu ţi-e ruşine, la urma urmei?

Fă-te odată cronicar, prostule! fă-te cronicar! Ai să câştigi uşor bani frumoşi, tacâmul are să-ţi fie pus la Brébant şi, în serile de premieră, o să te poţi arăta cu o pană nouă la pălărie…

Nu? Nu vrei?… Ţii să rămâi liber, de capul tău, până la sfârşit… Ei bine, ia ascultă atunci povestea caprei domnului Seguin. Ai să vezi ce păţeşti vrând să trăieşti liber.

Dl. Seguin n-avusese niciodată noroc la capre.

Le pierdea pe toate în acelaşi fel: într-o bună dimineaţă îşi rupeau frânghia, porneau pe munte, şi acolo sus le mânca lupul. Nici dezmierdările stăpânului lor, nici frica de lup, nimic nu le oprea. Erau, pasămite, capre independente, vrând cu orice preţ aer curat şi libertate.

Bunul domn Seguin, care nu pricepea deloc firea animalelor lui, era foarte abătut. Spunea:

— S-a isprăvit; caprele se plictisesc la mine; n-am să mai ţin niciuna.

Oricum, nu se lăsă şi, după ce pierduse şase capre în acelaşi chip, o mai cumpără şi pe a şaptea; numai că, de data aceasta, avu grijă s-o ia mică de tot, ca să se deprindă mai bine la el.

Ah! Gringoire, ce frumoasă mai era căpriţa domnului Seguin! Ce frumoasă era cu ochii ei dulci, bărbiţa-i de subofiţer, copitele negre şi lucioase, coarnele vărgate ca zebra, părul alb, lăţos, care-i cădea ca o pelerină! mai că era ceva tot atât de fermecător ca iedul Esmeraldei, îţi aminteşti, Gringoire? Şi apoi, supusă, blândă, sta liniştită la muls, fără să-şi pună piciorul în strachină. O drăgălăşenie de căpriţă…

---

8 Apollo, zeul artelor şi poeziei în mitologia romană.

Dl. Seguin avea în spatele casei un ţarc îngrădit cu păducel. Acolo-şi aşează noua-venită. O legă de un par, la locul cel mai frumos din livadă, având grijă să-i lase frânghia cât mai lungă, şi din când în când venea să vadă dacă-i era bine. Capra se simţea tare fericită şi păştea iarba cu atâta poftă, încât dl. Seguin era încântat.

„În sfârşit, gândea bietul om, iată una care n-o să se plictisească la mine!…”

Dl. Seguin se înşela; capra lui se plictisi, într-o zi îşi zise, uitându-se la munte:

„Că bine trebuie să mai fie acolo sus! Ce plăcere să zburzi prin buruieni, fără blestematul ăsta de pripon care-ţi jupoaie gâtul!… Numai măgarul şi boul pasc într-un ţarc! … Caprele au nevoie de loc larg”.

Din clipa aceea, iarba din ţarc i se păru searbădă. O prinse urâtul. Slăbi, laptele i se împuţină. Ţi-era mai mare mila s-o vezi cum trage toată ziulica de pripon, cu capul spre munte, nările în vânt şi behăind be-e!…

cu jale.

Dl. Seguin băga el de seamă că Blanquette nu-i în apele ei, dar nu se dumirea ce o fi având… într-o dimineaţă, pe când isprăvea s-o mulgă, capra se întoarse şi-i zise pe limba ei:

— Ascultă, domnule Seguin, la dumneata tânjesc; lasă-mă să mă duc pe munte.

— Ah, Dumnezeule!… Şi ea! strigă dl. Seguin încremenit, şi pe loc scăpă strachina din mână; apoi, aşezându-se în iarbă lângă capră: Cum, Blanquette, chiar vrei să mă părăseşti?

Şi Blanquette răspunse:

— Da, domnule Seguin…

— Nu cumva n-ai destulă iarbă aici?

— A, nu, domnule Seguin.

— Poate că eşti legată prea scurt; vrei să-ţi lungesc frânghia?

— Nu face să te osteneşti, domnule Seguin.

— Atunci, ce-ţi trebuie? ce vrei?

— Vreau să mă duc pe munte, domnule Seguin.

— Dar bine, nenorocite, nu ştii că pe munte-i lupul… Ce ai să faci când o să vină?…

— Am să-l împung cu coarnele, domnule Seguin.

— Nici nu-i pasă lupului de ele. Mi-a mâncat el capre cu coarne mai dihai decât ale tale. Doar o ştii pe biata bătrână Renaude, care mai era aici anul trecut? O capră şi jumătate, puternică şi rea ca un ţap. S-a bătut cu lupul toată noaptea… apoi dimineaţa a mâncat-o lupul.

— Păcat! Biata Renaude!… Nu-i nimic, domnule Seguin, lasă-mă să mă duc pe munte.

— Doamne-Dumnezeule! zise dl. Seguin; dar ce naiba le-au făcut oare caprelor mele? încă una pe care o să mi-o mănânce lupul… Ei bine, nu… am să te scap chiar fără voia ta, zvânturato! Şi de frică să nu-ţi rupi frânghia, am să te închid în staul şi acolo ai să rămâi.*

Zicând acestea, dl. Seguin duse capra într-un staul întunecos şi încuie uşa, răsucind cheia de două ori. Din nenorocire, uitase de fereastră, şi abia întoarse spatele că mititica o şi şterse…

Râzi, Gringoire? Păi, te cred; tu ţii cu caprele, împotriva domnului Seguin… Dar să te vedem îndată dacă o să mai râzi.

Când capra cea albă ajunse pe munte, a fost o încântare generală. Niciodată bătrânii brazi nu văzuseră ceva mai frumos. O primiră ca pe o mică regină! Castanii se plecau până la pământ s-o dezmierde cu vârfurile crengilor. Grozamele de aur se deschideau când trecea şi înmiresmau aerul cât puteau mai tare. Tot muntele o sărbători.

Îţi închipui, Gringoire, ce fericită era capra noastră! Nici tu frânghie, nici tu par… nimic ce ar fi împiedicat-o să zburde, să pască în voie… Ce de iarbă mai era acolo! Până peste coarne, dragul meu!… Şi ce iarbă! Gustoasă, subţire, crestată, din mii de plante… Era cu totul altceva decât gazonul din ţarc. D-apoi florile!… Clopoţei mari, albaştri,

degeţele de purpură cu potire lungi, o întreagă pădure de flori sălbatice care-şi vărsau miresmele ameţitoare!…

Pe jumătate beată, capra cea albă se tăvălea prin ele cu picioarele în sus şi se rostogolea de-a lungul povârnişurilor, de-a valma cu frunzele căzute şi cu castanele… Apoi, deodată se ridica dintr-o săritură pe labe… Ţup! iat-o că porneşte, cu capul înainte, din desişuri şi merişori, când pe un pisc şi când în fundul unei râpi, sus, jos, pretutindeni… Ai fi zis că pe munte erau zece capre de-ale domnului Seguin.

Dar nu se temea de nimic Blanquette.

Trecea dintr-un salt peste puhoaie mari care o stropeau cu o pulbere umedă şi cu spumă. Atunci, cu apa şiroind de pe ea, pleca să se întindă pe vreo stâncă netedă şi se usca la soare… Odată, mergând cu o floare de bobiţel între dinţi până la marginea unui plai, zări jos, în vale, casa domnului Seguin cu ţarcul din spate. Asta o făcu să râdă cu lacrimi.

— Ce mic e! zise ea; cum de-am putut să-ncap înăuntru?

Sărăcuţa! văzându-se cocoţată aşa de sus, se credea cel puţin tot atât de mare ca lumea întreagă…

Într-un cuvânt, a fost o zi bună pentru capra domnului Seguin. Pe la amiază, tot alergând încoace şi încolo, dădu peste un ciopor de ţapi negri, care tocmai ronţăiau cu poftă o viţă sălbatică. Mica noastră haimana cu rochie albă făcu mare impresie. I se dădu cel mai bun loc la viţă şi toţi domnii ăştia se arătară foarte curtenitori… Pare-se chiar – rămâne vorba între noi, Gringoire – că un tânăr ţap cu blăniţă neagră avu norocul să-i placă Blanquette! Cei doi îndrăgostiţi rătăciră vreo două ceasuri prin pădure şi, dacă vrei să ştii ce-şi spuseră, n-ai decât să întrebi izvoarele vorbăreţe ce aleargă nevăzute prin muşchi.

Deodată vântul se răcori. Muntele se făcu vioriu; era scară…

— Aşa de repede! zise căpriţa; şi se opri foarte

mirată.

Jos, ţarinele erau înecate în pâclă. Ţarcul domnului Seguin pierea în ceaţă, iar din căsuţă nu se vedea decât acoperişul cu un firicel de fum. Căpriţa ascultă falangele unei turme mânate spre târlă şi simţi că-i era inima grea... Un erete întârziat o atinse în treacăt cu aripile. Tresări... Apoi se auzi un urlet în munte:

— Ha-ul ha-u!

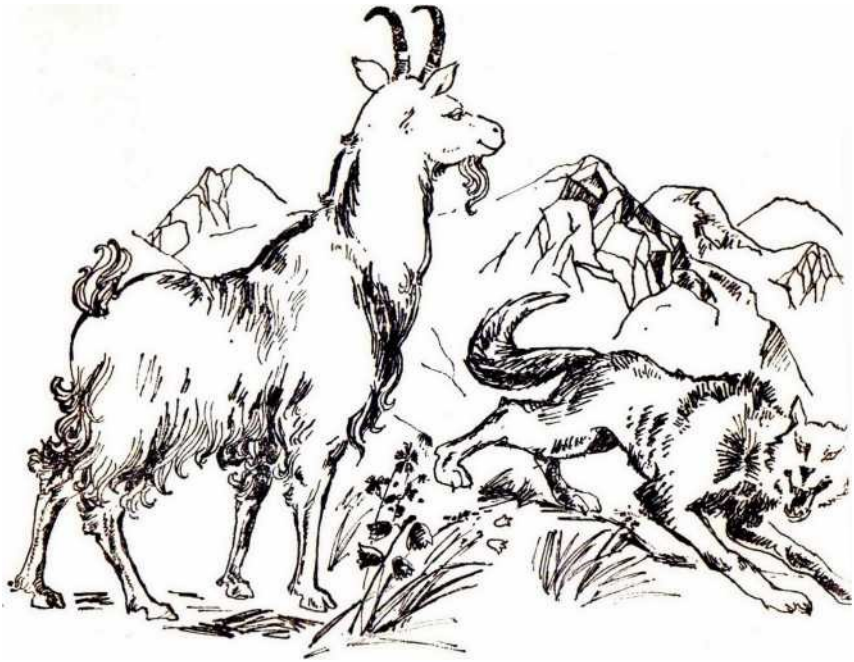

Se gândi la lup; toată ziua, nebuna, uitase de el... Tot atunci, un corn de vânătoare sună departe, în vale. Era bunul domn Seguin care mai făcea o ultimă sforţare...

— Ha-u! Ha-u!... urla lupul.

— Vin acasă! Vin acasă!... striga cornul.

Blanquette vru s-o pornească; dar amintindu-şi parul frânghia gardul de păducel al ţarcului, îşi zise că de acuma n-o să mai poată duce asemenea viaţă şi că-i mai bine să rămână.

Cornul nu mai suna...

Capra auzi în spatele ei foşnind frunzele. Se uită

îndărăt şi văzu în urmă două urechi scurte, ridicate, şi doi ochi ce străluceau… Era lupul.

Uriaş, nemişcat, stând pe labele de dinapoi, era acolo şi privea căpriţa cea albă; parcă-i şi simţea gustul. Cum ştia însă prea bine c-avea s-o mănânce, lupul nu se grăbea, numai când ea se întoarse, începu să râdă cu răutate:

— Ha! ha! căpriţa domnului Seguin! Şi îşi trecu limba groasă şi roşie pe botul aprins de poftă.

Blanquette se simţi pierdută… O clipă, amintindu-şi povestea bătrânei Renaude, care se bătuse toată noaptea cu lupul ca să fie mâncată dimineaţa, îşi zise că poate ar fi mai bine să se lase mâncată pe loc; apoi, răzgândindu-se, se feri cu capul în jos şi coarnele înainte, ca una ce era o viteză căpriţă a domnului Seguin… Nu doar că ar fi nădăjduit să-l omoare pe lup – caprele nu omoară lupul – ci numai ca să vadă dacă putea ţine piept tot atâta vreme cât şi Renaude.

Atunci dihania înaintă, şi corniţele intrară în joc.

Ah! viteaza căpriţă, cum mai lupta din toată inima! mai bine de zece ori – nu mint, Gringoire – îl sili pe lup să dea înapoi, să mai răsufle. În răgazurile acestea de câteva clipe, mâncăcioasa mai apuca în grabă vreo două fire din scumpa ei iarbă; apoi se întorcea la luptă cu gura plină…

Şi aşa o duse toată noaptea. Din când în când, capra domnului Seguin se uita cum jucau stelele pe cerul senin, gândindu-se:

„Ah! numai de-aş ţine până-n zori…”

Una după alta, stelele se stinseră, Blanquette îi dădea şi mai dihai cu coarnele, lupul cu colţii. O licăreală slabă se ivi în zare… Cântecul unui cocoş răguşit se ridică dintr-o fermă.

— În sfârşit! zise nenorocita capră, care nu mai aştepta decât ziua ca să moară, şi se lungi la pământ cu frumoasa – blană albă, toată pătată de sânge…

Atunci lupul se aruncă asupra căpriţei şi o mâncă.

Adio, Gringoire!

Povestea pe care ai auzit-o nu-i un basm născocit de

mine. Dacă vii vreodată în Provenţa, gospodarii noştri o săţi vorbească adesea de la cabro de moussu Seguin, que se battégue touto la neui emé lou loup, e piei lou matin lou loup la mangé!

M-auzi tu, Gringoire:

E piei lou matin lou loup la mangé.[9]

9 Capra domnului Seguin, care se bătu toată noaptea cu lupul, şi apoi, dimineaţa, lupul o mîncă (n.a.).

JARJAILLE LA PORŢILE RAIULUI

Legendă provensală

JARJAILLE, un hamal din Saint-Rémy, a binevoit să moară într-o bună dimineaţă şi iată-l căzând în eternitate… Merge el cât merge! Eternitatea îi pare mare, neagră ca smoala, atât de adâncă şi nemăsurată că te-apucă groaza. Jarjaille nu ştie încotro s-o apuce, rătăceşte în noapte, clănţănind din dinţi, şi străbate întinderile orbeşte. În cele din urmă zăreşte o luminiţă sus, sus de tot. Merge într-acolo. Era poarta raiului… Jarjaille bate: Poc! Poc!

— Cine e acolo? strigă Sf. Petru.

— Eu sunt.

— Cine, eu?

— Jarjaille.

— Jarjaille din Saint-Rémy?

— Chiar el.

— Dar, măi obraznicule, îi zise Sf. Petru, nu ţi-e ruşine să vrei să intri în rai, tu care de 20 de ani nu te-ai dus o singură dată la biserică?!… Tu, care mâncai carne vineri când puteai şi sâmbătă când aveai!… Tu, care în bătaie de joc spuneai despre tunet că este toba pentru melci, căci melcii se adună pe timp de furtună. Tu, care la sfintele vorbe ale tatălui tău: „Jarjaille, bunul Dumnezeu te va pedepsi”, răspundeai deseori: „Bunul Dumnezeu? Cine l-a văzut? Când ai murit, eşti mort de-a binelea”. Tu, în fine, care-l renegai şi-l huleai, de se cutremura cerul, cum e cu putinţă, spune, cum e cu putinţă să te înfăţişezi aici?

Sărmanul Jarjaille răspunse:

— Nu zic ba. C-aşa-i. Sunt păcătos, un păcătos nenorocit. Dar cel puţin, stimate sfinte Petru, lasă-mă să-l văd puţin pe unchiul meu, ca să-i povestesc ce s-a întâmplat la Saint-Rémy.

— Ce unchi?

— Unchiul meu Matéri, nevinovat ca o oaie.

— Unchiul tău Matéri? Este în purgatoriu pentru 100 de ani.

— Pentru 100 de ani! Dar ce-a făcut?

— Îţi aminteşti că el lua parte la procesiuni… într-o zi, câţiva hâtri buni de glume se vorbiră şi unul din ei

— Începu: „Uite ce poartă în spinare Matéri!” Puţin mai departe, un altul rosti şi el: „Uite-l pe Matéri ce poartă în spinare”. În cele din urmă, un al treilea îl arătă cu degetul spunând: „Uite, uite ce poartă Matéri…” „Dacă te-aş purta pe tine, strigă unchiul tău, aş purta cu siguranţă un mare dobitoc”. Acestea zicând, îl lovi damblaua şi muri în culmea furiei.

— Sărmanul Matéri… Atunci lasă-mă să o văd pe mătuşa mea Dorothea, care era atât de credincioasă…

— Trebuie să fie la dracu’, nu o cunosc.

— Ei bine, dacă e la dracu’ nu mă miră. Închipuieşte-ţi că în ciuda aerului ei de mironosiţă…

— Jarjaille, n-am timp. Trebuie să mă duc să deschid poarta unui sărman măturător de stradă pe care măgarul său l-a trimis în rai cu o lovitură de copită.

— Ah, preasfinte Petru, tu, care te pricepi la toate, ştii că nu e mare lucru să arunci o privire, lasă-mă să văd puţin paradisul vostru. Se spune că e atât de frumos.

— Asta-i bună! Că n-am altă treabă decât să las să intre un măgar ca tine…

— Hai, preasfinte! gândeşte-te că tatăl meu, care este marinar pe Ron, poartă drapelul tău la procesiuni…

— Ei bine, fie!… Pentru tatăl tău îţi dau voie, dar să ştii, prietene, să fim înţeleşi: îţi bagi cel mult vârful nasului, atât cât e nevoie ca să vezi.

— Nimic mai mult.

Atunci, cerescul purtător al cheilor întredeschise poarta şi spuse lui Jarjaille: „Poftim, uită-te”… Dar tot foindu-se şi sucindu-se până se întoarse cu spatele, iată că Jarj aille al nostru intră de-a-ndărătelea în paradis.

— Ce faci? îi zise Sf. Petru.

— Lumina cea mare mă orbeşte, răspunse omul din Saint-Rémy, trebuie să intru de-a-ndărătelea. Dar fii liniştit,

după cum ai spus, când voi băga nasul înăuntru nu voi merge mai departe.

„Ia te uită, gândi preasfântul. M-am prins în plasă, şi pramatia a ajuns în paradis”.

Peste o clipă, portarul raiului zise:

— Când vei fi privit îndeajuns… cred că ai să pleci. Află că cu n-am timp să stau aici cu tine.

— Nu te obosi din pricina mea, răspunse Jarjaille, dacă ai ceva de făcut, du-te. Eu voi ieşi… când voi ieşi. Nu e nicio grabă.

— Ei, doar nu aşa ne-am înţeles.

— Ah, preasfinte, ce atâta supărare! Dacă n-aţi avea destul loc aici aş înţelege… dar, slavă domnului, nu locul vă lipseşte.

— Şi eu îţi spun să ieşi, că dacă trece bunul Dumnezeu…

— La urma urmelor, fă ce vrei. Eu am tot auzit o vorbă din bătrâni: „Nu da cu piciorul la bine”. Aici sunt, aici rămân.

Sf. Petru clătină din cap, bătu din picior… Se duse apoi să-l găsească pe Sf. Yves.

— Yves, îi zise el, tu care eşti legiuitor trebuie să-mi dai un sfat.

— Şi două, dacă ai nevoie, răspunse Sf. Yves.

— Ştii că mi s-a întâmplat una bună? Mă găsesc într-o mare încurcătură… uite aşa şi-aşa… acum ce trebuie să fac?

— Trebuie, zise scurt Yves, să-ţi iei un avocat bun şi să-l aduci cu aprodul pe numitul Jarjaille în faţa Domnului.

Căutară un avocat; dar nimeni n-a văzut vreodată avocaţi în paradis. Căutară un aprod, dar din aceştia nici pe-atâta. Sf. Petru nu mai ştia ce să facă.

Tocmai trecea pe acolo Sf. Luca.

— Ce-ai păţit, sărmanul meu Petru? Eşti cam bosumflat. Te-a săpunit din nou Domnul nostru?

— Oh, zise el, taci din gură, omule. S-a abătut

blestemul asupra mea. Un anume Jarjaille a intrat prin surprindere în paradis şi nu mai ştiu cum să-l dau afară.

— Şi din ce loc este?

— Din Saint-Rémy.

— Din Saint-Rémy, zise sfântul Luca. Ei, Doamne! cât eşti de bun! E o nimica toată să-l faci să plece… Ascultă: sunt, după cum ştii, prietenul boilor şi patronul boarilor. Ca atare, străbat Camargne, Arles, Nîmes, Beaucaine, Tarascon, îi cunosc bine pe toţi aceşti bravi locuitori şi ştiu cum trebuie să-i iei… Cu toţii ar sări şi-n foc ca să poată vedea o cursă de tauri… Aşteaptă puţin. Mă ocup eu să-l expediez pe Jarjaille al tău.

În acea clipă, trecea pe acolo un stol de îngeri mici şi foarte bucălaţi.

— Ei, micuţilor! le strigă Sf. Luca, pst! pst…

Îngeraşii coboară.

— Duceţi-vă încet afară din paradis şi când veţi ajunge în faţa porţii, să treceţi în goană şi să strigaţi ca la Saint-Rémy la cursele de tauri: Taurii! Taurii! Oh! te! Oh! te! Spadele! Spadele!

Îngerii fac întocmai. Ies din paradis şi, când ajung în faţa porţii, se reped strigând: Taurii!… Taurii!! Oh… te!… te!

Auzind acestea, Jarjaille se întoarce uluit:

— Pe legea mea! Şi aici se fac curse de tauri! Iute, iute…

Şi glonţ înainte spre poartă ca un nebun, sărmanul iese din paradis!

Sfântul Petru împinge repede poarta în urma lui, pune zăvorul şi, trecându-şi apoi capul prin ferestruică, spune râzând:

— Ei bine, Jarjaille! cum te simţi acuma?

— Oh, replică Jarjaille, mi-e totuna! Dacă ar fi fost într-adevăr taurii nu mi-ar fi părut rău după partea mea de paradis.

Şi zicând acestea, se azvârli cu capul înainte în

eternitate.

SMOCHINA ŞI LENEŞUL

Poveste algeriană

ÎN DOMOLUL ŞI VESELUL TÂRGUŞOR BLID AH, cu câţiva ani înainte de invazia francezilor, trăia un grav maur care după tatăl său se numea Sidi-Lakdar, dar pe care oamenii din partea locului îl porecliseră Leneşul.

Trebuie să ştiţi că printre oamenii cei mai leneşi de pe pământ se numără câţiva din Blidah; fără îndoială, de vină e mireasma de portocali şi lămâi dulci de care este năpădit târgul. Dar în materie de lenevie şi de nepăsare, niciunul nu-i ajungea lui Sidi-Lakdar nici la degetul cel mic. El ridicase cusurul său la înălţimea unei profesii.

Ceilalţi locuitori lucrau la gherghef, erau cafegii ori negustori de mirodenii. Sidi-Lakdar era de meserie leneş.

La moartea tatălui său moştenise o grădiniţă lângă meterezele târgului, cu o împrejmuire joasă de zid care se dărăpănase, cu o poartă plină de mărăcini care nu se închidea, cu câţiva smochini, câţiva banani şi două sau trei pârâiaşe care străluceau în iarbă. Acolo îşi petrecea viaţa, întins pe spate, tăcut, nemişcat şi cu barba plină de furnici roşii. Când i se făcea foame, întindea braţul şi apuca o smochină sau o banană turtită din iarba dimprejur, dar ar fi murit mai bine de foame decât să se ridice şi să culeagă un fruct de pe creangă. Astfel în grădina sa smochinele putrezeau pe pomii care erau ciuruiţi de păsărele.

Această lenevie nemăsurată îl făcuse pe Lakdar foarte cunoscut în ţinutul său. Când, după ce mâncau dulciuri, se întorceau de la cimitir, femeile din târg, trecând pe lângă mica împrejmuire, îşi lăsau catârii să meargă la pas şi vorbeau încet sub vălurile lor albe. În fiecare zi, la ieşirea de la şcoală, se aduna pe zidul grădinii o întreagă ceată de copii în haine de mătase dungată şi cu şepci roşii pe cap, încercând să tulbure această splendidă nepăsare; îl chemau pe Lakdar pe nume, râdeau, făceau gălăgie şi-i aruncau coji de portocale.

În zadar! leneşul nu se mişca, dar din când în când

striga din iarbă: „Păzea, păzea, că dacă vin la voi!” Dar nu venea niciodată.

Se întâmplă că unul din aceşti copii care-l sâcâiau pe leneş cu poznele lor să fie şi el cuprins de lenevie, să-i vie deodată pofta să stea mereu culcat. Într-o bună dimineaţă îi spuse tatălui său că nu mai vrea să meargă la şcoală şi că se va face leneş.

— Leneş, tu? întrebă tatăl, un vrednic strunjitor de lulele, harnic ca o albină, care se aşeza la lucru îndată ce auzea cântecul cocoşului... Tu, leneş?... Uite ce-ţi trece prin cap!

— Da, tată, vreau să mă fac leneş... ca Sidi-Lakdar...

— Nici gând, băiatul meu. Vei fi strunjitor ca şi tatăl tău, sau grefier la tribunalul cadiului, ca unchiul tău Ali, dar niciodată nu voi face din tine un leneş... Hai, du-te repede la şcoală, sau îţi rup pe spinare nuiaua asta nouă de cireş... Marş, măgarule!

În faţa nuielei de cireş, copilul nu mai stărui şi se prefăcu convins, dar, în loc să meargă la şcoală, intră într-un bazar maur, se ascunse în vitrina unui negustor, între două stive de covoare de Smirna şi rămase acolo toată ziua, întins pe spate, privind lanternele maure, chimirele de stofă albastră, buntiţele cu piepţii cusuţi cu fir de aur care străluceau în soare, respirând mirosul pătrunzător al sticluţelor cu esenţă de trandafir şi al humusurilor din lână caldă. Şi astfel îşi petrecu de acum înainte tot timpul cât trebuia să fie la şcoală...

După câteva zile, tatăl află cum stau lucrurile, dar în zadar strigă, tună şi fulgeră, blestemă şi rupse pe spinarea băiatului toate nuielele de cireş din prăvălia sa, nimic nu ajută. Copilul se încăpăţâna să spună: „Vreau să fiu un leneş... vreau să fiu leneş” şi tot timpul era găsit întins în câte un colţ.

Obosit de atâta împotrivire, după ce se sfătui cu grefierul Ali, tatăl luă o hotărâre:

— Ascultă, zise fiului său, dacă vrei să fii leneş cu tot dinadinsul, te voi duce la Lakdar. El te va supune unui

examen şi, dacă eşti într-adevăr înzestrat pentru meseria lui, îl voi ruga să te ţină la el ca ucenic.

— Cred că aşa e bine, rosti copilul.

Şi nu mai târziu ca a doua zi, se duseră amândoi parfumaţi cu verbină şi tunşi proaspăt, să-l vadă pe leneş în grădina lui.

Poarta era totdeauna deschisă. Oamenii noştri intrară fără să bată; dar cum iarba crescuse foarte deasă şi înaltă, găsiră cu oarecare greutate pe stăpânul grădinii, îl zăriră în cele din urmă culcat sub smochinii din fund, potopit de păsările şi de plante sălbatice. Arăta ca o grămadă de zdrenţe galbene şi-i primi cu un mormăit de mulţumire.

— Domnul fie cu tine, Sidi-Lakdar, spuse tatăl înclinându-se cu mâna pe piept. Iată-l pe fiul meu care vrea să se facă leneş cu orice preţ. Ţi-l aduc să-l examinezi ca să vezi dacă e înzestrat. Dacă da, te rog să-l iei la tine ca ucenic. Voi plăti cât va fi nevoie.

Sidi-Lakdar, fără să răspundă, le făcu semn să se aşeze lângă el pe iarbă. Tatăl se aşeză, copilul se culcă, ceea ce era din prima clipă un semn foarte bun. Apoi toţi trei se priviră fără niciun cuvânt.

Era în plină amiază; căldură şi lumină mare... Toată

grădina era parcă adormită. Nu se auzea decât pârâitul de grozame sălbatice ale căror păstăi crăpau la soare, izvoarele cântând în iarbă şi păsările toropite care zburau prin frunziş cu un foşnet de evantai ce se deschide şi se închide. Din când în când, câte o smochină prea coaptă se desprindea şi cădea rostogolindu-se din creangă în creangă. Atunci Sidi-Lakdar întindea mâna şi cu un aer obosit ducea fructul până la gură. Copilul nu-şi dădea nici măcar această osteneală. Cele mai frumoase smochine cădeau în jurul lui fără să-ntoarcă cel puţin capul. Sidi-Lakdar observa cu coada ochiului această minunată nepăsare, dar continua să nu scoată niciun cuvânt.

O oră, două trecură în felul acesta. E lesne de închipuit că sărmanul strunjitor de lulele începea să găsească întrevederea cam lungă. Totuşi nu îndrăznea să spună nimic şi rămase acolo nemişcat, privind ţintă la ei, cu picioarele încrucişate, năpădit el însuşi de atmosfera de lenevie ce se desprindea din căldura grădinii, peste care plutea o uşoară mireasmă de banane şi de portocale coapte.

Deodată iată că o smochină mare cade din pom şi se turteşte drept pe obrazul copilului. Pe Alah! frumoasă smochină roză, dulce, parfumată ca un fagure de miere. Pentru a o face să-i intre în gură, copilul trebuia doar s-o împingă cu degetul; dar găsi şi asta prea obositor, şi rămase astfel, fără să mişte, cu fructul care-i parfuma obrazul. În cele din urmă ispita deveni prea mare; făcu un semn cu ochiul tatălui său şi-l chemă cu o voce tânguitoare:

— Tată, zise el, tată… pune-mi-o în gură…

La aceste cuvinte, Sidi-Lakdar, care ţinea o smochină în mină, o aruncă departe şi, adresându-se furios tatălui, zise:

— Acesta-i copilul pe care voiai să mi-l dai ca ucenic? Dar mă-ntrece cu mult; el trebuie să-mi dea lecţii!

Apoi, căzând în genunchi cu capul la pământ, în faţa copilului, rosti:

— Te salut, o, părinte al leneviei!

RECOLTA DE LA MALUL MĂRII

ALERGASEM DE DIMINEAŢĂ PESTE CÂMPURI, căutând să zărim marea care se ascundea tot timpul prin meandrele coastei, ale promontorilor, ale acestor peninsule care alcătuiesc ţărmul Bretaniei.

Din când în când se vedea în zare câte un petec de cer albastru, ca un prizonier scăpat din cerul din ce în ce mai posomorât şi mişcător; dar soarta acestor drumuri întortocheate, care te fac să te gândeşti la ambuscade, a şters repede priveliştea întrevăzută doar o clipă. Am ajuns astfel la un mic târg vechi şi rustic, cu străzi întunecate, înguste ca nişte uliţe algeriene, pline de bălegar, gâşte, boi şi porci. Casele semănau cu nişte colibe, cu uşile lor joase, ogivale, încercuite cu alb, marcate de cruci văruite şi cu obloanele fixate de o lungă bară transversală, din acelea care nu se văd decât în regiunile bântuite de furtuni. Acest mic orăşel breton avea totuşi aerul de a fi bine adăpostit, scăldat într-o atmosferă caldă şi liniştită. Te-ai fi crezut la douăzeci de leghe departe de coastă. Deodată, ajunşi în piaţa bisericii, am fost înconjuraţi de o lumină orbitoare, de un puternic curent de aer, de vuietul nesfârşit al valurilor. Era oceanul, oceanul imens, infinit, cu adierea lui proaspătă şi sărată şi cu foşnetul ca o mare bătaie de evantai, pe care mareea care urcă o iscă în elanul ei, cu fiecare val. Satul se întinde, se ridică la marginea cheiului, ajungând la mare prin prelungirea străzii, până la capătul unui mic port unde sunt ancorate câteva bărci de pescari. Biserica îşi înalţă clopotniţa ca un foişor de observaţie în apropiere de taluzuri şi, în jurul ei, pe o fâşie de pământ se află cimitirul, plin de cruci aplecate şi de ierburi sălbatice; iar pe zidul lui jos, ros de vreme, se sprijină bănci de piatră.

În adevăr, nu poate fi nimic mai fermecător şi mai liniştit decât acest mic sat pierdut printre stânci, interesant prin dublul său aspect – marin şi pastoral. Toţi pescari sau plugari, oamenii de aici au la început o purtare aspră, neprimitoare. Ei nu te poftesc să rămâi la ei; din

contră. Încetul cu încetul însă se îmblânzesc şi rămâi mirat când, sub această primă aparenţă, descoperi fiinţe bune şi naive. Se aseamănă bine cu locul lor de baştină, cu pământul stâncos şi tare, atât de mineralizat, că potecile sale – chiar la lumina soarelui – par negre, cu reflexe de cupru sau cositor. Coasta care dezvăluie ţinutul acesta pietros este severă, sălbatică, presărată cu vârfuri de rocă şi surpări de teren, faleze ascuţite, grote săpate de ape, în care se revarsă şi vuiesc talazurile. Când marea se retrage se văd până departe stâncile submarine, scoţând deasupra valurilor spinările lor de monştri, strălucind albite de spumă, ca nişte balene enorme eşuate pe mal. Printr-un contrast straniu, la doi paşi de ţărm sunt lanuri de grâu, viţă de vie sau câmpuri de lucernă, care se întind, despărţite între ele de mici ziduri joase ca nişte garduri vii şi înverzite de mărăcini. Privirile, obosite de ameţeala falezelor înalte, de prăpăstiile în care cobori pe nişte frânghii fixate în piatră, de valurile înspumate, se odihnesc de pe câmpiile netede, pe priveliştile naturii atât de cunoscute. Cel mai mic detaliu rustic se măreşte pe fundalul verde-albăstrui al mării, totdeauna prezentă la cotitura potecilor, între două acoperişuri, în spărturile zidurilor, la capătul unei străduţe. Cântecul cocoşilor răsună parcă mai limpede în spaţiul larg dimprejur. Dar ceea ce pare într-adevăr frumos sunt grămezile de grâne de pe marginea mării, căpiţele aurite care apar proiectate peste valurile albastre, ariile pe care cade în cadenţă îmblăciul şi femeile cocoţate pe stânci, cercetând direcţia vântului şi vânturând griul între mâinile lor ridicate, cu gesturi de slavă. Boabele cad ca o ploaie deasă şi regulată, în timp ce briza mării duce departe vârtejul paielor uscate. Se vântură în piaţa bisericii, pe chei, până la promontoriu, unde sunt întinse plase mari de pescuit, pentru ca să se usuce ochiurile împletiturilor năpădite de plante marine.

În acelaşi timp mai are loc şi un alt cules, dar la poalele stâncilor, în acel spaţiu neutru pe care mareea rând pe rând îl acoperă şi îl eliberează. Este recolta varecului. Fiecare val care se rostogoleşte până pe mal îşi

lasă urmele printr-o linie şerpuitoare de vegetaţie marină, varec sau iarbă de mare. Când bate vântul, algele aleargă foşnind de-a lungul plajei, şi pe tot întinsul ei liber lungi smocuri umede se aşază şi se lipesc de stânci, după retragerea mării. Sunt atunci culese în snopi grei şi aşezate pe coastă în grămezi sumbre, vinete, păstrând toate nuanţele de culori ale apei, cu irizări bizare de peşte care moare sau de plantă care se ofileşte. Când grămezile sunt uscate, se ard şi se extrage astfel soda.

Acest cules ciudat se face în picioarele goale, printre miile de băltoace limpezi pe care le lasă mareea, când scade, pe locurile de unde s-a retras. Bărbaţi, femei şi copii umblă între rocile alunecoase, înarmaţi cu greble imense. În drumul lor, crabii speriaţi o iau la fugă, se ascund, se strâng, întind cleştii, iar căpiţele străvezii se pierd în culoarea apei tulburate. Apoi varecul adus şi strâns este încărcat în căruţele trase de boi care străbat anevoie, cu capul plecat, terenul accidentat. În orice parte îţi îndrepţi privirea, vezi peste tot aceste atelaje; câteodată, în locuri aproape neumblate, unde se ajunge pe poteci abrupte, se iveşte un om ducându-şi de căpăstru calul încărcat cu plante care atârnă şi şiroiesc de apă. Se mai văd şi copii transportând pe nişte beţe încrucişate, în formă de targă, snopi din această recoltă marină. Toate la un loc alcătuiesc un tablou trist şi impresionant. Pescăruşii speriaţi zboară ţipând în jurul ouălor depuse. Ameninţarea mareei este neîntreruptă; ceea ce întregeşte solemnitatea acestui spectacol este faptul că în timpul strânsului recoltei din brazda valurilor, ca şi în timpul culesului grânelor, domneşte tăcerea, o tăcere activă, în care se simte efortul de a învinge natura avară şi potrivnică. Un îndemn pentru boi, un „în” ascuţit care răsună în grote este tot ce se poate auzi. Pare că străbaţi un tărâm al tăcerii. Surugiii nici nu se întorc măcar să te vadă trecând şi singuri boii te privesc ţintă cu ochii lor mari, nemişcaţi. Totuşi, oamenii aceştia nu sunt trişti, şi când vine duminica ştiu să se înveselească şi să joace vechile hore bretone. Seara, pe la opt, se întâlnesc pe marginea cheiului, în faţa bisericii şi

cimitirului.

Cuvântul cimitir are în el ceva înfricoşător, dar locul, dacă l-aţi cunoaşte, nu v-ar speria câtuşi de puţin. Nu se văd plantaţii de merişor, sfeşnice sau plăci de marmură. Numai cruci pe care numele se repetă de mai multe ori, ca în toate micile aşezări unde locuitorii se înrudesc; iarba peste tot e la fel de înaltă şi zidurile atât de joase, că se pot căţăra copiii pe ele, iar în zilele de înmormântare poţi zări de-afară lumea îngenuncheată.

La poalele acestor ziduri vin bătrânii să se bucure de soare, bătrânele să toarcă sau să doarmă între ţintirimul părăginit şi tăcut şi eternitatea călătoare a mării…

În faţa lui se-ntâlnesc tinerii pentru jocul de duminică seara. În timp ce mai întârzie un licăr de lumină peste valuri şi promontoriu, grupurile de fete şi băieţi se apropie. Se încing horele şi o voce subţire începe singură să cânte pe un ritm simplu, care cheamă corul să i se alăture.

Toate glasurile repetă împreună:

În curtea din Plat

Hora se însufleţeşte, bonetele albe în vârtejul dansului se desfac în părţi ca nişte aripi de fluture. Mai întotdeauna briza acoperă jumătăţi de cuvinte:

…l-am pierdut pe cel ce mă iubea… şi culorile mi le purta…

Cântecul, auzit în parte, pare şi mai naiv şi fermecător, cu bizare trunchieri de cuvinte, aşa cum se întâmplă cu cântecele compuse pentru dans, mai riguroase în ceea ce priveşte ritmul decât înţelesul cuvintelor. Fără nicio altă lumină, decât o rază slabă de lună, dansul pare fantastic. Totul apare cenuşiu, negru sau alb, într-o boare nedesluşită, care învăluie mai mult lucrurile visate decât cele văzute în realitate. Încetul cu încetul, în timp ce luna urcă pe cer, crucile cimitirului se alungesc, ajung până la horă şi se amestecă cu ea… în fine, sună ora zece, tinerii se despart. Fiecare se duce acasă luând-o pe străduţele satului care în acest moment au o înfăţişare stranie. Treptele roase ale scărilor exterioare, colţurile caselor,

şurele deschise, în care întunericul nopţii intră dens şi negru, se apleacă, se deformează, se micşorează. Tinerii merg de-a lungul vechilor ziduri mărginite de smochini mari şi, pe când strivesc în mers paiele goale ale griului scuturat, mireasma mării se contopeşte cu mirosul cald al recoltei şi al grajdurilor adormite.

Casa în care locuiesc se află pe câmp, puţin afară din sat. Pe drum, întorcându-ne, zărim în vârful gardurilor luminile farurilor care strălucesc din toate părţile peninsulei; un far sclipitor – o lumină mişcătoare, o lumină fixă – şi, cum Oceanul nu se zăreşte, toate aceste străji ale stâncilor negre par pierdute în câmpia liniştită.

FRUMOASA SMIVERNEZĂ

Capitolul I

O faptă nesăbuita

STRADA ENFANTS ROUGES din cartierul Temple.

O stradă îngustă ca un canal de scurgere, ochiuri de apă stătută, bălţoace de noroi negru, miasme de mucegai şi de lături care ies de prin fundături.

Pe fiecare parte sunt case înalte, cu ferestre de cazarmă, geamuri pătate, fără perdele, case de muncitori cu ziua, de oameni care iau de lucru acasă, locuinţe de zidari şi camere mobilate, închiriate pe-o noapte.

La parter sunt prăvălii. Mulţi mezelari, negustori de peşte; brutării cu pâine neagră, o măcelărie cu carne vânătă şi gălbuie.

Pe stradă nu trec nici trăsuri, nici femei înveşmântate în dantele, nici oameni care hoinăresc pe trotuare, ci numai precupeţi strigându-şi marfa alcătuită din rămăşiţe găsite în hală şi mulţimea lucrătorilor ieşiţi din fabrici, cu salopeta pătată sub braţ. Suntem în opt, zi de chirie pentru săraci, când proprietarii, obosiţi de atâta aşteptare, îi dau afară pe nenorociţii care n-au plătit.

Este ziua când se văd trecând cu cărucioare pe două roţi cei nevoiţi să se mute; paturi de fier şi mese şchioape sunt îngrămădite cu picioarele în sus, lângă plită şi lângă saltelele rupte din care se revarsă talaşul.

Şi nici măcar o mână de paie pentru a ambala toate aceste biete mobile triste, mutilate, prea sleite să mai coboare pe scările soioase şi să mai fie rostogolite din pod în pivniţă!

Se lasă noaptea.

Unul câte unul se aprind becurile de gaz, care se oglindesc în băltoace şi în vitrinele prăvăliilor.

Ceaţa este rece”.

Trecătorii se grăbesc.

Sprijinit de tejgheaua unui cârciumar într-o sală curăţică, bine încălzită, cumătrul Louveau ciocneşte paharul cu un tâmplar din La Villette. Obrazul lui aspru, de marinar cinstit, stacojiu şi brăzdat de cicatrice, se luminează şi un râs cu lacrimi îi scutură umerii.

— Am încheiat târgul, vere Dubac, îmi cumperi încărcătura de lemne la preţul pe care ţi l-am făcut.

— Bate palma!

— În sănătatea dumitale!

— Şi-n a dumitale!

Se ciocnesc paharele şi cumătrul Louveau bea cu capul dat pe spate, cu ochii pe jumătate închişi, plescăind din limbă, ca să-i priască mai bine vinul alb.

Ce vreţi! nimeni nu este perfect şi slăbiciunea cumătrului Louveau este vinul alb. Nu că ar fi beţiv, Doamne fereşte! Nevasta, care este o femeie cu cap, nu i-ar îngădui – să tragă la măsea, dar când trăieşti viaţă de marinar, cu picioarele în apă şi creştetul în soare, trebuie să dai pe gât din când în când câte un păhărel.

Şi cumătrul Louveau, din ce în ce mai vesel, zâmbeşte spre tejgheaua de zinc pe care o întrezăreşte ca prin ceaţă şi care-l face să se gândească la grămada de bani pe care o va încasa mâine pe lemnele lui.

O ultimă strângere de mână, un ultim pahar, şi apoi se despart.

— Pe mâine, negreşit!

— Te poţi bizui pe mine.

Cu siguranţă că Louveau nu va lipsi de la întâlnire. Târgul încheiat este prea profitabil, a fost dus prea repede la bun sfârşit pentru ca s-o mai tărăgăneze. Şi veselul marinar coboară spre Sena, legănând din umeri, trecând furtunos printre perechile de pe stradă, cu bucuria năvalnică a unui şcolar care are în buzunar o notă bună. Ce va spune cumătră Louveau – femeie înţeleaptă – când va afla că omul ei a vândut numaidecât lemnele şi că afacerea este bună?

Încă unul sau două târguri ca ăsta, şi s-ar putea cumpăra un vaporaş nou, scăpând de *Frumoasa niverneză* care începe să ia prea multă apă.

Nu că-i face vreo vină, căci era un şlep mândru în tinereţea lui, dar asta e, totul putrezeşte, totul îmbătrâneşte, şi cumătrul Louveau simte şi el că nu mai este atât de sprinten ca pe timpul când era începător pe vapoarele de pe Marna.

Dar ce se-ntâmplă?

Cumetrele se adună în faţa unei uşi: se opresc şi vorbesc, iar poliţistul stă în mijlocul grupului şi scrie ceva în carnetul său.

Marinarul trece drumul din curiozitate, aşa cum face toată lumea.

— Ce s-a întâmplat?

Vreun câine strivit, vreo căruţă care s-a izbit de alta, vreun beţiv prăvălit în mocirlă, nimic interesant…

Nu! este un copil aşezat pe un scăunel de lemn, ciufulit, cu dire de dulceaţă pe obraji, care-şi freacă ochii cu pumnii.

Plânge. Lacrimile au lăsat urme bizare pe obrăjorul lui prost spălat.

Calm şi demn ca şi cum ar interoga un deţinut, agentul îi pune întrebări ţâncului şi scrie.

— Cum te cheamă?

— Totor.

— Victor deci, şi mai cum?

Niciun răspuns.

Piciul plânge mai tare şi strigă:

— Mamă! mamă!

Atunci o femeie care trecea, o femeie din popor, amărâtă, zdrenţăroasă, târând doi copii după dânsa, ieşi din grup şi spuse gardianului:

— Lasă-mă pe mine.

Ea îngenunche, şterse nasul piciului, apoi ochii şi-l sărută pe obrajii lipicioşi.

— Cum o cheamă pe mama ta, scumpule?

— Nu ştiu.

Sergentul se adresă vecinilor:

— Dumneata, ca portar, trebuie să-i cunoşti pe aceşti oameni.

Nu li s-a ştiut niciodată numele.

Treceau atâţia locatari prin casă!

Tot ce se putea spune e că locuiau acolo de o lună, că n-au plătit niciodată vreun ban, că proprietarul tocmai îi gonise şi că toată lumea a fost mulţumită că a scăpat de aceşti oameni care nu se aveau bine cu nimeni.

— Ce făceau?

— Nimic.

Bărbatul şi femeia îşi treceau zilele cu băutura şi noaptea, se cotonogeau. Se înţelegeau numai ca să-şi bată copiii, doi băieţi care cerşeau pe stradă şi furau din vitrine.

După cum vedeţi, frumoasă familie.

— Credeţi că vor veni să caute copilul?

— Cu siguranţă că nu. Au profitat de mutarea lor ca să-l facă pierdut.

Atunci agentul întrebă:

— Nimeni nu i-a văzut deci pe părinţi plecând?

Părăsiseră casa de dimineaţă, bărbatul împingând căruciorul pe două roţi, femeia cu un pachet în şorţ, iar cei doi băieţi cu mâinile în buzunare.

Şi acum ia-i de unde nu-s.

Trecătorii protestau indignaţi, apoi îşi căutau de

drum.

Sărmanul pici era acolo de la amiază!

Mama lui l-a aşezat pe un scaun şi i-a spus:

— Fii cuminte!

De atunci, aştepta.

Cum plângea de foame, fructăreasa de peste drum îi dăduse o felie de pâine cu dulceaţă. Dar pâinea se terminase de multă vreme şi ţâncul începuse să plângă din nou. Murea de frică sărmanul nevinovat! Frică de câinii care-i dădeau târcoale, de noaptea care se apropia, de necunoscuţii care-i vorbeau şi inima lui mică bătea să-i spargă pieptul ca cea a unei păsări pe moarte.

În jurul lui mulţimea creştea şi agentul enervat îl luase de mână să-l ducă la postul de poliţie.

— Ei, nimeni nu-l vrea?

— Un moment!

Toată lumea întoarse capul.

Văzură un chip stacojiu, plin de bunătate, care zâmbea prosteşte până la urechile încărcate cu inele de aramă.

— Un moment! Dacă nimeni nu-l vrea, îl iau eu!

Şi cum mulţimea scotea strigăte:

— Să fie într-un ceas bun!

— E bine ce faceţi.

— Sunteţi un om cumsecade!

cumătrul Louveau, foarte aprins la faţă datorită vinului alb şi târgului încheiat, precum şi a aprobării generale, se opri cu braţele încrucişate în mijlocul mulţimii.

— Ei bine! ce adică? E foarte simplu.

Apoi curioşii îl însoţiră la postul de poliţie, fără să-l lase să i se răcească entuziasmul. Acolo, conform obiceiului în asemenea cazuri, fu supus unui interogatoriu.

— Cum vă numiţi?

— François Louveau, domnule comisar, căsătorit şi bine căsătorit, îndrăznesc s-o spun, cu o femeie înţeleaptă.

Şi este un noroc pentru mine, domnule comisar, pentru că eu nu sunt prea grozav, nu prea grozav, vedeţi

dumneavoastră. Nu sunt o minte luminată. „François nu prea are cap” – cum spune nevasta mea.

Niciodată nu fusese atât de vorbăreţ.

Simţea cum i se dezleagă limba, avea siguranţa unui om care tocmai încheiase o afacere bună şi care a băut o sticlă de vin alb.

— Meseria dumneavoastră?

— Marinar, domnule comisar, patronul *Frumoasei niverneze*, vapor de toată frumuseţea, cu un echipaj pe cinste. Ah! Ah! faimos echipaj!… Interesaţi-vă mai ales la cei de la ecluze, începând de la podul Marie până la Clamecy. Ştiţi unde-i Clamecy, domnule comisar?

Oamenii zâmbeau în jurul lui şi cumătrul Louveau continuă bâlbâindu-se şi mâncând silabele:

— Frumos ţinut, Clamecy! împădurit de sus până jos; are lemn bun, lemn care se poate prelucra. Toţi tâmplării o ştiu… De acolo iau eu lemnul. Hei, hei! sunt renumit pentru lemnul pe care-l cumpăr. Am un ochi bun, ce mai! Nu pentru că aş fi aşa deştept, bineînţeles, nu prea am cap, cum spune nevastă-mea – dar, în fine, am ochiul ager. Astfel, iată, iau un copac gros ca dumneavoastră – mă iertaţi domnule comisar – şi-l înconjur cu o sfoară ca asta…

Îl apucă pe agent şi-l înfăşură cu o sfoară pe care o scosese din buzunar.

Agentul se zbătu:

— Lasă-mă-n pace.

— Haide, haide… ca să înţeleagă domnul comisar… îl înfăşor aşa, apoi, când am măsura lui, înmulţesc… înmulţesc. Nu îmi mai amintesc cu cât înmulţesc… Nevasta mea ştie să calculeze. O femeie înţeleaptă, nevasta mea.

Galeria se distra teribil şi chiar domnul comisar binevoia să surâdă la masa lui de lucru.

Când veselia se potoli puţin, el întrebă:

— Ce veţi face din acest copil?

— Nu un rentier, bineînţeles. N-am avut niciodată un rentier în familie. Dar un marinar, un bun marinar ca ceilalţi.

— Aveţi copii?

— Dacă am! Unul care umblă, unul care mai suge şi

unul pe drum. Nu-i chiar atât de rău pentru un om ca mine, nu?! Cu el vor fi patru, dar n-are a face; când se găseşte pentru trei, o să fie şi pentru patru. Te mun lumeşti cu mai puţin. Strângi cureaua şi încerci să-ţi vinzi lemnul mai scump.

Şi cerceii i se mişcau, scuturaţi de râsul său nestăvilit, în timp ce arunca o privire triumfătoare asupra oamenilor din jur.

I se puse în faţă un registru mare.

Cum nu ştia să scrie, făcu o cruce în josul paginii.

Apoi comisarul îi încredinţă copilul găsit:

— Ia cu dumneata copilul, François Louveau, şi creşte-l bine. Dacă aflu ceva cu privire la dânsul, te voi ţine la curent. Dar e puţin probabil ca părinţii lui să-l reclame vreodată. În ceea ce te priveşte, îmi faci impresia unui om cumsecade şi am încredere în dumneata. Ascultă-ţi întotdeauna nevasta. Şi la revedere! Nu bea prea mult vin alb.

Noaptea întunecoasă, ceaţa rece, nepăsarea trecătorilor care se grăbeau spre casă, toate împreună avură darul să-l dezmeticească iute pe bietul om.

Abia ieşit în stradă, singur cu hârtia timbrată în buzunar şi ţinându-l de mână pe protejatul său, marinarul simţi cum îi piere deodată tot entuziasmul; şi absurditatea faptei sale îi apăru în deplinătatea ei.

Va rămâne deci veşnic acelaşi?

Un prost care se vârâ ca musca-n lapte?

Nu-şi putea vedea de drumul lui, fără să-şi bage nasul unde nu-i fierbe oala?

Îşi închipuia cât de tare o să se-nfurie cumătră Louveau!

„Ce primire, oameni buni, ce primire îmi va face!”

E teribil să ai o femeie isteaţă, când eşti un om simplu, prea bun la inimă.

Niciodată nu va îndrăzni să se întoarcă acasă.

Nu îndrăznea nici să se ducă înapoi la comisar.

Umbla în ceaţă.

Louveau dădea din mâini, vorbea singur, îşi pregătea intrarea.

Victor îşi târa picioarele prin noroi.

Se lăsa tras ca o ghiulea.

Nu mai putea.

Atunci cumătrul Louveau se opri, îl ridică în braţe şi-l înveli cu haina lui.

Îmbrăţişarea micilor braţe îi dădu puţin curaj.

Îşi reluă drumul.

„Pe legea mea, n-are decât!”

Trebuie să rişte.

Dacă nevasta îi va da afară, va fi atunci timp să-l aducă pe puşti înapoi la poliţie; dar poate că-l va ţine peste noapte, şi încă va fi câştigat cu o cină bună.

Ajunseră la podul Austerlitz, unde era ancorată *Frumoasa niverneză*.

Mirosul fad şi dulceag al transporturilor de lemn proaspăt umplea noaptea.

O întreagă flotilă de vase mişuna în umbra fluviului.

Mişcarea valurilor făcea să se clatine felinarele şi să scârţâie lanţurile încrucişate. Pentru a ajunge la şlepul său, cumătrul Louveau trebuia să traverseze alte două şlepuri legate între ele prin pasarele.

Înainta cu paşi nesiguri, cu picioarele tremurând, stingherit în mişcări de copilul care-l ţinea strâns de gât.

Ce neagră era noaptea!

O lampă mică lumina fereastra cabinei şi doar o rază albă, furişată pe sub uşă, însufleţeau somnul *Frumoasei niverneze*.

Se auzea vocea cumetrei Louveau care-şi muştruluia copiii, în timp ce vedea de mâncare.

— Vrei să vii puţin, Clara?

Nu mai era timp de dat înapoi.

Marinarul împinse uşa.

Cumătră Louveau stătea cu spatele la el, aplecată

asupra plitei, dar îi recunoscuse pasul şi spuse fără să se întoarcă:

— Tu eşti, François? Ce târziu vii acasă!

Cartofii săreau în prăjeala care sfârâia, iar aburii se ridicau din cratiţă şi, ieşind pe uşa deschisă, umezeau geamurile.

François lăsă jos puştiul, şi mititelul, cuprins de căldura odăii, simţea cum i se dezgheaţă pumnişorii înroşiţi.

Surâse şi spuse cu o voce cam subţirică:

— E cald…

Cumătră Louveau se întoarse.

Şi, arătând bărbatului copilul zdrenţăros care stătea în mijlocul odăii, strigă cu o voce mânioasă:

— Ce-nseamnă asta?

Nu-i de mirare! Cele mai bune căsnicii cunosc asemenea momente.

— O surpriză, hei, o surpriză!

Marinarul râdea cu gura până la urechi ca să-şi păstreze cumpătul, dar ar fi vrut mai bine să fie încă pe stradă.

Şi cum nevasta lui, aşteptând o explicaţie, îl privea cu un aer înspăimântător, povesti întâmplarea, cu totul anapoda, abia îngăimând vorbele, cu o privire de câine bătut.

Părinţii săi îl părăsiseră şi el l-a găsit plângând pe trotuar. Atunci cineva a întrebat: „Cine vrea să-l ia?” A răspuns: „Eu”. Şi comisarul i-a spus: „Ia-l cu dumneata”.

— Nu-i aşa, piciule?

Atunci cumătră Louveau izbucni:

— Eşti nebun, ai băut prea mult! S-a mai auzit vreodată o prostie ca asta? Vrei probabil să ne faci să murim în mizerie? Găseşti că suntem prea bogaţi? Că îi vom prea multă pâine la masă? Prea mult loc de culcare?…

François îşi privea ghetele fără să răspundă.

— Dar uită-te la tine, nenorocitule, uită-te la noi!

Şlepul tău e găurit ca o strecurătoare. Şi-ţi mai arde să ni râng copiii altora din mocirlă?

Îşi spusese şi el toate astea, sărmanul om.

Dar nu se gândi să protesteze.

Lăsă capul în jos, ca un răufăcător care-şi aşteaptă sentinţa.

— Te poftesc să duci înapoi acest copil comisarului de poliţie. Dacă-ţi face greutăţi, îi vei spune că nevasta ta n-are nevoie de el. S-a înţeles?

Apoi se îndreptă spre el ameninţătoare, cu cratiţa în mină.

Marinarul promise tot ce-i ceru.

— Hai, nu te supăra. Am crezut că fac o faptă bună. M-am înşelat.

— Destul.

— Să-l duc înapoi chiar acum?

Supunerea omului o îmblânzi pe cumătră Louveau. Poate se gândi că şi unul din copiii ei ar fi putut fi singur, pierdut în noapte, întinzând mâna trecătorilor.

Se întoarse să pună cratiţa pe foc şi spuse cu o voce îmbufnată:

— Nu se poate în seara asta, comisariatul e închis. Şi acum, că l-ai luat cu tine, nu-l poţi lăsa din nou pe trotuar. Îl voi opri aici în noaptea asta, dar mâine dimineaţă…

Şi cumătră Louveau era atât de supărată, că aţâţa tot timpul focul, când cu o mină, când cu cealaltă…

— Dar mâine dimineaţă, îţi spun, mă vei descotorosi de el.

Se făcu tăcere.

Gospodina aşeza masa cu furie, ciocnind între ele paharele, trântind furculiţele. Clara, supărată, se trăsese tăcută într-un colţ.

Pruncul gângurea pe pat, iar puştiul găsit privea cu admiraţie jăratecul încins. El, care probabil nu mai văzuse niciodată focul arzând, de când se născuse!

Avu apoi o altă bucurie când se trezi la masă, cu un

şervet în jurul gâtului şi cu o grămadă de cartofi în farfurie.

Înghiţea grăbit ca o vrăbiuţă căreia îi arunci firimituri de pâine într-o zi geroasă.

Cumătră Louveau îi dădea de mâncare mânioasă, fiind totuşi puţin înduioşată de pofta copilului înfometat.

Micuţa Clara, încântată, îl îndemna cu lingura ei.

Louveau, încremenit, nu îndrăznea să mai ridice ochii.

După ce strânse masa şi-i culcă pe copii, cumătră Louveau se aşează lângă foc, cu băiatul între genunchi, pentru a-l primeni puţin.

— Nu-l poţi culca aşa murdar cum este. Fac prinsoare că n-a văzut niciodată nici buretele şi nici pieptenele.

Copilul se învârtea ca un titirez în mâinile ei.

Ce-i drept, după ce fu spălat şi pieptănat, nu arăta rău băieţaşul, cu năsucul roz, de căţeluş, şi braţele rotunde ca nişte mere roşii. Cumătră Louveau îşi privea opera cu mulţumire.

— Ce vârstă ar putea să aibă?

François puse jos pipa, încântat că pentru prima oară i se vorbea omeneşte în seara asta. Însemna că fusese iertat.

Se ridică şi îşi scoase sfoara din buzunar.

— Ce vârstă? Da! îţi voi spune şi asta.

Prinse puştiul de mijloc.

Îl înfăşură apoi cu sforile ca pe copacii din Clamecy.

Cumătră Louveau îl privea surprinsă.

— Ce faci acolo?

— Îi iau măsura, asta-i!

Ea îi smulse sfoara din mâini şi o azvârli cât colo, în cealaltă parte a încăperii.

— Bietul meu bărbat, te-ai prostit cu măsuratul! Un copil nu-i un copac de tăiat.

N-avea noroc în seara asta nenorocitul François!

Atunci dădu îndărăt, foarte plouat, în timp ce

cumătră Louveau culcă piciul în pătuţul Clarei.

Fetiţa doarme cu pumnii strânşi, ocupând tot locul. Simte ca în vis că se strecoară ceva lângă ea, întinde braţele şi îl împinge pe copil într-un colţ, îi bagă coatele în ochi, se întoarce şi adoarme din nou. Acum s-a stins lampa.

Sena clipoceşte în jurul şlepului şi leagănă încetişor casa de scânduri.

Copilaşul pierdut simte cum îl învăluie o căldură blândă şi adoarme cu senzaţia necunoscută a ceva, ca o mână mângâietoare, care i s-a lăsat pe frunte, în timp ce ochii i se închid şi cade într-un somn adânc.

Capitolul II

Frumoasa niverneză

Domnişoara Clara se scula totdeauna devreme.

În dimineaţa aceasta fu uimită că n-o vede pe mama în cabină şi că se afla lângă dânsa, pe pernă, un chip cu totul nou.

Îşi frecă ochii cu pumnii ei mici, îl trase de păr şi-l scutură bine.

Bietul Totor fu trezit de degetele răutăcioase care-i gâdilau gâtul şi-l apucară de nas.

Privi în jurul lui cu ochii miraţi şi fu surprins să vadă că visul nu s-a sfârşit.

Deasupra lor se auzea un scârţâit de paşi.

Pe chei se descărcau scândurile cu un zgomot surd.

Domnişoara Clara părea foarte curioasă să ştie ce se va întâmpla.

Ridică degetul cel mic şi-i arătă băieţelului de lângă ea tavanul, cu o mişcare care voia să spună:

— Ce-nseamnă asta?

Începuse livrarea. Dubac, tâmplarul din Villette, sosise la ora şase cu calul şi căruţa sa, şi cumătrul Louveau se pusese pe treabă, cu un zel neobişnuit.

Nu închisese ochii toată noaptea, sărmanul om, la gândul că trebuia să-l ducă din nou la comisar pe 1 acest copil aşa de înfometat şi înfrigurat. Se aşteptase la o nouă

scenă dimineaţa, dar cumetrei Louveau îi umbla altceva prin minte, căci nu vorbi nimic despre Victor.

François credea că era în câştig dacă se întârzia ora explicaţiilor. Nu dorea decât să fie uitat, să scape de privirea nevestei şi muncea din toată inima, de teamă să nu-i strige, văzându-l că nu face nimic: „Ei, tot n-ai de lucru, ia du-l înapoi pe pici de unde l-ai luat”.

Şi lucra de zor.

Stivele de lemne se micşorau văzând cu ochii.

Dubac făcuse trei drumuri şi cumătră Louveau, în picioare pe pasarelă, cu sugaciul în braţe, abia avu timp să numere transporturile care treceau.

François alegea cu sârg dulapii lungi ca nişte catarge şi groşi ca nişte ziduri.

Când grinda era prea grea chema în ajutor echipajul.

Echipajul era un marinar cu piciorul de lemn, care alcătuia el singur personalul *Frumoasei niverneze*.

Fusese primit de milă şi ţinut din obişnuinţă.

Invalidul se opintea pe proteza sa, ridica grinda cu mari sforţări, încovoindu-se sub povară şi, cu cureaua întinsă pe şale, cobora încet puntea spre uscat.

Cum poţi întrerupe un om atât de ocupat?

Cumătră Louveau nici nu se gândea la aşa ceva.

Mergea încoace şi încolo pe pasarelă, îngrijindu-se numai de Mimile care sugea. Totdeauna însetat Mimile fis la!

Ca şi tatăl lui.

Însetat el, Louveau!… Nu azi, desigur.

De dimineaţă, de când lucrează, nici vorbă de vin alb. N-a avut vreme nici să răsufle ori să-şi şteargă năduşi-ala, darmite să dea o duşcă la colţul tejghelei.

Chiar adineauri, când Dubac îl poftise să meargă să bea un păhărel, François a răspuns eroic;

— Mai târziu, avem tot timpul.

Să refuzi un pahar!

Gospodina nu mai înţelegea nimic. Louveau al ei s-a

schimbat.

S-a schimbat şi Clara, căci s-a făcut ora 11 şi micuţa, care nu vrea niciodată să rămână în pat, nu s-a mişcat din el toată dimineaţa.

Şi cumătră Louveau coboară treptele două câte două spre cabină ca să vadă ce se întâmplă.

François rămâne pe punte bălăngănind braţele, sugrumat de emoţie, năuc de parcă i-ar fi dat cineva cu parul în cap.

De data asta e bucluc.

Nevastă-sa şi-a amintit de Victor, îl va aduce cu ea pe punte şi va trebui să-l ia şi să-l ducă la comisar.

Dar nu; cumătră Louveau se iveşte singură, râde şi-i face semn să se apropie.

— Vino să vezi, să mori de râs, nu alta!

Omul nu înţelege de unde deodată atâta veselie şi deşi de emoţie i se moaie genunchii o urmează ca un automat.

Amândoi plozii şedeau pe marginea patului, în cămaşă şi cu picioarele goale.

Luaseră oala de supă pe care mama, când se culcase, o lăsase la îndemâna lor. Neavând decât o lingură pentru ambele guri, mâncau lacomi pe rând, ca nişte puişori într-un cuib, şi Clara, care făcea întotdeauna nazuri ca să-şi mănânoe supa, deschidea botişorul spre lingură, râzând.

S-au cam murdărit pe ochi şi pe urechi, dar nimic nu se spărsese, nimic nu fusese răsturnat şi amândoi copiii se veseleau din toată inima, încât nu puteai să te superi pe ei.

Cumătră Louveau continua să râdă.

— Dacă se înţeleg atât de bine, nu e nevoie să-i mai supraveghem.

François se întoarse repede la treabă, încântat de întorsătura pe care o luau lucrurile.

De obicei, la datele de livrare, se odihnea în timpul zilei, adică bătea toate cârciumile de la Point-du-Jour până la Bercy.

În felul acesta descărcatul dura o săptămână întreagă şi cumătră Louveau nu mai înceta să blesteme.

Dar de data aceasta, niciun gât de vin alb, niciun chef de lenevie, ci o dorinţă furioasă de a face totul bine, o muncă zeloasă şi neîntreruptă.

Pe de altă parte, ca şi cum ar fi înţeles că trebuie să-şi câştige cauza, puştiul făcea tot ce putea ca s-o înveselească pe Clara.

Pentru prima oară în viaţa ei, fetiţa nu plânsese, nu se lovise, nu-şi rupsese ciorapii.

Prietenul ei o făcea să râdă, îi ştergea nasul.

Era totdeauna gata să-şi sacrifice şuviţele de păr ca să oprească lacrimile Clarei care se iveau printre gene.

Şi fetiţa trăgea cu toată puterea de claia încâlcită, sâcâindu-şi prietenul ca un cotei care muşcă în joacă un pudel.

Cumătră Louveau le vedea de departe pe toate. Îşi spunea că acest mic ajutor la îngrijitul copiilor era totuşi binevenit. Putea foarte bine să-l ţină pe Victor până la terminarea livrării lemnelor. Aveau tot timpul să-l ducă la poliţie după aceea, în momentul plecării. Iată de ce «oară nu pomeni niciun cuvânt despre trimiterea înapoi a băieţelului, îl ghiftui cu cartofi şi-l culcă la fel ca şi în ajun.

S-ar fi spus că protejatul lui François făcea parte din familie şi, privind-o pe Clara cum îl ţinea de gât dormind, se putea ghici că fetiţa îl luase sub ocrotirea ei.

Descărcarea vasului *Frumoasa niverneză* ţinu trei zile.

Trei zile de muncă grea, fără oprire, fără răgaz.

Către prânz, ultima căruţă fu încărcată şi şlepul rămase gol. Nu se putea lua remorcherul decât a doua zi şi François îşi petrecu toată vremea ascuns pe coridor, reparând scândurile bordajului, hărţuit de teama cuvintelor pe care de trei zile aştepta să le audă: „Du-l înapoi la comisar”.

Ah! comisarul ăsta!

Era la fel de temut în cabina *Frumoasei niverneze* ca

şi poliţaiul-marionetă al păpuşarilor. Ajunsese un fel de sperietoare, de care se slujea cumătră Louveau ca s-o facă pe Clara să tacă.

De fiecare dată când întrebuinţa acest nume înfricoşător, băieţelul îndrepta spre dânsa ochii săi neliniştiţi de copil care suferise prea de timpuriu.

Înţelegea în chip nedesluşit primejdiile viitoare pe care le ascundea acest cuvânt. Comisarul! Aceasta însemna: pierderea Clarei, a mângâierilor, a căldurii şi a cartofilor. Dar mai ales întoarcerea la o viaţă întunecată, la zile fără pâine, la somn fără pat, la trezirea fără sărutări.

Astfel, pe când micuţul se agăţase de fusta cumetrei Louveau, în ajunul plecării, François întreba cu o voce tremurătoare:

— Ei, îl ducem înapoi sau nu?

Cumătră Louveau nu răspunse.

S-ar fi zis că era în căutarea unei îndreptăţiri de a-l ţine pe Victor. Cât despre Clara, ea se tăvălea pe pardoseală, înecându-se de atâta plâns, hotărâtă s-o apuce crampele dacă era despărţită de prietenul ei.

Femeia înţeleaptă vorbi plină de seriozitate:

— Dragul meu, ai făcut o prostie, ca de obicei. Acuma trebuie s-o plătim. Acest copil ne-a îndrăgit. Clara e nebună după el şi toată lumea ar fi întristată să-l vadă plecând. Voi încerca să-l ţin, dar vreau ca fiecare să-şi aducă prinosul. Prima dată când Clara o să aibă hachiţe sau tu o să te îmbeţi, am să-l duc înapoi comisarului.

Cumătrul Louveau strălucea de bucurie. Se hotărâse. Nu va mai bea.

Râdea cu gura până la cerceii din urechi şi cânta pe punte, înfăşurând cablul, în timp ce remorcherul trăgea *Frumoasa niverneză* împreună cu o flotilă de alte câteva şlepuri.

Capitolul III La drum

Victor era în drum.

În drum spre câmp, pe lângă mahalalele care-şi oglindeau în apă căsuţele şi grădinile de zarzavat.

În drum spre ţinuturile albe ale colinelor de cretă.

În drum de-a lungul canalelor sonore, pietruite.

În drum spre muncel, spre canalul Yonne, adormit în albia lui de ecluze.

În drum spre muşchiul şi ierburile iernii şi spre pădurea Morvan.

Rezemat de cârma vasului şi încăpăţânat în hotărârea sa de a nu mai bea, François se făcea că nu aude invitaţiile ecluzierilor şi ale cârciumarilor, miraţi văzându-l cum trece spre larg.

Trebuia să se ţină zdravăn de bară, pentru a o împiedica pe *Frumoasa iernează* să acosteze pe la taverne.

De când vechiul şlep făcea acelaşi drum, cunoştea toate staţiile şi se oprea singur, ca un cal de omnibus.

În faţă, stând într-un picior, „Echipajul” mânuia melancolic o prăjină imensă, înlătura ierburile, încetinea cotitul, se prindea de ecluze.

Nu făcea mare lucru, cu toate că pe punte se auzea ziua şi noaptea ţăcănitul piciorului său de lemn.

Rezemat şi tăcut, se număra printre cei cărora totul le-a ieşit pe dos în viaţă. Un coleg îl chiorâse în şcoală, un topor îl schilodise la joagăr, o cadă îl opărise la rafinărie. Ar fi ajuns cerşetor, murind de foame la marginea şanţului, dacă Louveau – care prindea totul dintr-o privire – nu l-ar fi luat la ieşirea din spital, să-l ajute la manevrarea şlepului.

Iscase atunci o ceartă zdravănă, ca şi Victor.

Femeia înţeleaptă se supărase.

Louveau lăsase nasul în jos.

Şi „Echipajul” a rămas.

Acum făcea parte din menajeria *Frumoasei iernezeze*, în rând cu pisica şi corbul.

Cumătrul Louveau a condus atât de bine, iar „Echipajul” a manevrat atât de fără greş, că la 12 zile de la plecarea sa din Paris *Frumoasa iernează* – după ce urcase fluviul şi canalele – ajunse să ancoreze la podul Corbigny,

pentru a-şi dormi în pace somnul de iarnă.

Din decembrie şi până la sfârşitul lui februarie marinarii nu mai navighează. Îşi repară ambarcaţiunile şi străbat pădurile pentru a cumpăra pe loc copacii ce vor fi tăiaţi la primăvară.

Dacă vânzarea din toamnă a reuşit bine, acest timp de şomaj devine o vacanţă veselă.

Frumoasa iernează fu pregătită pentru iernare, adică l se demontă cârma, catargul ocazional fu aşezat pe interpunte şi locul rămase liber, încât te puteai juca şi puteai alerga cât voiai pe punţile şlepului.

Ce schimbare de viaţă pentru copilul găsit!

Tot timpul călătoriei rămăsese ameţit, zăpăcit.

S-ar fi zis că semăna cu o pasăre crescută în colivie, pe care libertatea o uluieşte şi care uită deodată să meargă şi să zboare.

Prea mic ca să fie impresionat de peisajul care se desfăşura înaintea ochilor săi, fu totuşi pătruns de măreţia fluviului care urca între două zări mişcătoare. Cumătră Louveau, văzându-l aşa sălbatic şi tăcut, spunea de dimineaţă până seara:

— Este surdo-mut!

Nu, nu era mut micul parizian din cartierul Temple!

Când îşi dădu bine seama că nu visa, că nu se va mai întoarce în mansardă şi că, în pofida ameninţărilor cumetrei Louveau, nu mai trebuia să-i fie frică de comisar, i se dezlegă limba. Se deschise ca o floare răsărită într-o pivniţă şi pusă la fereastră.

Încetă să se mai ascundă prin colţuri cu o sălbăticie de dihor hăituit. Ochii înfundaţi sub fruntea boltită nu se mai mişcau neliniştiţi şi, cu toate că rămăsese puţin palid şi îngândurat, învăţă să râdă împreună cu Clara.

Fetiţa îşi iubea cu pasiune prietenul, cum se iubeşte la vârsta aceasta, pentru plăcerea să te cerţi şi să te împaci din nou.

Cu toate că era încăpăţânată ca un catâr, avea un suflet bun şi era destul să i se vorbească de comisar, ca s-o

faci să asculte.

Abia sosiseră la Corbigny, când o nouă surioară veni pe lume. Mimile împlinise tocmai 18 luni şi erau cam multe pătuţuri în cabină şi de asemenea multă muncă; căci, cu toate greutăţile pe care le aveau, era imposibil să-şi îngăduie să ia o slujnică.

Cumătră Louveau bombănea tot timpul de se cutremura şi piciorul de lemn al „Echipajului".

Nimeni nu o plângea în ţinut. Până şi ţăranii nu se nfiiră să-i spună ce gândeau preotului, care-l tot dădea de exemplu pe marinar.

— Orice aţi zice, părinte, e o nechibzuinţă când ai I i ei copii ai tăi să mai culegi de pe drum pe ai altora. Dar alde Nouveau au fost totdeauna aşa. Le place gloria deşartă şi degeaba le dai un sfat, că tot nu-i schimbi.

Nimeni nu le dorea răul, dar n-ar fi fost cu supărare dacă ar fi primit o lecţie, să-i înveţe minte.

Preotul era un om cumsecade, nu prea isteţ, care se lua uşor după alţii.

„Enoriaşii mei au dreptate, îşi spuse el, netezindu-şi cu mâna barba nerasă. Nu trebuie să mă pun împotriva sorţii".

Dar, fiindcă oricum o luai familia Nouveau era cumsecade, le făcu obişnuita lui vizită pastorală.

O găsi pe mamă croind nişte pantaloni pentru Victor dintr-o haină veche, pentru că piciul venise cu ce avea pe el şi gospodina nu putea suferi zdrenţele în jur. Îl pofti pe preot să şadă pe-o bancă şi când acesta îi vorbi de Victor, lăsând să se-nţeleagă că poate, cu ajutorul episcopului, băiatul ar putea fi internat la orfelinatul din Au tun, cumătră Nouveau răspunse deschis, cum îi era obiceiul:

— Că mititelul este o povară pentru noi asta e sigur, părinte; cred că, aducându-l aici, François a dovedit din nou că nu este prea luminat la minte. Dar n-am o Inimă mai aspră decât bărbatu-meu; dacă l-aş fi întâlnit pe Victor, starea lui m-ar fi mâhnit la fel de tare; totuşi l-aş fi lăsat acolo unde era. Acum, că l-am luat, n-am făcut-o ca să

scăpăm de el; iar de s-o-ntâmpla într-o zi să avem greutăţi din pricina lui, n-om cere nimănui de pomană.

În acest moment Victor intră în cabină, purtându-l pe Mi mile agăţat de gât. Plodul, furios că fusese înţărcat, se răzbuna nevoind să meargă pe picioare.

Îi ieşeau dinţii şi muşca pe toată lumea.

Înduioşat de acest spectacol, preotul puse mina pe capul copilului găsit şi spuse cu solemnitate:

— Binecuvântate fie familiile numeroase!

Şi plecă încântat că putuse găsi în memoria sa o formulă atât de potrivită acestei situaţii.

Cumătră Louveau nu minţise zicând că Victor făcea parte acum din familie. Tot bombănind şi spunând fără încetare că-l va duce înapoi la comisar, femeia îl îndrăgise pe micuţul palid, care se ţinea tot timpul de fustele ei.

Când Louveau găsea că ea are prea mare grijă de el, îi dădea mereu acelaşi răspuns:

— Nu trebuia să-l iei.

Îndată ce împlini şapte ani, îl trimise la şcoală cu Clara.

Totdeauna Victor ducea coşuleţul cu mâncare şi cărţile.

Se bătea vitejeşte pentru a apăra gustarea contra poftei fără scrupule a tinerilor din Morvan.

Nu avea mai puţin curaj la învăţătură ca la bătaie şi cu toate că nu urma şcoala decât în timpul iernii, când nu se naviga, ştia mai mult, când se întorcea, decât copiii de ţărani, greoi şi gălăgioşi ca şi saboţii lor, chiar dacă aceştia căscau 12 luni neîntrerupte în faţa abecedarului.

Victor şi Clara se întorceau de la şcoală prin pădure, în drum le făcea multă plăcere să se uite la tăietorii de lemne. Cum Victor era sprinten şi priceput, ei îl puneau să se suie în vârful brazilor pentru a lega frânghia care slujeşte la doborârea copacilor. Părea mai mic pe măsură ce urca şi, când ajungea sus, Clarei i se făcea foarte frică. El, curajos, se legăna dinadins ca s-o necăjească.

Altă dată mergeau să-l vadă pe domnul Maugendre pe şantierul său. Dulgherul era un om slab şi uscat ca o scândură. Trăia singur, departe de sat, în inima pădurii.

Nu avea prieteni.

Singurătatea şi tăcerea acestui necunoscut care venise din fundul ţinutului Nièvre să-şi facă un şantier, departe de celelalte, trezise de mult curiozitatea sătenilor.

De şase ani muncea pe orice vreme, primind totdeauna de lucru, ca un om nevoiaş, cu toate că trecea drept bocal, deoarece afacerile îi mergeau bine şi se ducea deseori să-l consulte pe notarul din Corbigny cum să-şi plaseze economiile.

Într-o zi îi spuse preotului că este văduv.

Nu se ştia nimic mai mult despre el.

Când Maugendre vedea venind copiii, lăsa fierăstrăul la o parte şi se oprea din lucru pentru ca să stea de vorbă cu ei.

Îl îndrăgise pe Victor. Îl învăţa să scobească în lemn câte o micuţă cocă de vapor.

Odată îi spuse:

— Îmi aminteşti de un copil pe care l-am pierdut.

Şi, temându-se că a povestit prea mult, adăugă:

— Ah, e mult, e foarte mult de atunci.

Într-o altă zi spuse cumătrului Louveau:

— Când n-ai să-l mai vrei pe Victor, dă-mi-l mie. N-am moştenitori, voi face sacrificii, îl voi trimite la oraş într-un colegiu. Va trece examenele şi va intra în şcoala forestieră.

Dar François era încă îmbătat de fapta sa bună, aşa că refuză. Maugendre aştepta cu răbdare ca familia Louveau să sporească şi, odată cu ea, greutăţile financiare, încât să-l sature pe marinar să mai adopte copii.

Soarta părea să-l ajute să-şi împlinească dorinţa.

În adevăr, s-ar fi putut crede că, odată cu venirea lui Victor, ghinionul se abătuse asupra *Frumoasei niverneze*.

Din acel moment totul începuse să meargă pe dos.

Lemnul se vindea la preţuri proaste.

„Echipajul” îşi fractura totdeauna câte un os în ajunul livrărilor.

Şi, culmea, într-o bună zi, în momentul când trebuia să plece la Paris, cumătră Louveau se îmbolnăvi.

În hărmălaia copiilor, François îşi pierdu capul. Nu mai deosebea supa de ceaiuri.

O supăra atât de tare pe bolnavă cu prostiile sale, că renunţă să o mai îngrijească şi o lăsă în seama lui Victor.

Pentru prima oară în viaţă, marinarul cumpără lemne pentru el. Degeaba înfăşură copacii cu sfori şi lua măsura lor de 36 de ori în şir, tot se înşela la numărătoare – la faimoasa numărătoare:

— Înmulţesc… înmulţesc…

Cumătră Louveau era doar aceea care ştia să socotească!

Execută comanda pe dos, plecă la Paris cu o mare nelinişte, dădu peste un cumpărător necinstit care profită de ocazie ca să-l înşele. Se întoarse acasă cu inima grea, se aşeză la picioarele patului şi spuse cu o voce îndureratã:

— Scumpa mea nevastă, încearcă să te faci sănătoasă, sau suntem pierduţi.

Cumătră. Louveau se vindecă încetul cu încetul. Luptară împotriva ghinionului şi făcură tot ce era cu putinţă ca să se descurce.

Dacă ar fi avut cu ce să-şi cumpere un vas nou, ar fi putut să-şi îmbunătăţească veniturile, dar cheltuiseră toate economiile în timpul bolii şi câştigurile abia reuşeau să astupe găurile *Frumoasei niverneze* care era la capătul puterilor.

Victor deveni o povară grea pentru ei.

Nu mai era ţâncul de patru ani pe care-l îmbrăcai dintr-o haină veche şi pe care-l ţineai din mâncarea copiilor.

Avea acum 12 ani, se hrănea ca un bărbat, cu toate că rămăsese slăbuţ. Era muşchiulos şi plin de energie, dar nu putea încă să mânuiască bine cangea, când „Echipajul” îşi rupea iar vreun picior!

Şi totul mergea din rău în mai rău. Avuseseră mari greutăţi să urce Sena în ultima călătorie până la Clăii îecy.

Frumoasa niverneză luă apă prin toate părţile, iar reparaţiile nu mai ajungeau; ar fi trebuit căptuşită toată coca sau mai curând lăsat dracului întreg şlepul şi înlocuit cu unul nou.

Într-o seară de martie, în ajunul plecării spre Paris, când Louveau, foarte îngrijorat, îşi lua rămas bun de la Maugendre, după ce-i plătise datoria pentru lemne, dulgherul îl pofti la un pahar de vin acasă la el.

— Trebuie să-ţi vorbesc, François.

Intrară în cabană.

Maugendre umplu două pahare şi se aşezară unul în faţa celuilalt.

— N-am fost totdeauna singur, cum mă vezi astăzi, Louveau. Îmi amintesc de o vreme când aveam tot ce-mi trebuie ca să fiu fericit: puţină avere şi o nevastă care mă iubea. Am pierdut totul. Din vina mea.

Şi dulgherul se opri; mărturisirea pe care o făcuse îi sugruma gâtlejul.

— N-am fost niciodată un om rău, François. Dar aveam o meteahnă.

— Tu?

— O mai am încă. Iubesc banii mai presus de orice. Asta a fost cauza nenorocirilor mele.

— Cum aşa, sărmanul meu Maugendre?

— Îţi voi povesti. Curând după ce m-am căsătorit am avut un copil; mi-a venit ideea să o trimit pe nevastă-mea la Paris să-şi caute un loc de doică. Asta aduce un câştig mare când soţul este un om ordonat şi ştie să se gospodărească singur. Nevastă-mea nu voia să se despartă de mucosul ei. Îmi spunea: „Omule, doar câştigăm destul şi aşa! Restul vor fi bani blestemaţi. Nu ne vom bucura de ei. Nu suntem săraci cu mulţi copii.

Cruţă-mă de durerea de a vă părăsi”. N-am vrut să aud de nimic, Louveau, şi am silit-o să plece.

— Şi apoi?

— Ei bine, când nevastă-mea a găsit o slujbă, a dat unei bătrâne copilul să-l aducă acasă. I-a însoţit până la gară. De atunci nu s-a mai auzit nimic despre ei.

— Şi nevastă-ta, sărmane Maugendre?

— Când a aflat vestea, i s-a stricat laptele şi a murit.

Tăcură amândoi, Louveau mişcat de cele auzite, Maugendre copleşit de amintirile sale.

Apoi dulgherul vorbi primul:

— Pentru a mă pedepsi, m-am osândit să duc traiul ăsta. Am trăit 12 ani departe de toată lumea. Nu mai pot. Mi-e teamă să mor singur. Dacă ţi-e milă de mine, dă-mi-l pe Victor, să-mi înlocuiască copilul pierdut.

Louveau era foarte încurcat.

Victor îi costase foarte mult.

Dar dacă s-ar despărţi de el în momentul în care putea să le fie folositor, toate sacrificiile pe care le făcuseră pentru a-l creşte ar fi pierdute.

Maugendre îi ghici gândurile.

— Se înţelege de la sine că dacă mi-l dai te voi despăgubi pentru toate cheltuielile tale. Ar fi un lucru foarte bun pentru copil. Nu pot să-i văd pe elevii de la şcoala forestieră prin pădure, fără să-mi spun: „Şi băiatul meu ar fi putut ajunge ca ei”. Victor este muncitor şi-mi place. Ştii foarte bine că mă voi purta faţă de el ca faţă de propriul meu fiu. Ce zici?

Soţii Louveau vorbiră seara după ce copiii se culcaseră.

Femeia înţeleaptă încercă să chibzuiască:

— Vezi tu, François, am făcut pentru acest copil tot ce-am putut. Dumnezeu ştie cât am dori să-l păstrăm! Dar dacă ni se oferă o ocazie să ne despărţim de el fără să-l facem nefericit, trebuie să ne silim şi să avem tăria s-o facem.

Şi, fără să vrea, ochii i se îndreptară spre patul unde Victor şi Mimile căzuseră într-un somn liniştit şi

fără griji.

— Bietul copil! zise François cu voce domoală. Auzeau fluviul care clipocea de-a lungul bordajului şi din când în când şuieratul unui tren sfâşia noaptea. Cumătră Louveau izbucni în lacrimi:

— Dumnezeu să aibă milă de noi, François, dar îl păstrez!

Capitolul IV Viaţa este grea

Victor împlinea 15 ani.

Băieţelul palid se înălţase dintr-odată şi ajunsese un flăcău voinic, cu umerii largi şi mişcări liniştite.

De când naviga pe *Frumoasa niverneză* începuse să cunoască drumul ca un vechi marinar, ştia numele canaturilor, simţea care e nivelul apei, trecând de la mânuirea prăjinii la cârmă.

Purta brâu roşu şi bluza înfoiată în jurul şalelor.

Când cumătrul Louveau îi preda cârma, Clara, care crescuse şi ea, venea lângă el să tricoteze, plină de admiraţie pentru înfăţişarea calmă şi mişcările lui puternice.

De data aceasta, drumul de la Corbigny la Paris fusese greu.

Umflată de ploile toamnei, Sena dărâmase barajele şi se năpustea spre mare ca o fiară scăpată din cuşcă.

Marinarii neliniştiţi grăbeau livrarea mărfurilor, căci fluviul ajunsese până la buza cheiurilor şi ştirile trimise din oră în oră de ecluzieri erau proaste.

Se spunea că afluenţii rupeau digurile, inundau câmpia şi apa urca, urca fără încetare.

Cheiurile, invadate de o mulţime neliniştită, deveniseră o colcăire de oameni, căruţe şi cai; iar deasupra macaralele cu aburi îşi mişcau braţele lungi. Apucaseră să golească hala de vinuri. Camioanele duceau la adăpost lăzile cu zahăr. Oamenii de la edecuri părăsiseră cabinele, cheiurile se goleau şi convoiul de căruţaşi, urcând panta rampelor, se depărta de revărsarea apelor ca o armată în marş.

Suferind mari întârzieri din pricina sălbăticiei puhoaielor şi a opririlor în nopţile fără lună, Louveau era deznădăjduit că nu va putea livra lemnele la timp. Lucrau cu toţii de zor până târziu noaptea la lumina lămpilor de gaz şi a felinarelor.

La ora 11 toată încărcătura era strânsă lângă rampă.

Cum căruţa lui Dubac, tâmplarul, nu apărea, se culcară.

Fu o noapte groaznică în care nu se-auzea decât scârţâitul lanţurilor, pârâielile bordajelor, ciocnirile dintre şlepuri.

Frumoasa nivernează, zgâlţâită de valuri, gemea ca un om pus la cazne.

Cu neputinţă să închizi ochii.

Cumătrul Louveau, nevasta lui, Victor şi „Echipajul” se sculară în zori, lăsând copiii în pat.

Sena mai urcase în timpul nopţii. Învolburat şi vălurit, râul curgea verde sub un cer negru.

Pe chei niciun semn de viaţă.

Nu se zărea nicio barcă. Dar pe apă pluteau rămăşiţe de acoperişuri şi garduri duse de curent departe în ceaţă.

Nu trebuia pierdută nicio clipă, căci râul trecuse de parapetele portului de jos şi valurile, atingând capetele lemnelor, surpaseră stivele.

Stând cu picioarele pe jumătate în apă, François, cumătră Louveau şi Dubac încărcau căruţa.

Deodată un zăngănit teribil chiar lângă ei îi înspăimântă de moarte.

Un şlep încărcat cu pietre de moară, rupându-şi lanţurile, se scufundă izbindu-se de chei, despicat de la otravă până la cârmă. Se auzi apoi un vuiet oribil şi sfâşietor, urmat de un vârtej de apă.

Şi cum rămăseseră încremeniţi, îngroziţi de acest naufragiu, auziră ţipete în spatele lor.

Împinsă de izbitură, *Frumoasa nivernează* se desprinsese de chei.

Cumătră Louveau scoase un strigăt:

— Copiii mei!

Victor se şi repezise în cabină.

Reapăru pe punte cu cel mai mic în braţe. Clara şi Mimile îl urmau şi toţi întindeau mâinile spre chei.

— Luaţi-i!

— O barcă!

— O frânghie!

Ce să facă?

Imposibil să-i aducă pe toţi înot la mal.

Şi „Echipajul” alerga fără rost, înnebunit, de la un bordaj la celălalt.

Trebuia acostat cu orice preţ.

În faţa matelotului îngrozit şi a copiilor care plângeau, Victor, căpitan fără voie, dobândi energia necesară pentru a-i salva.

El comandă:

— Haide! aruncă o parâmă! Grăbeşte-te! Prinde-o!

Repetară aruncarea de trei ori.

Dar *Frumoasa niverneză* era prea departe de chei şi cablul cădea în apă.

Atunci Victor alergă la cârmă şi îl auziră strigând:

— Nu vă fie teamă! Lăsaţi totul în seama mea.

În adevăr, cu o bruscă mişcare a barei, el redresă ambarcaţiunea care pornise în derivă, luată din flanc.

Pe chei, Louveau îşi pierduse capul. Voia să se arunce în apă să ajungă la copii, dar Dubac îl apucă în braţe, imobilizându-l, în timp ce cumătră Louveau îşi acoperea faţa cu mâinile ca să nu vadă nimic.

Acum *Frumoasa niverneză* intrase în curent şi gonea cu viteza unui remorcher înspre podul Austerlitz. Rezemat calm de bară, Victor se arăta un bun cârmaci, îi încuraja pe copii, dădea ordine „Echipajului”.

Era sigur că se afla pe drumul cel bun, căci manevrase direct spre steagul roşu care atârna în mijlocul arcadei principale pentru a indica marinarilor ruta.

Dar, în înălţime, va fi destul loc de trecere?

Vedea podul care se apropia cu repeziciune.

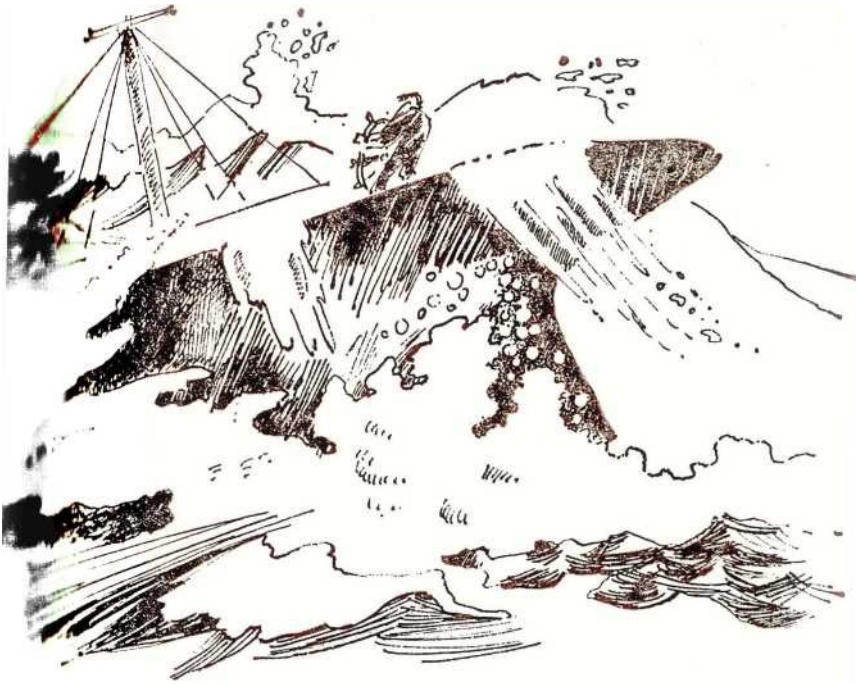

— „Echipaj”, treci la prăjină! Tu, Clara, nu părăsi copiii.

El ţinea mâinile încleştate pe cârmă.

Simţea cum îi trece prin păr vântul care sufla sub arcadă.

Acu-i acu!

Dusă de propriul ei impuls, *Frumoasa niverneză* dispăru sub travee, cu un zgomot asurzitor, dar nu atât de repede încât mulţimea strânsă pe podul Austerlitz să nu zărească pe marinarul cu piciorul de lemn cum greşeşte lovitura de prăjină, căzând pe burtă, în timp ce copilul striga de la cârmă:

— O cange, o cange!

Frumoasa niverneză se afla sub pod.

În umbra arcadei, Victor vedea desluşit enormele inele înfipte în zidăria stâlpilor, zărea deasupra capului articulaţiile boitei şi în zare şirul celorlalte poduri mărginind petece de cer.

Apoi deodată orizontul se lărgi, fu orbit ca şi cum ar fi ieşit la lumină dintr-o pivniţă întunecoasă, auzi de sus urale şi avu în faţă priveliştea catedralei, ancorată pe fluviu ca o fregată. Şlepul se opri brusc.

Podarii reuşiseră să înfigă un cârlig în bordaj.

Victor se repezi la parâmă şi înfăşură bine cablul în jurul ei. Atunci *Frumoasa niverneză* făcu volta şi se roti pe parâmă, apoi, trasă spre mal, cedă noului impuls şi acostă încet pe cheiul Tournelle, cu echipajul său de puştani şi cu căpitanul său de 15 ani.

Ah! ce bucurie fu seara când se numărară în jurul tocanei aburinde, în cabina vasului care de data aceasta era bine ancorat şi legat.

Micul erou se afla la locul de onoare, cel al căpitanului.

Nu aveau prea multă poftă de mâncare după puternicele emoţii de dimineaţă, dar erau cu inima uşoară, cum se întâmplă după o mare spaimă.

Respirau până în adâncul pieptului.

Îşi făceau cu coada ochiului semne peste masă pentru a-şi spune: „Dar dacă l-am fi dus înapoi la comisar?”

Şi cumătrul Louveau râdea cu gura până la urechi, privindu-şi puii cu ochii umezi. S-ar fi zis că a dat norocul peste ei, că *Frumoasa niverneză* nu mai avea nicio spărtură, că au câştigat la loterie lozul cel mare.

Marinarul îl buşea cu pumnii pe Victor.

Ăsta era felul lui de a-şi arăta dragostea.

— Şmecherul de Victor! Cum a întors cârma! Ai văzut, mă”, Echipajule”? Nici eu n-aş fi făcut mai bine, he! hei! nici măcar eu, patronul.

Omul nostru avea să scoată strigăte de admiraţie a> zile şi să străbată de nenumărate ori cheiul în lung şi-n lat, să istorisească cum a întors Victor cârma.

— Înţelegeţi: vasul îşi schimba direcţia. Atunci el:

tronc!

Şi făcea gestul pentru a descrie manevra.

În acest timp Sena scădea şi se apropia momentul plecării…

Într-o dimineaţă, cum Victor şi Louveau pompau apa pe tengă, factorul aduse o scrisoare. Avea pe spate un sigiliu albastru.

Marinarul deschise scrisoarea cu mâna puţin tremuilndă şi, cum nu era mai tare la citit ca la socotit, zise lui Victor:

— Ia citeşte, dar cât mai rar.

Şi Victor citi:

— Biroul Comisarului de Poliţie – Arondismentul XII.

„Domnul Louveau (François) patron marinar este invitat să treacă în cel mai scurt timp pe la comisariatul de poliţie”.

— Asta-i tot?

— Da, tot.

Louveau lipsi toată ziua.

Când se întoarse seara, toată veselia sa pierise…

Era întunecat, arţăgos, tăcut.

Cumătră Louveau nu înţelegea nimic şi, cum copiii erau pe punte, unde se jucau, îl întrebă:

— Ce se-ntâmplă?

— Am necazuri.

— Din cauza livrării?

— Nu, cu privire la Victor.

Şi-i povesti vizita făcută comisarului.

— Ştii, femeia aceea care l-a părăsit nu era mama lui.

— Ah! Ei şi?!

— Îl furase.

— Cum se ştie asta?

— Chiar dânsa a mărturisit-o comisarului înainte de a muri.

— Bine, atunci ţi-a spus numele părinţilor lui?

Louveau tresări:

— De ce vrei să mi-l fi spus?

— Păi tocmai pentru că te-a chemat.

François se supără:

— Dacă l-aş şti, poate că ţi l-aş spune şi ţie.

Se roşi la faţă de mânie şi ieşi trântind uşa.

Cumătră Louveau rămase năucită.

— Ce l-o fi apucat?

Da, ce să-l fi apucat pe François?

Începând din acea zi, purtarea, felul de a vorbi, caracterul său, toate se schimbară.

Nu mai mânca, dormea prost şi vorbea în somn.

O contrazicea pe nevasta lui!

Certa „Echipajul”, repezea pe toată lumea, şi pe Victor mai mult decât pe ceilalţi. Când cumătră Louveau îl întreba, mirată, ce este cu el, răspundea tăios:

— N: am nimic. Arăt ca şi cum aş avea ceva? V-aţi vorbit cu toţii împotriva mea.

Sărmana femeie îşi pierdea timpul zadarnic.

— Parcă a înnebunit, pe cuvântul meu!

Îl crezu complet ţicnit, când, într-o seară, le făcu o scenă groaznică cu privire la Maugendre.

Erau la capătul călătoriei şi trebuiau să ajungă la Clamecy.

Victor şi Clara vorbeau despre şcoală şi băiatul zise că-i va face plăcere să-l revadă pe Maugendre. Cumătrul Louveau se înfurie:

— Lasă-mă-n pace cu Maugendre al tău! Nu mai vreau să am de-a face cu el.

Mama interveni:

— Dar ce ţi-a făcut?

— Mi-a făcut… Mi-a făcut… Dar asta nu te priveşte.

Eu sunt stăpânul!

Vai! arătă aşa de bine că el era stăpânul încât, în loc să rămână la Corbigny, ca de obicei, urcă fluviul cu încă două leghe şi opri în plină pădure. Declară că Maugendre nu se gândea decât să-l păcălească la toate vânzările şi că

va încheia cu altul un târg mai bun.

Acolo, se aflau prea departe de sat ca să poată merge copiii la şcoală. Victor şi Clara alergau toată ziua prin pădure să strângă vreascuri. Când erau obosiţi să care legăturile de lemne, le lăsau pe jos în spatele unui şanţ şi se aşezau în mijlocul florilor.

Victor scotea o carte din buzunar şi o punea pe Clara să citească.

Le plăcea să vadă soarele cum răzbătea prin ramurile copacilor, aruncând lumini mişcătoare pe pagina cărţii şi pe părul lor. În jur auzeau zumzăitul miilor de gâze; până-n depărtare nu mai era decât liniştea pădurii.

Când întârziau trebuiau să se întoarcă repede de-a lungul şoselei vrâstată de umbra trunchiurilor.

La capăt se zărea într-un luminiş catargul *Frumoasei niverneze* şi licărirea unei lumini prin ceaţa uşoară ce se ridica peste fluviu.

Erau limbile de flăcări ale unui foc de surcele.

Cumătră Louveau gătea afară, la mal, în plin vânt. Lângă ea, Mimile, zburlit ca un pămătuf, cu cămaşa care-i umfla pantalonii, trăgea pofticios cu ochiul la cratiţă.

Sora cea mică se tăvălea pe jos.

„Echipajul” şi Louveau îşi fumau pipele.

Într-o seară, la ora mesei, văzură pe cineva ieşind din pădure şi îndreptându-se spre ei.

— Uite-l pe Maugendre!

Era dulgherul. Îmbătrânit, albit.

Avea un baston în mână şi părea cu sufletul apăsat când începu să vorbească.

Veni spre Louveau şi-i întinse mâna:

— Ei bine! M-ai părăsit, François?

Marinarul bâlbâi un răspuns încurcat.

— Ah, nu-ţi port pică.

Avea un aer atât de obosit, încât cumătră Louveau fu mişcată. Fără să ţină seama de nemulţumirea soţului ei, îl pofti să ia loc pe bancă.

— Baremi, nu eşti bolnav, domnule Maugendre?

— Am avut o răceală păcătoasă.

Vorbea încet, aproape că nu-l auzeai.

Suferinţele îl îmblânziseră. Le spuse că va părăsi ţinutul şi se va duce să trăiască într-un colţ din Nièvre.

— S-a terminat, nu voi mai face comerţ. Acum sunt bogat; am bani, mulţi bani. Dar la ce bun? Nu pot răscumpăra fericirea pe care am pierdut-o.

François asculta încruntat.

Maugendre continuă:

— Cu cât îmbătrânesc mai mult, cu atât sufăr mai mult că sunt singur. Altă dată mai uitam muncind, dar acum nu mai am tragere de inimă. Nu mai am chef de nimic. Aşadar, – vreau să plec, poate că asta o să-mi schimbe gândurile.

Şi, fără voia lui, ochii i se îndreptară spre copii.

În acest moment, Victor şi Clara se iviră pe şosea cu legătura lor de vreascuri.

Zărindu-l pe Maugendre, îşi aruncară surcelele şi alergară spre el.

Îi primi cu prietenie, ca întotdeauna, şi îi zise lui Louveau care rămăsese posomorât:

— Eşti fericit, ai patru copii. Eu nu mai am niciunul.

Şi suspină.

Toată lumea făcu la fel.

— Rămâi cu bine, Victor. Lucrează cu spor şi iubeşte-ţi părinţii cum se cuvine…

Îi puse mâna pe umăr şi-l privi lung:

— Şi când te gândeşti că, dacă aveam un copil, ar fi fost ca el.

Louveau, cu gura pungită, avea aerul să spună: „Hai, du-te odată!”

Dar în momentul când dulgherul pleca, François avu o pornire de milă şi-l întrebă:

— Maugendre, nu iei masa cu noi?

Rostise cuvintele parcă fără voia lui, cu un glas

repezit, care nu-l îmbia pe dulgher să primească.

Bătrânul clătină din cap:

— Mulţumesc, nu mi-e foame. Fericirea altora, vezi tu, îţi face rău când eşti foarte trist.

Şi se depărtă încovoiat, sprijinindu-se în baston.

Louveau nu mai scoase niciun cuvânt toată seara.

Îşi petrecu noaptea umblând încoace şi încolo pe punte şi dimineaţa plecă fără să spună nimănui nimic.

Se duse la casa parohială.

Locuinţa preotului era alături de biserică.

Era o clădire mare, pătrată, cu o curte în faţă şi o grădină de zarzavat în spate. Nişte găini ciuguleau în prag. O vacă legată mugea în păşune.

Louveau îşi simţea inima uşurată deoarece luase o hotărâne.

Deschizând bariera, îşi spuse cu un suspin de satisfacţie că atunci când va ieşi de aici va fi scăpat de grijile sale.

Îl găsi pe preot şezând la răcoare, în sufragerie.

Părintele îşi terminase masa şi aţipise cu capul aplecat asupra breviarului.

Trezit de intrarea lui Louveau, făcu semn unde rămăsese cu cititul şi, închizând cartea, îl pofti pe marinar, care-şi învârtea şapca în mâini, să ia loc.

— Spune, François, ce doreşti de la mine?

Voia un sfat şi ceru îngăduinţa să-i povestească de-a fir-a-păr tot ce se întâmplase.

— Pentru că ştiţi, domnule preot, eu nu sunt prea deştept. Nu prea am cap, hm! hm! cum spune nevastă-mea.

Şi simţindu-se mai la largul lui după această introducere, povesti toate cele întâmplate, cu respiraţia întretăiată, roş la faţă, cu privirea tot timpul aţintită pe cozorocul şepcii.

— Vă amintiţi, domnule preot, că Maugendre v-a spus că este văduv? Sunt 15 ani de-atunci; nevasta lui venise la

Paris ca să fie doică. Arătase copilul ei unui medic, aşa cum se obişnuia, îi dăduse ultima oară să sugă şi apoi îl încredinţase unei însoţitoare.

Preotul îl întrerupse:

— Ce se cheamă o însoţitoare, François?

— E o femeie, părinte, care duce acasă copiii doicilor. Îi ia cu dânsa într-un coş, pe toţi grămadă, ca pe nişte pisoi.

— Frumoasă meserie!…

— Sunt şi oameni cumsecade care o fac, părinte. Dar nevasta lui Maugendre a dat peste o femeie pe care n-o cunoştea, o vrăjitoare care fura copii şi-i închiria altor borfaşi care-i purtau pe străzi pentru a stârni mila oamenilor.

— Ce-mi tot spui acolo, François?

— Adevărul adevărat, părinte. Această femeie păcătoasă a furat o mulţime de copii şi printre ei pe cel al lui Maugendre. L-a ţinut până la patru ani. Voise să-l înveţe să cerşească, dar era fiul unui om cumsecade şi a refuzat să întindă mâna. Atunci l-a părăsit în stradă, întâmple-se ce s-o întâmpla! Dar iată că acum 6 luni la spital, când a fost să moară, a apucat-o remuşcarea. Ştiu ce înseamnă mustrarea de cuget, te face să suferi îngrozitor.

Şi ridică ochii spre tavan, ca pentru a jura că nu minte, sărmanul om.

— Atunci a cerut să fie chemat comisarul. I-a spus numele copilului. Comisarul mi l-a repetat. Victor!

Preotul scăpă cartea de rugăciuni din mină.

— Victor este fiul lui Maugendre?

— Da, e sigur.

Eclesiastul nu-şi putea reveni.

Bâlbâi o frază în care se desluşeau cuvintele: „Sărman copil…”

Se ridică, umblă prin odaie, se apropie de fereastră, îşi umplu un pahar cu apă şi sfârşi prin a se opri în faţa lui Louveau cu mâinile băgate în cingătoare. Căută un precept

potrivit situaţiei şi, cum nu găsea, spuse simplu:

— Ei bine! trebuie să-l înapoiezi tatălui său.

Louveau tresări.

— Iată, ăsta-i necazul meu, părinte. De şase luni de când ştiu, n-am avut curajul să spun nimănui, nici chiar nevestei mele. Am avut atâtea greutăţi să creştem acest copil; am suferit împreună atâtea lipsuri, că astăzi nu mai ştiu cum aş putea să mă despart de el.

Într-adevăr, dacă Maugendre părea de plâns, trebuia să-ţi fie milă şi de François.

Prins între aceste două sentimente contradictorii de milă, preotului îi curgeau sudorile şi invoca nerostit luminile cerului. Uitând că Louveau venise să-i ceară ajutorul, îngăimă cu o voce înăbuşită:

— Păi, François, pune-te în locul meu, ce sfat mi-ai da?

Marinarul lăsă capul în jos.

— Văd că va trebui să-l înapoiez pe Victor, părinte. Am simţit acest lucru în ziua când Maugendre a venit la noi. Mi-a frânt inima să-l văd bătrân, atât de trist şi dărâmat. Eram ruşinat ca şi cum aş fi avut în buzunar banii lui, bani furaţi. N-am mai putut păstra în mine secretul şi am venit să vi-l destăinuiesc.

— Şi ai făcut bine, Louveau, zise preotul, încântat că marinarul ajunsese să ia o hotărâre. Nu e niciodată târziu să-ţi repari greşeala. Te voi însoţi la Maugendre. Îi vei mărturisi totul.

— Mâine, părinte!

— Nu, François, chiar acuma.

Şi văzând durerea omului care-şi frământa fără încetare şapca în mâini, îl imploră cu o voce slabă:

— Te rog, Louveau, din moment ce am hotărât aşa amândoi!

Capitolul V

Ambiţiile lui Maugendre

Un băiat!

Maugendre are un băiat!

Îl mănâncă din ochi, aşezat în faţa lui, pe bancheta vagonului care-i duce în huruitul trenului spre Nevers.

Se poartă ca şi cum l-ar fi răpit.

Şi-a luat fiul aproape fără să zică mulţumesc, cum ar face un vagabond care a câştigat lozul cel mare şi fuge cu banii.

N-a vrut să-şi lase copilul pradă tuturor sentimentelor care-l trăgeau înapoi. Suferea de avariţie în dragoste, cum fusese zgârcit în toate. Niciun împrumut! Nicio împărţeală!

Comoara lui să fie numai pentru el, fără ochi în jur care să i-o râvnească.

Urechile lui Maugendre ţiuie ca trenul.

Are capul încins ca o locomotivă.

Şi visul lui aleargă mai repede ca toate locomotivele şi ca toate trenurile, zburând cu avânt peste zile, luni şi ani.

În faţa ochilor îl vede parcă pe Victor la 20 de ani, cu nasturi de argint la haină şi îmbrăcat în verde închis.

Un elev al şcolii forestiere!

S-ar putea spune chiar că elevul Maugendre are de pe acum sabia într-o parte şi bicornul pe ureche – ca un politehnician – căci toate şcolile şi toate uniformele sunt ram amestecate în visul lui Maugendre. Şi ce importanţă are?!

Galoanele şi poleirile nu sunt scumpe pentru dulgher!

Are bani să le plătească… Şi Victor va fi un „domn” acoperit cu fireturi din cap până-n picioare.

Oamenii îi vor vorbi scoţându-şi pălăria.

Femeile frumoase vor fi nebune după el.

Şi într-un colţ va sta un bătrân cu mâinile bătătorite, care va spune mândru:

— Ăsta-i fiul meu!

— Să mergem, fiule!

„Fiul” visează şi el cu bereta pe ochi – în aşteptarea bicornului aurit. N-ar vrea ca tatăl său să-l vadă plângând.

Despărţirea a fost atât de neaşteptată.

Clara i-a dat o sărutare care-i mai arde obrazul.

Cumătrul Louveau a întors capul.

Cumătră Louveau era foarte palidă.

Şi Mimile i-a adus strachina lui de supă ca să-l consoleze. Toţi! până şi Mimile!

Ah! cum vor trăi fără el?

Cum va trăi el fără ei?

Viitorul elev al Şcolii forestiere este atât de tulburat, că răspunde: „Da, domnule Maugendre!” ori de câte ori îi vorbeşte tatăl lui.

Şi nu e la capătul frământărilor sale micul marinar de pe *Frumoasa niverneză*. Nu costă numai bani să devii un „domn”, dar şi multe sacrificii şi mâhniri. Victor simte toate acestea, în timp ce rapidul trece fluierând pe podurile de peste cartierele mărginaşe ale Nevers-ului.

I se pare că mai văzuse odată undeva, într-un trecut îndepărtat şi dureros, aceste uliţe înguste, aceste ferestre gâtuite ca nişte răsuflători de puşcărie, de care atârnă zdrenţe scămoşate.

Acum se găsesc pe stradă. În jurul lor circulă mulţimea de pe debarcadere – oameni încărcaţi cu valize şi pachete se-mbulzesc printre puzderia de gură-cască. Se aude uruitul trăsurilor şi al trenurilor pe care călătorii, ducând pături strânse în curele, le asaltează zgomotos.

Victor şi tatăl său iau şi ei o trăsură şi ies din gară.

Maugendre ţine morţiş la ideea lui.

Îi trebuie o transformare imediată.

Şi atunci îşi duce „fiul” direct la croitorul colegiului. Prăvălia este nouă, cu tejghele lucioase, şi domni bine îmbrăcaţi, care seamănă cu cei din gravurile colorate, atârnate pe pereţi, deschid clienţilor uşa cu un mic surâs protector.

Îi arată lui Maugendre o pagină din „Moda ilustrată”,

cu poza unui elev în tovărăşia unei amazoane, a unui gentleman în haină de vânătoare şi a unei mirese îmbrăcată în satin alb.

Din întâmplare, croitorul are la îndemână o „tunică tip”, căptuşită în faţă şi în spate, cu bască pătrată şi cu nasturi auriţi. I-o pune sub ochi dulgherului care exclamă plin de mândrie:

— Ai să arăţi ca un militar!

Un domn în cămaşă, care poartă un metru pe după gât, se apropie de elevul Maugendre.

Îi ia măsura coapselor, a taliei şi a coloanei vertebrale.

Această operaţiune îi aminteşte micului marinar de lucruri care-i umplu ochii de lacrimi: deprinderi de-ale cumătrului Louveau, mustrări de-ale femeii înţelepte, tot ce lăsase în urma lui.

Acum toate s-au sfârşit.

Tânărul corect, pe care Victor îl zăreşte în pantaloni de uniformă în marea oglindă pentru probe, nu mai are nimic comun cu „băieţelul cu fundul gol” de pe *Frumoasa nivernză*.

Croitorul împinge dispreţuitor, cu vârful piciorului, Niib tejghea, bluza lui cea veche, ca pe un pachet de zdrenţe.

Victor simte că a fost silit să-şi părăsească tot trecutul.

Ce înseamnă să-l părăsească?!

Iată că-i este interzis măcar să-şi amintească de el!

— Trebuie să vă rupeţi de viciile primei voastre educaţii, zice sever directorul care nu-şi ascunde neîncrederea.

Şi pentru a grăbi această schimbare, se decide ca elevul Maugendre să nu mai iasă din colegiu decât în prima duminică a lunii.

Ah! cum plânge în prima seară la capătul dormitorului trist şi rece, în timp ce ceilalţi elevi sforăie în

paturile lor de fier, pe când pedagogul soarbe cu nesaţ, pe ascuns, un roman, la lumina veiozei.

Cât suferă în timpul blestematei recreaţii, în timp ce camarazii lui îl sâcâie şi-i dau brânci!

Cât de trist e în orele de studiu, cu nasul în pupitru, tremurând la mâniile pedagogului care izbeşte tot mereu, când cu pumnul drept, când cu pumnul stâng în catedră, repetând aceeaşi frază:

— Puţină linişte, domnilor!

Această voce ţipătoare îi răscoleşte toată drojdia amintirilor urâte, îi otrăveşte viaţa.

Ea îi readuce în minte zilele negre din prima lui copilărie, cocioaba din strada „Temple”, bătăile, certurile, tot ce uitase.

Şi se agaţă cu desperare de imaginea Clarei, a *Frumoasei niverneze*, ca de o rază de soare în întunericul vieţii sale.

Şi aceasta este, fără îndoială, cauza pentru care pedagogul găseşte, uimit, desene de vapoare pe paginile caietelor elevului Maugendre. Totdeauna se vede acelaşi barcaz desenat pe toate filele, cu o îndărătnicie de obsedat. Ori urcă încet, strâns ca într-un canal, scara îngustă.

a marginilor caietului, ori eşuează în plină teoremă, mâzgălind figurile intercalate sau corolarele scrise cu litere mărunte.

Adesea navighează cu pânzele desfăşurate pe oceanele hărţilor. Aici îşi găseşte locul cel mai bun, aici poate merge cu pânzele sus şi îşi poate flutura drapelul.

Directorul, obosit de rapoartele ce i se fac în această privinţă, se adresează în cele din urmă domnului Maugendre, tatăl.

Dulgherul nu-şi poate reveni.

— Un băiat atât de liniştit!

— E încăpăţânat ca un catâr.

— Atât de inteligent!

— Nu poate învăţa nimic!

Şi nimeni nu poate înţelege că elevul Maugendre a învăţat să citească în mijlocul pădurii, pe deasupra umărului Clanei, şi că nu este acelaşi lucru să poată studia geometria la comanda unui pedagog ursuz.

Iată de ce elevul Maugendre este trecut de la „mijlocii” la „începători”.

Între lecţiile învăţătorului de la Corbigny şi cele ale domnilor profesori ai colegiului din Nevers era o deosebire fundamentală. Marea distanţă care separă o şcoală în care dascălul poartă căciulă de iepure, de o şcoală cu profesori îmbrăcaţi în togă cu hermină.

Tatăl Maugendre ajunge la desperare.

I se pare că imaginea forestierului cu bicorn se îndepărtează cu paşi gigantici.

Se supără, se roagă, promite:

— Vrei meditatori?

— Vrei profesori?

— Îţi voi da pe cei mai buni.

— Pe cei mai scumpi!

Până atunci Maugendre ajunge un elev prost şi notele trimestriale consemnează fără milă „lenea” lui.

El însuşi are sentimentul că nu-i bun de nimic.

Se înfundă şi mai mult în umbră şi în tristeţe.

Dacă ar putea Clara şi ceilalţi să vadă ce a devenit

Victor al lor!

Cum ar veni să-i deschidă larg porţile închisorii!

Cum s-ar oferi din toată inima să împartă cu el ultima lor bucăţică de pâine, ultima lor surcică!

Căci sunt şi ei nenorociţi.

Afacerile merg din rău în mai rău.

Barcazul e din ce în ce mai vechi.

Victor le ştie pe toate din scrisorile Clarei, care-i ajung din când în când însemnate cu un „văzut” mare şi mâniat, mâzgălit în grabă cu creionul roşu de dl. Director, care nu poate suferi această „corespondenţă suspectă”.

„Ah, ttând erai tu aici!” spuneau scrisorile Clarei totdeauna iubitoare, dar din ce în ce mai mâhnite… „Ah! Dacă ai fi împreună cu noi!”

S-ar spune în adevăr că le mergea din plin pe vremea aceea şi că totul s-ar îndrepta dacă Victor s-ar întoarce.

Ei bine, Victor va îndrepta totul.

Va cumpăra un barcaz nou.

O va consola pe Clara.

Va îmbunătăţi comerţul.

Le va arăta că n-au iubit un nerecunoscător şi n-au adoptat un nepricopsit.

Dar pentru toate acestea trebuie să devii un om.

Trebuie să câştigi bani.

Trebuie să ai învăţătură.

Şi Victor deschide cărţile la pagina care trebuia.

Acum pot zbura săgeţile băieţilor, pedagogul poate să bată în catedră cu ambele mâini, aruncând fraza lui de papagal:

„Domnilor, puţină linişte!”

Victor nu mai înalţă capul.

Nu mai desenează vapoare.

Dispreţuieşte cocoloaşele care-l izbesc în obraz.

Învaţă… învaţă…

„O scrisoare pentru elevul Maugendre”.

Amintirea Clarei vine ca o binecuvântare care-l surprinde în plin studiu, ca să-l încurajeze şi să-i aducă o mireasmă de libertate şi de dragoste.

Victor ascunde capul în pupitru, să sărute adresa în zigzag, unde literele se-nlănţuiau cu greutate, tremurate, ca şi cum neîntrecută mişcare a valurilor clătinase masa pe care scrisese Clara. Din păcate, nu tangajul, ci emoţia făcuse să tremure mina Clarei.

«S-a isprăvit, dragul meu Victor, *Frumoasa niverneză* nu va mai naviga.

A fost agăţată o tăbliţă neagră la pupa:

Se vinde lemn provenit din demolare.

Au venit oameni care au preţuit totul, au numerotat – de la prăjina „Echipajului” până la leagănul unde dormea sora mea cea mică. Se pare că dăm până la ultimul lucru şi rămânem fără nimic. Ce se va alege de noi?

Mama s-ar putea să moară de supărare, iar tata e atât de schimbat…»

Cuvintele îi jucau în faţa ochilor, avea obrajii în flăcări şi-i vâjâiau urechile.

Ah! ce departe era de studiu acum.

Slăbit de eforturi, de necazuri şi de febră, aiura.

Crezu că merge în derivă pe Sena, pe frumosul fluviu răcoros.

Voi să-şi moaie fruntea în apă.

Dar auzi nedesluşit un sunet de clopot.

Fără îndoială, un remorcher care trecea prin ceaţă. Apoi deodată un vuiet de ape umflate. Strigă:

— Viitura! Viitura!

Se-nfioră din creştet până-n tălpi numai la gândul umbrei de sub arcada podului şi, în mijlocul tuturor acestor viziuni, figura pedagogului îi apărea sub lampă, lângă el, ursuză şi speriată:

— Eşti bolnav, Maugendre?

Elevul Maugendre era grav bolnav.

Domnul doctor clătină capul, când sărmanul tată, care-l conduse până la uşa colegiului, îl întrebă cu vocea sugrumată de teamă:

— Nu va muri, nu-i aşa?

Se vede limpede că doctorul nu este liniştit.

Părul său cărunt nici el nu este liniştit.

Spune „nu” încet de tot, ca şi cum i-ar fi frică să nu se compromită. Nu se mai pomeneşte nimic de haina verde, nici de bicorn.

E vorba acuma să-l împiedice pe elevul Maugendre să moară. Domnul doctor a spus clar că ar face bine să-l lase iar liber, dacă scapă. Dacă scapă!…

Gândul de a-şi pierde copilul regăsit surpă toate

dorinţele ambiţioase ale tatălui îmbogăţit.

S-a terminat, renunţă la visul său.

E gata să-l înmormânteze cu propriile lui mâini pe elevul Şcolii forestiere şi să-i bată în cuie sicriul dacă va fi nevoie.

Şi nu va purta doliu după el.

Dar cel puţin celălalt să vrea să trăiască.

Să-i vorbească, să se scoale, să-l ia de gât şi să-i spună:

— Linişteşte-te, tată. M-am vindecat.

Şi dulgherul se apleacă peste patul lui Victor.

S-a sfârşit. Copacul cel vechi este despicat până la inimă. Sufletul lui Maugendre a devenit iubitor.

„Te voi lăsa să pleci, băiatul meu.

Te vei întoarce la ei şi vei naviga din nou.

Şi îmi va fi de ajuns să te văd din când în când, în trecere”.

Acum clopotul nu mai sună de recreaţie, de masă, sau de studiu.

E vacanţă, şi marele colegiu este pustiu.

Nu se aude altceva decât susurul fântânii arteziene din curtea de onoare şi piuitul vrăbiilor în grădină.

Trăsurile trec rar şi uruitul lor vine de departe înăbuşit, căci s-au pus paie pe stradă.

În această tăcere şi singurătate, elevul Maugendre îşi revine.

E mirat că se află într-un pat atât de alb, cu perdele mari de percal, care creează în jurul lui o atmosferă de izolane, de clar-obscur, de pace.

Ar vrea să se ridice de pe pernă, să le dea la o parte ca să vadă unde se găseşte; dar cu toate că se simte foarte odihnit, n-are putere şi aşteaptă. Aude şuşoteli şi parcă paşi care se apropie tiptil de el. S-ar zice că se merge pe podea în vârful picioarelor. Şi desluşeşte un şchiopătat cunoscut, ceva ca o coadă de mătură târşită pe punte.

Victor a mai auzit bocănitul ăsta şi altă dată.

Unde?

Ehe, pe interpuntea Frumoasei niverneze!

Asta-i! Fără doar şi poate!

Şi bolnavul, strângându-şi toate forţele, strigă cu o voce slabă, pe care o crede puternică:

— Hei! „Echipajule”, hei!

Perdelele sunt date la o parte şi într-o lumină vie zăreşte toate fiinţele iubite pe care le-a chemat atâta în delirul său.

Toţi, da, toţi!

Sunt aici Clara, Maugendre, cumătrul şi cumătră Louveau, Mimile, sora cea mică şi bătrânul „Echipaj” ca un bâtlan, mai slab decât prăjina lui, care printr-un surâs larg îşi arată în tăcere bucuria.

Şi toate braţele sunt întinse, toate capetele aplecate deasupră-i, îl sărută toată lumea, se împart zâmbete, strângeri de mână, se pun întrebări.

— Unde mă aflu?

— Cum aţi ajuns aici?

Dar ordinele doctorului sunt categorice. Păr-cărunt n-a glumit cu recomandările făcute lui Victor. Trebuie să-şi vâre braţele sub pătură, să tacă şi să nu se emoţioneze.

Şi pentru a-l împiedica pe copil să vorbească, Maugendre turuie tot timpul:

— Închipuieşte-ţi, acum zece zile – în ziua în care te-ai îmbolnăvit – veneam tocmai să-l văd pe director ca să vorbim despre tine.

Îmi spunea că făceai progrese, că lucrai ca un hamal.:

Îţi dai seama ce mulţumit eram!

Cer apoi să te văd.

Trimite după tine, când deodată pedagogul intră în biroul directorului foarte speriat. Făcuseşi un acces mare de febră.

Alerg la infirmerie; nu mă recunoşti. Îţi ardeau ochii ca nişte luminări şi aiurai.

Ah, scumpul meu copil, cât de bolnav ai fost!

Nu te-am mai părăsit niciun moment.

Băteai câmpii… Vorbeai despre *Frumoasa* de Clara, de un şlep nou şi nu mai ştiu ce.

Atunci mi-am amintit de scrisoare, scrisoarea Clarei; a fost găsită în mâinile tale şi mi-a fost dată. Şi eu o uitasem, înţelegi? O scot din buzunar, o citesc, mi se deschid ochii şi îmi spun: „Maugendre, nu trebuie ca suferinţa ta să te facă să uiţi necazurile prietenilor”.

Scriu tuturor acestor oameni să vină să ne vadă.

Niciun răspuns.

Profit de o zi când ţi-e ceva mai bine, mă duc să-i iau, şi-i aduc-la mine acasă, unde vor locui până când se va găsi un mijloc să rânduim lucrurile. Nu-i aşa, Louveau?

Toată lumea are lacrimi în ochi şi, pe legea mea, doctorul cu părul cărunt n-are decât să rămână cu recomandările lui. Braţele lui Victor ies de sub pătură. Şi Maugendre este sărutat cum nu mai fusese niciodată, o adevărată îmbrăţişare de copil iubitor.

Apoi, cum nu este posibil ca Victor să fie dus acasă, se aranjează lucrurile.

Clara va rămâne lângă bolnav să-i îndulcească ceasurile şi să stea de vorbă cu el.

Cumătră Louveau va pleca să îngrijească de casă. François va supraveghea o construcţie pe care dulgherul a început-o pe Grande-Ruse. Cât despre Maugendre, el pleacă la Clamecy. Se duce să vadă nişte cunoştinţe care au o mare întreprindere de plute. Aceşti oameni vor fi încântaţi să întrebuinţeze un marinar priceput ca

Louveau.

— Nu! Nu! Niciun „vai, nu se poate”. E ceva de la sine înţeles, un lucru foarte simplu.

Fireşte că nu Victor este acela care se-mpotriveşte.

Curând se poate da jos din pat şi fotoliul în care şade

este împins până la fereastră.

Se află singur cu Clara în infirmeria tăcută. Şi Victor este încântat.

Binecuvântează boala. Binecuvântează vânzarea *Frumoasei niverneze*. Binecuvântează toate vânzările şi toate bolile din lume.

— Ţii minte, Clara, când ţineam bara şi când veneai să te aşezi lângă mine cu lucrul tău de mână?

Clara îşi aminteşte atât de bine, că pleacă ochii, roşeşte şi rămân amândoi foarte încurcaţi!

Căci acuma nu mai este băieţaşul cu bereta roşie, ale cărui picioare nu atingeau puntea când se suia călare pe bară.

Şi ea, când vine dimineaţa şi-şi scoate mica broboadă să o arunce pe pat, are aerul unei adevărate domnişoare, atât de rotunde îi sunt braţele în mânecile rochiei şi atât de zveltă-i e făptura.

— Vino devreme, Clara, şi rămâi cât mai târziu cu putinţă.

E atât de bine să iei masa de prânz şi de seara în doi, lângă fereastră, la adăpostul perdelelor albe.

Îşi aduc aminte cum de demult, când erau mici de tot, mâncau supă pe marginea patului, cu aceeaşi lingură.

Ah! bucuriile copilăriei! Zburătăcesc prin infirmeria colegiului ca nişte păsări în colivie şi-şi fac cuibul prin faldurile perdelelor. Amintirile sunt mereu altele în fiecare dimineaţă, ivindu-se tot mai proaspete şi înaripate.

S-ar spune, când îi asculţi cum deapănă aceste aduceri aminte, că amândoi sunt o pereche de optzeci de ani io care nu mai privesc decât spre trecutul îndepărtat. Nu exista oare şi un viitor care ar putea fi şi el interesant? Da, exista un viitor şi şi-l închipuiau adesea, cu toate că nu vorbeau despre el niciodată.

De altfel, nu este neapărat nevoie să rosteşti fraze ca să vorbeşti. Un anumit fel de a-şi strânge mâna şi de a roşi la orice prilej spune mai mult decât cuvintele.

Victor şi Clara vorbesc această limbă toată ziua.

De aceea, probabil, rămân deseori tăcuţi.

Şi tot de aceea zilele trec atât de repede, că luna se scurge picătură cu picătură, pe nesimţite.

Iar doctorul este obligat să-şi zburlească părul cărunt şi să-l dea afară pe Victor din infirmerie.

În acel moment se întoarse din călătorie Maugendre, tatăl.

El găsi toată lumea adunată acasă. Şi când sărmanul Louveau, foarte neliniştit, îl întrebă:

— Ei bine! au nevoie de mine acolo?...

Maugendre nu se poate stăpâni să nu râdă:

— Dacă au nevoie de tine, bătrâne!... Le trebuia un căpitan pentru un nou vapor şi mi-au mulţumit pentru darul pe care l-au primit din partea mea.

— Cine, ei?

Dar cumătrul Louveau este atât de încântat, că nu mai pune nicio întrebare.

Şi toată lumea porneşte spre Clamecy, fără să-i pese de nimic altceva.

Ce bucurie când au ajuns la ţărmul canalului!

La chei, pavoazat de sus până jos, un vas minunat, nou-nouţ îşi înălţa catargul poleit în mijlocul pajiştilor verzi. I se dă ultimul lustru şi locul cârmei unde se află scris numele ambarcaţiunii rămâne acoperit cu o pânză cenuşie.

Un strigăt izbucneşte din toate piepturile:

— Ah! ce vapor frumos!

Louveau nu-şi crede ochilor.

A naibii emoţie! îi urzică pleoapele. Cască gura cât o şură şi-şi clatină cerceii ca pe nişte strecurători.

— E prea frumos! N-aş îndrăzni niciodată să conduc o navă ca asta. Nu-i făcută să navigheze. Ar trebui pusă Hub un clopot de sticlă.

Trebuie ca Maugendre să-l împingă cu forţa pe pasarelă, de unde „Echipajul” le face semne.

Cum? S-a refăcut şi „Echipajul”?

Refăcut, reparat şi călăfătuit.

Are o prăjină şi un picior de lemn, amândouă noi. Este o amabilitate a antreprenorului, un om priceput, care a făcut lucrurile cum trebuie.

Uitaţi-vă mai bine:

Puntea superioară este din lemn lustruit, înconjurată de o balustradă. Ai o bancă pe care să te aşezi şi un cort sub care să te adăposteşti. În cală încape un transport dublu.

Şi cabina!… Ah, cabina!

— Trei camere.

— O bucătărie.

— Oglinzi.

Louveau îl duce pe Maugendre pe punte. E emoţionat, zguduit de recunoştinţă ca şi cerceii săi.

Îngăimă:

— Bunul meu Maugendre…

— E, se-ntâmplă.

— N-ai uitat decât un lucru…

— Cane?

— Nu mi-ai spus pentru cine voi naviga.

— Vrei să ştii?

— Cred şi eu!

— Ei bine, pe contul tău!

— Cum… atunci… vasul…

— E al tău!

Ce lovitură, copii!

Ce abordare drept în inimă!

Din fericire, antreprenorul – care este un om priceput – avusese ideea fericită să pună o bancă pe punte.

Louveau se prăbuşeşte pe ea.

— Nu-i cu putinţă… nu pot primi…

Dar Maugendre are răspuns la orice:

— Haida de! Uiţi vechea noastră datorie, cheltuielile pe care le-ai făcut pentru Victor? Fii liniştit, François, tot eu sunt acela care-ţi rămân dator.

Şi cei doi prieteni se îmbrăţişează ca fraţii.

Desigur, Maugendre a pregătit totul pentru ca surpriza să fie completă, căci în timp ce se îmbrăţişau pe punte, iată-l pe preot care vine din pădure, cu steagul fâlfâind şi cu muzica înainte.

— Ce se mai întâmplă?

— Botezul şlepului, ce dracu'!

Tot Clamecy-ul venise cu alai să ia parte la serbare.

Şi steagul flutură-n vânt.

Şi cântă muzica.

Zim-bum-bum!

Şi toate chipurile sunt pline de voioşie.

Şi un soare puternic face să strălucească alămurile muzicanţilor.

Ce frumoasă serbare!

Tocmai se scotea pânza care acoperea cârma: numele vasului apare în frumoase litere aurite pe un fond albastru:

Noua niverneză

Ura! pentru *Noua niverneză*! Să aibă o viaţă tot aşa de lungă ca şi cea veche şi o bătrâneţe mai fericită!

Coriştii şi muzicanţii stau pe un singur rând. Siluetele lor se desprind pe faldurile steagului.

Victor este naşul şi Clara naşa.

Ei se ţin de mână, sunt foarte sfioşi şi tremură ca varga.

Nu s-ar spune că sunt ca o pereche de miri?

Acest gând trece prin mintea tuturor.

Poate că au şi ei acest simţământ, căci nu îndrăznesc să se privească şi sunt din ce în ce mai tulburaţi, pe măsură ce se desfăşoară ceremonia.

S-a terminat. Mulţimea se retrage şi *Noua niverneză* este gata de drum.

Dar nu pot fi lăsaţi să plece muzicanţii fără să li se dea de băut.

Şi, în timp ce Louveau toarnă un rând muzicanţilor, Maugendre face cu ochiul cumetrei Louveau, apucă mâinile naşului şi ale naşei şi, întorcându-se către preot, spune:

— Iată, botezul s-a isprăvit, pe când nunta?

Victor şi Clara se fac roşii ca para focului. Mimile şi sora cea mică bat din palme.

Şi, în mijlocul entuziasmului general, cumătrul Louveau, aprins la faţă, se sprijină de umărul fiicei sale.

Râde cu gura până la urechi bravul marinar şi, bucuros dinainte de gluma pe care o va face, spune cu un glas mucalit: – Ce zici, Clara, a venit momentul… dacă l-am duce înapoi pe Victor la comisar?

SFARMĂ-PIATRĂ

CÂND, DUPĂ BĂTĂLIA DE LA WATERLOO, împăratul Napoleon ajunse în insula Aix, cu o zi înainte să se predea englezilor, un locotenent de marină numit Vildieu îi propuse să-l ducă în America, trecând printre liniile inamice. Acest Vildieu era un bonapartist înflăcărat, marinar excelent, care studiase în mod special orientarea micilor ambarcaţiuni în largul mării: răspundea de „Sfarmă-Piatră” al său şi se obliga să ajungă cu el până la capătul lumii.

Împăratul îl ascultă vreme îndelungată, mergând cu paşi mari încoace şi încolo fără să zică nimic. În cele din urmă se opri, privi oceanul câteva minute, apoi clătină din cap şi rosti: „Nu”.

Planul Vildieu nu-i inspira încredere: preferă să se predea englezilor.

Câteva luni mai târziu, locotenentul, Vildţey, căruia îi stătea pe suflet refuzul împăratului „yrisă dea [dovadă că încercarea sa de evadare nu – fusese de/Éérealizat. O porni spre America pe aceeaşi maci ambaéçaftuneïpe care o oferise lui Napoleon, însoţit „de doi-a Apiranţi de „marină, care părăsiseră armata, cel mai-[tânări dintre, fel fiind fiul

său.

Traversarea se dovedi lungă şi anevoioasă. „Sfarmă Piatră”, echipat cu grijă, avea pe bord butoaie cu apă dulce, carne sărată şi pesmeţi. Despre carne proaspătă nu putea fi vorba, iar un coteţ cu păsări ar fi ocupat o jumătate de punte; până în ultima zi raţiile de mâncare fură împărţite cu cea mai mare grijă şi echipajul nu a avut prea mult de suferit. Totuşi, regimul cu carne sărată era din ce în ce mai greu de suportat, gura li se uscase, simţeau tot timpul nevoia să bea, dar oricât le-ar fi fost de sete nu luau decât două porţii de apă pe zi, nicio picătură mai mult.

Odată, pe o mare foarte calmă, ceva rotund se văzu plutind lângă barcă.

— Un măr la tribord! strigă vesel omul de lângă cârmă. Era un măr frumos, renet, în mijlocul oceanului. Desigur, căzuse dintr-o navă care trecuse pe acolo cu o zi sau două înainte; fu dăruit căpitanului, dar acesta stărui ca echipajul să-l împartă cu el. Cu toate că apa sărată a mării îl cam putrezise, l-au găsit delicios şi a fost un mare chef la bordul lui „Sfarmă-Piatră”.

Călătoria a avut momentele ei bune, însă nici cele proaste nu i-au lipsit: furtuni, zile cu ceaţă deasă, nopţi cu vijelie, fără somn… De multe ori, când marea era foarte recê, se fixa cârma, se strângea pânza şi echipajul se refugia pe interpunte, lăsându-se în voia sorţii.

În sfârşit, după şase săptămâni se ivi coasta Americii; era şi timpul, căci apa era pe sfârşite. După câteva ore, „Sfarmă-Piatră” intră în portul Halifax.

— Uf! am ajuns, zise mica barcă, şi cum în rada portului fundul era prea adânc pentru ancora sa, veni să se sprijine de coasta unei fregate care se găsea acolo. Nava cea mare privea foarte mirată această manevră.

De sus se auziră strigăte:

— De unde veniţi?

Cei trei eroi ai noştri răspunseră cu mândrie, scoţându-şi şepcile:

— Din Franţa.

Nimănui nu-i veni a crede, căci până atunci nu se mai încercase o asemenea călătorie.

Istorisirea acestei expediţii adevărate mi-a fost făcută de domnul Valdieu, fiul ultimului supravieţuitor al echipajului de pe „Sf armă-Piatr a”, acum câţiva ani, într-o seară de iarnă. Aspirantul din 1816 ajunsese un vechi marinar al Vămilor, pe punctul să iasă la pensie. Dar rămăsese acelaşi pătimaş iubitor al mării. Mă lua deseori cu el în inspecţie şi am avut parte împreună de câte va privelişti cu totul neaşteptate.

În acea seară, ferindu-ne de furtună, am ajuns să ne adăpostim în faţa portului „Bonifacio”, într-un mic golf al coastelor Sardiniei. Ce noapte! Ce ţinut minunat! în depărtare se vedeau aprinzându-se printre stânci luminile şlepurilor de cărbuni din Lucque, mai aproape o echipă de pescuitori de mărgean, napolitani, care-şi reparau plasele cântând. Focul mare al bivuacului nostru se oglindea desluşit în apă, iar de jur-împrejur mateloţii în picioare, cu spatele la flăcări, mâncau din ciorba de peşte bine mirositoare şi aburindă. Cu mustaţa lui albă, cu surâsul plin de bunătate al gurii fără dinţi, cu ochii săi cenuşii, batjocoritori, dar cu sclipiri eroice, iată-l pe domnul Valdieu care ne istorisea odiseea lui „Sfarmă-Piatră”.

Era un adevărat marinar al Occidentului acest Valdieu. Făcuse prima lui călătorie la vârsta de şapte ani şi de-atunci se afla ori pe mare ori pe tot felul de ţărmuri. El însuşi suferise optsprezece naufragii, dar ceea ce nu spunea era pe câţi i-a salvat cu instinctul său de câine de vânătoare. În povestirile lui revenea tot timpul un soi de puşcă de aruncat parâmele de acostare, pe care el o inventase şi pe care visa s-o vadă în mâinile tuturor vameşilor de coastă. Trimisese de multă vreme la Paris proiectul acestui faimos sistem şi se mira că Academia de Ştiinţe nu-i răspunsese încă. Era singura mâhnire din viaţa sa. Altfel, întruchipa bătrâneţea cea mai frumoasă din lume şi la greu găsea totdeauna cuvântul care să te facă să râzi. Când marea se înfuria cu adevărat, avea un fel voios

de a striga: „Atenţie la scotă, băieţi, o să ne trezim cu nasul în oţet!” de ţi se încreţea pielea pe tine. Apoi, în plină vijelie, dacă mă vedea agăţat de ceva pe punte, privind cerul cu un aer nesigur şi strângând între dinţi, aproape s-o sfărâm, pipa mea marseiezâ, stinsă de peste o oră, îmi şoptea la ureche: „Nu te teme, camarade, eşti împreună cu un om al vestului… Voi sfârşi prin a mă îneca într-o zi, dar asta numai în ocean”.

S-a ţinut de cuvânt domnul Valdieu. A murit într-o noapte pe coasta bretonă, când încerca să dea ajutor unui vas de cabotaj în pericol. Ah! sărmanul bătrân! Dacă ar fi avut la el puşca de aruncat parâme!

LECŢIA DE ISTORIE

DUPĂ MASA CARE FUSESE BOGATĂ şi aleasă ca de obicei, mareşalul, puţin îngreunat, aprinse un trabuc bun şi începu să se plimbe pe îngustele alei cu nisip ale grădinii sale, la braţul aghiotantului de serviciu. Era la începutul lui octombrie, puţin înainte sau chiar în ajunul consiliului de război, o zi blândă, cu cerul acoperit. Domnea o atmosferă calmă. Nu se auzea nimic în afară de câteva bătăi de tobă dinspre Satory şi trenurile care treceau prin pădure cu un foşnet de aburi şi de frunziş.

Mareşalul mergea fără a scoate un cuvânt, cu un aer preocupat. Deodată se opri şi, întorcându-se către aghiotantul de serviciu, spuse:

— Aş vrea ca să-mi explici cine este un anume amiral Byng de care ziarele au vorbit cu privire la cazul meu… îmi închipui că trebuie să fie vreun îndrăzneţ acrobat de varieteu sau de la Palais-Royal, ca şi amiralul elveţian sau generalul Bum… nu-i aşa, colonele?

Aghiotantul de serviciu, care din întâmplare nu era din cei neavizaţi, ştia foarte bine ce i se cerea, dar era puţin stânjenit să-i dea un răspuns. Totuşi crezu de cuviinţă că trebuie să-i arate şefului său că se înşală şi-i spuse că amiralul Byng era un marinar englez din secolul al 18-lea, pe care o escadră franceză comandată de La Galissomière avusese onoarea să-l învingă şi să-l pună pe

fugă în faţa Port-Mahon-ului asediat atunci de Richelieu.

Mareşalul:

— Ah, da, Richelieu… marele cardinal… Perfect… Am auzit vorbindu-se de el.

Aghiotantul, timid:

— Scuzaţi, domnule mareşal: Nu-i acel Richelieu! E un altul.

Mareşalul, foarte surprins:

— Adevărat? mai este şi un altul? N-aş fi crezut niciodată… Dar continuă, domnule colonel.

Aghiotantul, stânjenit:

— În adevăr, domnule mareşal, această poveste este atât de jalnică… nu ştiu dacă trebuie…

Mareşalul:

— Continuă! Continuă!

Aghiotantul se înclină şi continuă:

— Excelenţa voastră ştie probabil că englezii au avut tot timpul o deosebită mândrie naţională. Aşa că această luptă de la Port-Mahon a fost pentru ei o lovitură groaznică; mai puţin decât pierderea materială – Byng dăduse înapoi înainte de terminarea bătăliei – a fost efectul moral. Pentru a explica conduita sa, amiralul pretinse că a avut vântul contra lui şi că lupta părându-i-se prost începută a preferat să evite ciocnirea pentru a păstra o flotă a Angliei.

Mareşalul:

— Vezi… a procedat ca mine… Continuă, colonele.

Aghiotantul:

— Byng era bine văzut la curte şi, neavând decât state de serviciu foarte bune, regele George se mulţumi să-i retragă comanda. Dar întreaga Anglie scoase un strigăt de indignare. Acest nume de Byng, atât de onorat şi aclamat în trecut, deveni un obiect de dispreţ şi de ură. Poporul îl socotea o adevărată insultă, şi sentimentul naţional este atât de puternic în această ţară, că regelui

George i se forţă mâna. Un an după catastrofă,

amiralul Byng a fost tradus în faţa unui consiliu de război.

Mareşalul:

— Tot ca şi mine!…

Aghiotantul de serviciu:

— Procesul a fost lung şi foarte încurcat. Politica, străinătatea, toată lumea se amestecă. Byng făcuse memorii peste memorii. El invocă mărturiile ofiţerilor săi şi recurse chiar şi la învingători, la La Galissomière, la Richelieu; o scrisoare a acestuia din urmă, trimisă spre a apăra onoarea amiralului, figurează în proces.

Mareşalul:

— Dar e acelaşi lucru ca la mine… Ah! dar sper, desigur, că l-au achitat?…

Aghiotantul de serviciu:

— Nu, domnule mareşal. Au vrut să dea un exemplu… Byng a fost condamnat în unanimitate.

Mareşalul:

— La ce a fost condamnat… La degradare?

Aghiotantul de serviciu, încurcat:

— Nu, domnule mareşal.

Mareşalul:

— La exil?

Aghiotantul de serviciu, din ce în ce mai stingherit:

— Nu, domnule mareşal.

Mareşalul:

— Atunci, la ce?…

Aghiotantul:

— Amiralul Byng a fost împuşcat în rada portului Porthmouth, la bordul vasului său amiral.

Mareşalul, după o tăcere:

— E groaznic!… Existau deci dovezi despre trădarea lui?

Aghiotantul:

— Niciuna. Consiliul amiralităţii recunoscu, din contra, bravura personală şi onestitatea intenţiilor sale.

Decretul care-l condamna la moarte indica numai: „Pentru a nu fi făcut în luptă tot ce era în puterea sa să facă”.

— Ah! făcu mareşalul gânditor, şi continuă să meargă prin grădiniţă cu acel pas regulat, inconştient, care contrabalansa parcă gândurile prea negre. Din timp în timp se oprea şi repeta cu o voce stinsă, vorbind cu el însuşi: „Pentru a nu fi făcut în luptă tot ce era în puterea sa să facă”.

CEA DIN URMĂ LECŢIE Povestirea unui mie alsacian

ÎN DIMINEAŢA ACEEA mă duceam cu mare întârziere la şcoală şi mi-era grozav de frică să nu fiu certat, mai ales că domnul Hamel ne spusese c-o să ne asculte la participii, de care habar n-aveam. O clipă m-am gândit să lipsesc de la lecţie şi s-o iau razna pe câmp.

Era aşa de cald, aşa de senin!

Auzeai fluierând mierlele la marginea crângului şi pe prusaci care-şi făceau instrucţia pe pajiştea lui Rippert, în spatele joagărului. Toate acestea mă ispiteau mult mai mult decât regula participiilor; dar am avut tăria să mă împotrivesc şi am alergat într-un suflet spre şcoală.

Trecând prin faţa primăriei, am văzut lume adunată în dreptul micului grilaj cu afişe. De doi ani încoace, de acolo ne-au venit toate ştirile rele, bătăliile pierdute, rechiziţiile, ordinele de la comandatură; şi mi-am zis fără să mă opresc:

„Oare ce-o mai fi?”

Atunci, cum străbăteam piaţa alergând, Wachter, covaciul, care era acolo cu ucenicul lui şi tocmai citea afişul, mi-a strigat:

— Nu te mai grăbi atâta, puştiule, că tot ai s-ajungi destul de devreme la şcoala ta!

Am crezut că-şi bate joc de mine şi am intrat gâfâind în curticica domnului Hamel.

De obicei, la începutul lecţiei, era o gălăgie de se auzea până-n stradă: pupitrele deschise, închise, lecţiile pe care le repetam cu glas tare, toţi laolaltă, astupându-ne urechile ca să învăţăm mai bine, şi linia cea grea a

învăţătorului ce bătea în mese:

„Linişte!”

Mă bizuiam pe hărmălaia asta ca s-ajung la banca mea fără să fiu văzut; dar tocmai în ziua aceea totul era liniştit, ca într-o dimineaţă de duminică. Pe fereastra deschisă îmi vedeam colegii gata aşezaţi la locurile lor şi pe domnul Hamel care trecea încoace şi încolo cu groaznica linie de fier sub braţ. Am fost nevoit să deschid uşa şi să intru în mijlocul unei tăceri desăvârşite. Vă închipuiţi ce roşu eram şi cum mă mai temeam!

Ei bine, nu! Domnul Hamel mă privi fără mânie şi-mi zise cu mare blândeţe:

— Treci repede la locul tău, micul meu Franz; cât pe ce să începem fără tine.

Am încălecat peste bancă şi m-am aşezat îndată la pupitrul meu. Abia atunci, mai venindu-mi în fire după atâta spaimă, am băgat de seamă că învăţătorul nostru purta frumoasa-i redingotă verde, jaboul în cute mărunte şi tichia de mătase neagră brodată, pe care n-o punea decât în zilele de inspecţie sau la împărţirea premiilor. De altfel, toată clasa avea ceva cu totul neobişnuit şi solemn. Dar mai cu seamă am rămas uimit văzând în fundul sălii, pe băncile ce rămâneau de obicei goale, oameni din sat, care şedeau tăcuţi ca şi noi: bătrânul Hauser cu tricornul său, fostul primar, fostul poştar şi încă alţii. Toată lumea asta părea tristă; şi Hauser îşi adusese un abecedar vechi, ros la margini, pe care-l ţinea larg deschis pe genunchi, cu ochelarii lui cei groşi aşezaţi de-a curmezişul paginilor.

În timp ce mă miram de toate acestea, domnul Hamel se suise pe catedră şi, cu acelaşi glas blând şi grav cu care mă primise, ne spuse:

— Copiii mei, asta-i cea din urmă oară când vă mai ţin lecţia. A venit ordin de la Berlin să nu se mai predea decât limba germană în şcolile din Alsacia şi din Lorena… Noul învăţător soseşte mâine. Astăzi e ultima voastră lecţie de franceză. Vă rog să fiţi foarte atenţi.

Vorbele acestea mă tulburară. „Ah! mizerabilii, iată

ce au afişat la primărie”.

Ultima mea lecţie de franceză!…

Şi eu care abia ştiam să scriu! N-am să mai învăţ aşadar niciodată! Va trebui, dar, să mă opresc aici!… Ce necaz mi-era acuma de timpul pierdut, de orele la care lipsisem ca s-alerg după cuiburi sau să mă dau pe gheaţă pe Saar! Cărţile pe care adineaori încă le găseam aşa de plicticoase, aşa de greu de dus, mi se păreau acuma vechi prieteni de care mă durea inima să mă despart. Ca şi de domnul Hamel. Gândul c-avea să plece, că nu-l voi mai vedea mă făcea să uit pedepsele şi loviturile cu linia.

Bietul om!

În cinstea celei din urmă lecţii îşi pusese frumoasele haine de duminică, şi acum înţelegeam de ce bătrânii satului veniseră să se aşeze în fundul sălii. Parcă spuneau că se căiesc de a nu fi dat mai des pe la şcoală. Era, de asemenea, un fel de a-i mulţumi învăţătorului nostru pentru cei patruzeci de ani de slujbă cinstită, cât şi de a-şi face şi ei datoria faţă de patria care se ducea…

Mă gândeam la toate acestea, când am auzit că mă strigă. Era rândul meu la lecţie. Ce n-aş fi dat să pot spune ca pe apă toată frumoasa regulă a participiilor, cu glas tare, limpede, fără nicio greşeală; dar m-am încurcat de la cele dintâi cuvinte şi am rămas în picioare, legănându-mă în bancă, tare mâhnit, fără a îndrăzni să ridic fruntea. Îl auzeam pe domnul Hamel care-mi zicea:

— Nu te mai cert, micul meu Franz, că doar eşti destul de pedepsit… vezi bine. În fiecare zi îţi spui: „Las că am vreme de ajuns! învăţ eu mâine!” Şi apoi, iată ce se întâmplă… Ah! marea nenorocire a Alsaciei noastre a fost că şi-a tot amânat învăţătura pe a doua zi. Acum oamenii aceia au tot dreptul să ne spună: „Cum?! Susţineţi că sunteţi francezi, şi nu ştiţi nici să vorbiţi, nici să scrieţi în limba voastră!…” în toate acestea, bietul meu Franz, nu eşti chiar tu cel mai mare vinovat. Cu toţii trebuie să ne imputăm partea noastră de vină.

Părinţii voştri n-au ţinut destul să vă vadă cu carte.

Vă trimiteau mai degrabă să lucraţi la câmp sau la torcătorii, ca să aibă câţiva gologani mai mult. Eu însumi n-am nimic a-mi imputa? Oare nu v-am pus adesea să-mi stropiţi grădina, în loc să învăţaţi? Şi când voiam să merg la pescuit păstrăvi, parcă mă sfiam să vă dau drumul acasă?…

Atunci, dintr-una într-alta, domnul Hamel începu să ne vorbească despre limba franceză, spunând că-i cea mai frumoasă limbă din lume, cea mai limpede, cea mai puternică şi că trebuie să ne-o păstrăm, să n-o uităm niciodată, deoarece, când un popor cade în robie, atâta vreme cât îşi păstrează limba, e ca şi cum şi-ar păstra cheia închisorii… Apoi luă o gramatică şi ne citi lecţia. Mă miram singur, văzând ce bine înţeleg. Tot ce spunea mi se părea uşor, tare uşor. De asemenea, cred că niciodată n-am ascultat cu atâta luare-aminte, şi că nici el nu ne-a mai explicat vreodată cu atâta răbdare. Ai fi zis că, înainte de a pleca, bietul om voia să ne împărtăşească toată ştiinţa lui, să ne-o bage în cap dintr-odată.

Când isprăvi, am trecut la scris. Pentru ziua aceea; domnul Hamel ne pregătise modele noi-nouţe, pe care era scris cu o frumoasă scriere rondă: *Franţa*, *Alsacia*, *Franţa*, *Alsacia*. Parcă erau steguleţe care fluturau de jur-împrejurul clasei, atârnate de vergeaua pupitrelor. Să fi văzut cum fiecare-şi dădea silinţa, şi ce tăcere! N-auzeai decât scârţâitul peniţelor pe hârtie. O clipă intrară nişte cărăbuşi, dar nimeni nu-i băgă în seamă, nici măcar cei mici care se străduiau să-şi facă beţele cu atâta inimă şi conştiinţă, de parcă şi asta ar fi fost tot franceză… Pe acoperişul şcolii, porumbeii uguiau încetişor, şi-mi ziceam ascultându-i:

„Oare n-or să-i silească să cânte şi ei pe nemţeşte?”

Din timp în timp, când îmi ridicam ochii de pe pagină, îl vedeam pe domnul Hamel nemişcat pe catedră, uitându-se ţintă la lucrurile din jur, ca şi cum ar fi vrut să ia în privirea lui toată căsuţa şcolii… Gândiţi-vă! de patruzeci de ani era acolo, în acelaşi loc, cu ograda în faţă şi clasa lui neschimbată. Numai că băncile şi pupitrele s-au lustruit,

roase de atâta întrebuinţare; nucii din ogradă au crescut, şi hameiul pe care l-a sădit el însuşi înconjura acum ferestrele cu ghirlande până la acoperiş. Ce cumplită mâhnire pe bietul om să părăsească toate lucrurile acestea şi s-o audă pe sora lui, care umbla încoace şi încolo în odaia de deasupra, închizând cuferele lor! Fiindcă trebuiau să plece a doua zi, să părăsească Alsacia pentru totdeauna.

Totuşi, avu curajul să ne ţină lecţia până la capăt. După caligrafie am avut lecţia de istorie; apoi cei mici câijtară cu toţii laolaltă BA BE BI BO BU. Colo, în fundul sălii, bătrânul Hauser îşi pusese ochelarii şi, apucându-şi abecedarul cu amândouă mâinile, silabisea literele împreună cu ei. Vedeai că-şi dădea şi el silinţa; glasu-i tremura de emoţie, şi era aşa de caraghios să-l auzi, că ne venea la toţi să râdem şi să plângem totodată. Ah! am să ţin minte toată viaţa această ultimă lecţie…

Deodată, orologiul bisericii bătu de amiază, apoi răsună *Angélus*-ul. În aceeaşi clipă, trompetele prusacilor care se întorceau de la instrucţie izbucniră sub ferestrele noastre… Domnul Hamel se ridică, foarte palid, de la catedră. Niciodată nu mi s-a părut atât de înalt…

— Prieteni, zise el, prieteni, eu… eu…

Dar îl înăbuşea ceva. Nu putea să-şi isprăvească fraza.

Atunci se întoarse spre tablă, luă o bucată mare de cretă şi, apăsând din răsputeri, scrise cât putu mai gros:

„Trăiască Franţa!”

Apoi rămase acolo, cu capul rezemat de perete şi, fără să scoată o vorbă, ne făcu semn cu mâna:

— S-a sfârşit… plecaţi.

NOUL ÎNVĂŢĂTOR

TARE S-A MAI SCHIMBAT MICA NOASTRĂ ŞCOALĂ de la plecarea domnului Hamel. Pe timpul său aveam totdeauna câteva minute de răgaz dimineaţa, când soseam. Ne aşezam în jurul sobei să ne dezgheţăm puţin degetele şi să ne scuturăm zăpada sau grindina de pe haine. Vorbeam încet între noi, arătându-ne unul altuia ce aveam în

coşuleţ. Mica întârziere îngăduia celor care stăteau departe să poată ajunge la timp la apel… Astăzi nu mai este acelaşi lucru. Trebuie să ajungi fără greş la ora fixată. Prusacul Klotz, noul nostru profesor, nu glumeşte. De la opt fără cinci minute stă în picioare la catedră, cu băţul cel gros lângă el, şi vai de cei care-ntârzie! Încât auzi saboţii cum se grăbesc în curtea cea mică şi vocile gâfâitoare care strigă încă de la poartă: Prezent!

Îngrozitorul prusac nu vrea să ţină seama de nimic. Nu-i poţi spune: „Am ajutat-o pe mama să ducă rufele la spălat… Tata m-a luat cu el la piaţă”. Domnul Klotz nici nu vrea s-audă. S-ar spune că pentru acest ticălos de străin n-avem nici casă, nici familie, că ne-am născut şcolari, cu cărţile sub braţ, numai ca să învăţăm germana şi să căpătăm lovituri de bâtă. La început mi-am primit şi eu partea. Joagărul nostru e atât de departe de şcoală, şi se luminează atât de târziu iarna! în cele din urmă, cum mă întorceam totdeauna seara cu semne roşii pe degete, pe spate, peste tot, tatăl meu se hotărî să mă dea intern. Dar mi-a fost destul de greu să mă obişnuiesc.

Asta pentru că internii au, în afară de domnul Klotz, şi pe doamna Klotz, care este mai rea ca dânsul şi apoi încă o ceată de mici Klotz care te urmăresc pe scări, strigându-ţi că francezii sunt toţi nişte proşti.

Din fericire, duminică, când vine mama să mă vadă, îmi aduce totdeauna provizii şi, cum se-arată cu toţii foarte lacomi, sunt destul de bine văzut în clasă.

Unul pe care-l deplâng din tot sufletul, de exemplu, este Gaspard Hénin, care doarme în odăiţa de sub acoperiş. Sunt doi ani de când este orfan şi de când unchiul său morarul, ca să scape de el, l-a dat intern. Când a venit, era un băiat bine făcut, de zece ani, care părea de cincisprezece, obişnuit să alerge şi să se joace toată ziua în aer liber, fără să ştie măcar că oamenii învaţă să citească. Aşa că în primele zile nu făcea decât să plângă şi să suspine ca un câine pe care-l legi; cu toate acestea era foarte bun şi avea ochi frumoşi ca o fată. Cu multă răbdare, domnul Hamel, fostul nostru învăţător, reuşise să-

l domesticească şi, când avea de făcut un mic drum prin împrejurimi, îl trimitea pe Gaspard, care nu mai putea de fericire să fie liber să se bălăcească în pâraie şi să simtă din nou cum razele calde îi ard obrazul înnegrit de soare.

Cu sosirea domnului Klotz s-a schimbat totul.

Sărmanul Gaspard, care trecuse prin atâtea greutăţi cu învăţatul limbii franceze, nu putu niciodată să înveţe un cuvânt german. Se lupta ore întregi cu aceeaşi declinare şi sprâncenele sale încruntate arătau mai mult încăpăţânare şi furie, decât atenţie. La fiecare lecţie începea aceeaşi scenă: „Gaspard Hénin, ridică-te!”

Hénin se scula în picioare îmbufnat, se legăna încoace şi încolo în faţa pupitrului său, apoi se aşeza, fără să spună un cuvânt. Atunci profesorul îl bătea şi doamna Klotz nu-i dădea de mâncare. Dar asta nu-l făcea să înveţe mai repede. De multe ori, seara, când se ducea în odăiţa lui, îi ziceam: „Nu mai plânge Gaspard, fă ca mine. Învaţă să citeşti germana, pentru că oamenii ăştia sunt mai tari ca noi”. Dar el îmi răspundea întotdeauna: „Nu, nu vreau… Vreau să plec. Vreau să mă-ntorc acasă”. Avea o idee fixă. Greutăţile lui la scris şi la citit erau mai mari ca la început, o adevărată boală putem spune.

Dis-de-dimineaţă, când îl vedeam aşezat pe pat cu ochii ţintă, înţelegeam că se gândea la moara care se-nsufleţea la acea oră şi la frumoasa apă curgătoare în care s-a bălăcit toată viaţa lui de copil. Meleagurile unde crescuse îl atrăgeau de departe şi brutalităţile profesorului nu făceau decât să-l împingă mai tare spre casă şi să-l sălbăticească de tot. Câteodată, după loviturile de băţ, văzând cum ochii săi albaştri se întunecau de furie, îmi ziceam că dacă aş fi în locul domnului Klotz mi-ar fi teamă de acea privire. Dar acestui afurisit de Klotz nu-i era frică de nimic. După lovituri, foame, a inventat şi un fel de închisoare din care Gaspard nu mai scăpa aproape deloc. Totuşi, duminica trecută, cum nu ieşise la aer de două luni, l-am luat cu noi să ne jucăm pe întinsa câmpie comunală, afară din sat.

Era un timp minunat, iar noi alergam din toate puterile printre mari grămezi de nisip, fericiţi să simţim vântul rece care ne făcea să ne gândim la zăpadă şi la datul pe gheaţă. Ca întotdeauna, Gaspard se ţinea de-o parte la marginea pădurii, răscolind frunzele, rupând crengi şi închipuind jocuri pentru el singur. În clipa când trebuia să intre în rând pentru plecare, nici urmă de Gaspard. Îl căutăm şi îl strigăm, dar el fugise. Trebuia să vezi furia domnului Klotz. Se făcuse roşu ca focul şi i se îngurca limba în înjurături nemţeşti. Ce bine ne părea! După ce trimise pe ceilalţi în sat, domnul Klotz luă doi mai mari cu el, pe mine şi pe încă unul, şi iată-ne plecaţi la moara Hénin. Se lăsa noaptea. Peste tot casele erau zăvorâte, încălzite de un foc bun şi de cina de duminică; câte o mică dâră de lumină se strecura pe şosea şi mă gândeam că la această oră trebuia să fie plăcut la masă şi la adăpost.

La Hénin, moara nu mai mergea, poarta era închisă, toată lumea se întorsese acasă, oameni şi animale. Când un băiat veni să ne deschidă, caii şi oile începură să se mişte în paiele lor; şi pe stinghiile coteţului se auzi un fâlfâit puternic de aripi şi nişte ţipete înfricoşate, ca şi cum tot acest mărunt neam păsăresc ar fi recunoscut pe domnul Klotz. Oamenii de la moară stăteau la masă jos, în bucătărie, o bucătărie mare, bine încălzită, bine luminată, strălucind de curăţenie – de la greutăţile orologiului şi până la scaune. Între morarul Hénin şi nevasta lui, Gaspard, aşezat în capul mesei, avea chipul luminos al unui copil fericit, răsfăţat, alintat.

Pentru a-şi explica prezenţa inventase nu ştiu ce sărbătoare a unui arhiduce, o vacanţă prusacă, şi familia tocmai începuse să-i sărbătorească venirea. Când îl zări pe domnul Klotz, nefericitul privi în jurul său, căutând o uşă deschisă pe unde să fugă; dar mina grea a profesorului i se puse pe umăr şi într-o clipă unchiul află adevărul. Gaspard îşi ţinea capul sus şi nu avea aerul ruşinat de şcolar prins cu şoalda. El, care de obicei vorbea atât de rar, îşi regăsi deodată graiul:

— Ei bine, da, am fugit! Nu mai vreau să merg la şcoală. Vreau să învăţ franceză ca tatăl şi mama mea.

Tremura, era cumplit.

— Taci, Gaspard… îi spunea unchiul; dar nimic nu-l mai putea opri.

— Bine… bine… lăsaţi-l. Vom veni să-l luăm cu jandarmii. Şi domnul Klotz rânjea. Era un cuţit mare pe masă; Gaspard puse mâna pe el cu un gest ameninţător, care-l făcu pe învăţător să dea înapoi.

— Ei bine, adu-i pe jandarmii voştri!

Atunci unchiul Hénin, care începuse să se teamă, îi smulse cuţitul din mână şi apoi văzui un lucru groaznic. Cum Gaspard striga întruna: „Nu mă duc… nu mă duc!” şi fu legat fedeleş. Nenorocitul muşca, făcea spume la gură, chema pe mătuşa lui cane urcase în casă tremurând şi

plângând. Şi apoi, în vreme ce era înhămată şareta, unchiul ne pofti la masă. Eu, după cum vă închipuiţi, n-aveam poftă de mâncare, dar domnul Klotz începu să se îndoape, iar în tot acest timp morarul se scuza pentru insultele pe care Gaspard i le adresase lui şi Majestăţii sale împăratului Germaniei. Iată ce înseamnă să-ţi fie frică de jandarmi!

Ce tristă întoarcere! Gaspard, întins pe fundul şaretei pe nişte paie, ca o oaie bolnavă, nu mai scotea niciun cuvânt. Îl credeam adormit, zdrobit de atâtea lacrimi şi izbucniri de mânie; şi mă gândeam că trebuia să-i fie tare frig, cu capul gol şi fără palton cum era, dar nu îndrăzneam să spun nimic învăţătorului. Cădea o ploaie rece. Domnul Klotz, cu şapca îmblănită trasă peste urechi, îndemna calul –, fredonând. Vântul făcea să danseze lumina stelelor şi înaintam, înaintam pe drumul alb şi îngheţat. Ne-ndepărtasem binişor de moară. Aproape că nu se mai auzea zgomotul ecluzei, când o voce slabă, plângătoare, rugătoare, se auzi venind de pe fundul şaretei. Şi glasul spunea în dialect alsacian: *„fort gen, Herr Klotz”*. Lasă-mă să plec, domnule Klotz... Era atât de trist să-l asculţi, că îmi veniră lacrimile în ochi. Domnul Klotz zâmbea răutăcios şi continua să cânte biciuind calul.

După un moment vocea începu din nou: *„Lasso mi fort gen, Herr Klotz”*, şi totdeauna cu acelaşi sunet slab, muiat aproape mecanic. Sărmanul Gaspard, s-ar fi zis că spunea o rugăciune.

În fine, trăsura se opri. Sosisem. Doamna Klotz aştepta în faţa şcolii, cu un felinar, şi era aşa de înfuriată pe Gaspard Hénin, că vru să-l bată. Dar prusacul o împiedică, zicând cu un râs răutăcios:

— Ne vom socoti cu el mâine... Pentru seara asta i-a ajuns.

Ah! da! îi ajunsese sărmanului copil! Dinţii îi clănţăneau şi tremura de febră. A trebuit să fie dus în patul lui. Şi eu am căpătat febră cred în noaptea aceea. Tot

timpul simţeam hurducăturile trăsurii şi-l auzeam pe sărmanul meu prieten spunând cu voce tânguitoare: „Lasă-mă să plec, domnule Klotz!”

ÎN AVANPOSTURI Amintiri despre asediu

RÂNDURILE PE CARE LE VEŢI CITI au fost scrise zi de zi străbătând avanposturile. Desprind o foaie din carnetul meu în timp ce asediul Parisului e pe sfârşite.

Toate aceste note, răvăşite pe genunchi, sunt sfâşiate, scrijelite, îmbucătăţite ca schijele unui obuz, dar le las aşa, fără să schimb nimic, fără să le mai recitesc măcar. Mi-ar fi prea tare teamă să nu vreau să invent, să le fac mai interesante, şi astfel să stric totul.

La Courneuve, într-o dimineaţă de decembrie

O câmpie albă de ger, sonoră, aspră întindere de cretă. Pe noroiul îngheţat al şoselei batalioane de infanterie mărşăluiesc laolaltă cu bateriile de artilerie. Mers greoi şi trist. Se îndreaptă spre linia de bătaie. Soldaţii, poticnindu-se, umblă cu capetele plecate, tremurând de frig, cu puştile în bandulieră şi mâinile vârâte sub pături ca în nişte manşoane. Din când în când se strigă: „Opriţi”.

Caii se sperie, nechează. Chesoanele zvâcnesc. Artileriştii se ridică în şeile lor şi privesc îngrijoraţi peste zidul alb al Bourget-ului.

— Se văd oare? întreabă soldaţii bătând pasul pe loc.

Apoi înaintarea… Valul de oameni, stăvilit un moment, se scurge din nou încet, în tăcere.

La orizont, în avanpostul fortului Aubervilliers, sub un cer îngheţat pe care-l luminează un răsărit de soare de argint vechi, se desluşesc guvernatorul şi statul său major ca un grup miniatural, încrustat în sidef japonez. Mai aproape de mine se vede o coloană de oameni în negru, asemenea unui stol de stăncuţe aşezate la margine de drum; sunt călugării sanitari. În picioare, cu mâinile încrucişate sub pelerine, privesc cum defilează toată această came de tun cu un aer smerit, pios şi trist.

În aceeaşi zi. Sate pustii, părăsite, case cu uşile

smulse, acoperişuri crăpate, ferestre fără streşini, care te privesc ca nişte ochi de mort. Din când în când, în câte una din aceste ruine, unde orice pas răsună, se aude mişcând ceva, un foşnet, o poartă care scârţâie; şi după ce treci, un răcan apare pe prag, bănuitor, şi aruncă priviri piezişe – e ori un borfaş scotocind după vreo pleaşcă, ori un dezertor care caută să se ascundă…

Către prânz am intrat într-una din aceste case ţărăneşti. Era pustie şi goală ca-n palmă. Încăperea de jos, o bucătărie mare, fără uşi şi ferestre, dădea în ogradă; în fundul curţii, un gard viu şi în spatele lui câmpie cât vezi cu ochii. Într-un colţ se găseşte o mică scară de piatră în spirală. M-am aşezat pe o treaptă şi am stat acolo multă vreme. Era atât de bine la soare în liniştea care domnea. Două sau trei muşte rămase de cu vară, dezmorţite de lumină, bâzâiau pe tavan, între grinzi. În faţa vetrei unde se mai vedeau urmele focului, o cărămidă înroşită de sânge închegat, un scaun însângerat lângă cenuşa încă fierbinte erau mărturia unei seri lugubre.

De-a lungul Marnei

Am plecat la 3 decembrie prin poarta Montreuil; cer întunecat, vânt tăios, ceaţă.

La Montreuil, nici ţipenie de om. Uşi şi ferestre ferecate. Se aude din spatele unui gard un cârd de gâşte gâgâind. Aici, ţăranul n-a plecat, se ascunde. Puţin mai încolo cârciuma-i deschisă. E cald şi focul duduie în sobă. Trei soldaţi din provinciese-ncălzesc luând masa atât de aproape, că parcă vor să se aşeze pe vatră. Cu ochii umflaţi, cu obrajii aprinşi, cu coatele pe masă, bieţii oameni dorm şi mănâncă în acelaşi timp…

Când plec din Montreuil, trec prin pădurea Vincennes, albastră de fumul bivuacurilor. Aici e armata lui Ducrot. Soldaţii taie copaci ca să se încălzească. Ţi-e mai mare mila să vezi cum sunt căraţi plopii, mestecenii şi frasinii tineri cu rădăcinile în sus şi cum frunzişul lor auriu e târât pe poteci.

La Nogent, alţi ostaşi. Artilerişti în mantale lungi,

soldaţi ai regimentului de gardă din Normandia, dolofani şi bucălaţi ca nişte mere coapte, zuavi iuţi şi mici de stat, cu glugi pe cap, infanterişti încovoiaţi, parcă rupţi în două, cu basmalele lor albastre sub chipiu, legate peste urechi; toţi aceşti oameni mişună, se vântură pe străzi şi se înghesuie la uşile a doua băcănii rămase deschise.

În fine, iată şi câmpia. O lungă cale pustie care coboară spre Marna. Admirabil orizont de culoarea mărgăritarului, cu arbori desfrunziţi fremătând în ceaţă.

În fund, marele viaduct al căii ferate, sinistru la vedere, cu armăturile rupte ca nişte dinţi smulşi. Străbătând Vernon-ul, într-unul din micile domenii de pe marginea şoselei – grădini pustiite, case devastate şi triste. În spatele grilajului, trei crizanteme mari, albe, care, scăpate de la masacru, înfloriseră. Am împins poarta şi am intrat; dar erau atât de frumoase că n-am îndrăznit să le culeg. Am pornit peste câmp şi am coborât spre Marna. Când am ajuns la malul apei, soarele descotorosindu-se de nori a început să bată din plin peste râu. E încântător. În faţă, Petit-Bry, unde fuseseră grele lupte în ajun, îşi ridică în tihnă căsuţele albe, pe coastă, în mijlocul viilor. De partea cealaltă a râului, o barcă se zăreşte printre trestii. Pe coastă, un grup de oameni stau de vorbă privind malul opus. Sunt cercetaşi trimişi la Petit-Bry să vadă dacă saxonii s-au întors. Trec împreună cu ei. În timp ce luntrea spintecă apa, unul din cercetaşi, aşezat în spate, îmi spune încet:

— Dacă vreţi o puşcă militară, la primăria din Petit Bry sunt o grămadă. Am lăsat acolo şi un colonel de infanterie, un blond înalt, cu pielea albă ca de femeie şi cu nişte cizme galbene nou-nouţe.

Mai ales cizmele mortului i-au atras atenţia.

Revine mereu la ele:

„Pe toţi sfinţii! frumoase cizme!” Şi când vorbeşte îi strălucesc ochii.

În momentul când să intrăm în Petit-Bry, un marinar în sandale, cu patru sau cinci puşti în braţe, ţâşneşte dintr-

o străduţă şi se îndreaptă în goană spre noi:

— Fiţi cu ochii în patru! Iată-i pe prusaci.

Ne ghemuim în spatele unui mic zid şi privim.

Deasupra noastră, mai sus de vii, apare mai întâi un călăreţ, siluetă melodramatică, aplecat în şa, cu casca pe cap şi sabia în mână. Alţi călăreţi vin în urma lui, apoi infanterişti care se răspândesc printre vii, târându-se pe burtă.

Unul din ei – foarte aproape de noi – a luat poziţie pe după un copac şi nu mai mişcă; e un lungan cu o manta cafenie până-n pământ şi o basma colorată strânsă în jurul capului. Din locul unde ne aflăm, e o ţintă grozavă. Dar la ce bun?... Cercetaşi! noştri aflaseră ce voiau. Acum, repede spre barcă; marinarul începe să înjure. Să trecem înapoi Marna fără necazuri... Dar nici n-am ajuns bine, că nişte voci depărtate ne strigă de pe celălalt mal:

— Ei, voi, ăştia cu barca!

Îl recunoscuseră pe amatorul de cizme de adineauri şi pe trei sau patru camarazi de-ai lui, care încercaseră să ajungă până la primărie şi se întorceau acum în grabă. Din nefericire, nu mai e nimeni să meargă să-i caute pe cei de strigau. Marinarul a dispărut.

— Nu ştiu să vâslesc – îmi spune jalnic sergentul cercetaşilor, pitit împreună cu mine într-o groapă la marginea apei. În acest timp, ceilalţi devin nerăbdători:

— Veniţi! Hai odată!

Trebuie să mergem. Treabă grea. Marna este umflată şi potrivnică. Vâslesc din răsputeri şi tot timpul îl simt în spatele meu pe saxonul de sus cum mă priveşte, nemişcat de după copac...

Sosiţi la mal, unul din cercetaşi sare atât de repede, că barca se umple cu apă. Imposibil să-i duci pe toţi fără pericolul ca barca să nu se scufunde. Cel mai curajos dintre ei rămâne să aştepte. Este un caporal de franctirori, băiat frumos, în albastru, cu o insignă prinsă în faţă pe beretă. Aş fi vrut din tot sufletul să mă întorc să-l iau, dar începuseră împuşcături de la un mal la celălalt. A aşteptat

un moment fără să spună nimic; apoi a fugit înspre Champigny, luând-o pe lângă ziduri. Nu ştiu ce s-a mai întâmplat cu el.

În aceeaşi zi. Când dramaticul se amestecă cu grotescul, atât în viaţa lucrurilor cât şi în viaţa oamenilor, urmările sunt fie înspăimântătoare, fie extrem de emoţionante.

Oare o mai mare durere zugrăvită pe o faţă caraghioasă nu vă mişcă mai mult decât dacă s-ar întipări pe una obişnuită? Vă închipuiţi pe un burghez din pânzele lui Daumier[10] cuprins de groaza morţii, sau hohotind până-i seacă izvorul lacrimilor pe cadavrul unui fiu ucis? Nu găsiţi că-i ceva deosebit de sfâşietor? Ei bine! toate aceste vile burgheze de pe malul Marnei, aceste conace colorate şi groteşti, de un roz dulce, de un albastru pastelat, de un galben-roşcat, cu turle de ev mediu acoperite cu tablă, cu chioşcuri de cărămidă aparentă, grădini rococo unde se clatină globuri de metal alb, acum când le văd în fumul bătăliei, cu acoperişurile sfărâmate de obuze, cu giruetele strâmbe, cu zidurile găurite, potopite de paie şi sânge, mi se par înfiorătoare…

Casa în care am intrat să mă usuc este exact tipul uneia din aceste locuinţe. M-am urcat la primul etaj într-un mic salon roşu-auriu. Nu fusese terminată punerea tapetelor. Se mai vedeau pe jos valuri de hârtie şi capete de beţişoare aurite; de altfel, nici urmă de mobilă, nimic altceva decât cioburi de sticle şi într-un colţ o saltea de paie pe care dormea un om în salopetă. Peste tot se simţea un miros nedesluşit de praf, de vin, de luminare, de paie putrezite… Făcând focul cu un picior de măsuţă mă-ncălzesc în faţa unui cămin bleg ca o al viţă trandafirie. Când mă uit la el, mi se pare că-mi petrec o duminică după-masă la ţară, la nişte gospodari cumsecade. Oare nu se joacă table în spatele meu, în salon?… Nu! Sunt franctirorii care-şi încarcă şi descarcă puştile, cu un ţăcănit care-mi aminteşte acel joc. La fiecare foc de armă

10 Honoré Daumier — pictor şi sculptor din Marsilia (1808—1879).

ni se răspunde de pe malul opus. Sunetul dus de apă ricoşează şi se rostogoleşte la nesfârşit printre coline.

Prin ferestruicile salonului se vede Marna care străluceşte, taluzul însorit şi prusacii care se îndreaptă ca nişte copoi mari spre aracii viilor.

În partea cea mai înaltă a fortului, pe bastion, prin spaţiile dintre sacii cu pământ, se ridicau mândre lungile tunuri ale marinei, aproape drepte pe afetele lor, pentru a ţine linia de apărare spre Chatillon. Astfel îndreptate cu gura ţevilor în aer, cu toartele lor de ambele părţi în chip de urechi, semănau cu nişte mari câini de vânătoare lătrând la lună, urlând a moarte... Puţin mai jos, pe un terasament, marinarii, ca să se distreze, au făcut pe un colţ de vapor o grădină englezească în miniatură. Avea o bancă, un umbrar, pajişte, stânci şi chiar şi un bananier, mititel desigur, nu mai înalt decât o zambilă; dar nu are importanţă. Oricum, era bine venit şi panaşul său verde îţi bucura privirea în mijlocul sacilor de pământ şi a stivelor de obuze.

Ah! mica grădină din fortul Montrouge! Aş vrea s-o văd înconjurată de un grilaj şi să i se pună o piatră comemorativă unde să figureze numele lui Carvès, Deprez, Sairset şi ale tuturor bravilor marinari care au căzutacolo, pe acest bastion de onoare.

La Pouilleuse

Dimineaţa zilei de 20 ianuarie.

Timp frumos, plăcut, cer acoperit. Ogoare întinse, unduind în depărtare ca valurile mării. Pe stânga, colinele înalte, nisipoase, care servesc de contrafort muntelui Valerien. La dreapta, moara Gibet, o moară mică, cu aripile sfărâmate şi cu o baterie pe platformă. Merg timp de un sfert de oră de-a lungul tranşeei care duce la moară şi peste care pluteşte o ceaţă subţire, ca peste o apă. E fumul bivuacului. Soldaţii aşezaţi pe vine fac cafeaua, suflă în lemnul verde, iar fumul îi orbeşte şi-i face să tuşească. De la un capăt la altul al tranşee! se aude o lungă tuse uscată...

Fouilleuse! O fermă mărginită de mici podeţe. Am ajuns tocmai când ultimele noastre rânduri se retrag. Este regimentul 3 de gardă naţională din Paris. Mărşăluieşte în ordine ca la paradă, cu comandantul în frunte. După neînţeleasa debandadă la care asist de aseară, acest lucru îmi dă puţin curaj… în spatele lor, doi oameni călări trec pe lângă mine, un general şi adjutantul său. Caii merg la pas; oamenii vorbesc, glasurile lor se aud până la mine. Recunosc vocea adjutantului, tânără, puţin servilă:

— Da, domnule general… Ah, nu, domnule general… Fără îndoială, domnule general…

Şi generalul spune cu blândeţe şi uluire:

— Cum! a fost ucis? Ah, sărmanul de el… sărmanul de el!

Apoi se face linişte şi se aud tropotele cailor în iarba grasă…

Rămân singur să privesc acest peisaj trist, care seamănă puţin cu câmpiile din Chelif sau Mitidja. Şiruri de brancardieri în tunici cenuşii urcă pe un drum râpos, cu steagul lor alb cu o cruce roşie.

PEISAJ DE INSURECŢIE La Marais

ÎN UMBRA UMEDĂ şi provincială a acestor străzi lungi şi întortocheate, în care se simte mirosul de drogherie şi de băcănie, în mijlocul vechilor locuinţe nobiliare din timpul lui Henric al II-lea şi Ludovic al XIII-lea, pe care industria modernă le-a schimbat în fabrici de sifon, de bronzuri şi de produse chimice, a acestor grădiniţe mucegăite, pline cu lăzi, a curţilor de onoare pardosite cu dale mari, pe care circulă camioanele grele, sub balcoanele pântecoase, cu obloane mari, lângă zidurile mâncate, înnegrite ca nişte stingătoare de luminări, revolta părea, în primele zile, că abia mocneşte. Încercări de a ridica baricade la toate colţurile de stradă, dar fără oameni care să le păzească. Niciun tun, nicio mitralieră. Pietre de pavaj strânse şi aşezate la întâmplare, fără convingere, numai pentru plăcerea de a închide drumul, închizând între ele mari băltoace de apă, unde se bălăceau

cete de puşti şi flotile de vaporaşe de hârtie... Toate prăvăliile erau deschise, cu negustorii la uşi, râzând şi făcând politică de la un trotuar la altul. Nu aceştia erau oameni care chemau la răscoală; dar se simţea că o priveau cu plăcere, ca şi cum, desfundându-se caldarâmul acestor cartiere liniştite, fusese trezit sufletul vechiului Paris.

Ceea ce se numise odinioară suflul Frondei cuprinsese acum Marais-ul. Pe faţada marilor palate strâmbăturile vesele ale măscăricilor de piatră aveau aerul să spună: „Ştiu despre ce e vorba". Şi, fără voia mea, îmi închipuiam îmbrăcată în jachete înflorate, cu pantaloni scurţi şi mari pălării cu borul ridicat, toată această mică lume de droghişti, aurari şi negustori de turtă dulce care râdeau de se prăpădeau, privind cum se scot pietrele de pe strada lor şi păreau atât de mândri să aibă o baricadă în faţa prăvăliei.

Din când în când, la capătul unei străzi lungi, negre, vedeam în piaţa Grève baionetele sclipind în bătaia soarelui, împreună cu o parte din vechea primărie. Cavaleriştii treceau în galop printr-un colţ de lumină cu mantalele lor lungi, cenuşii şi cu penajul coifurilor în vânt. Mulţimea alerga, striga, se fluturau pălăriile. Era oare domnişoara de Montpensier sau generalul Cremer?... Epocile se învălmăşeau în capul meu. În depărtare, în plin soare, o cămaşă roşie de curier garibaldian, care fugea aplecat, îmi făcea impresia că ar fi anteriul cardinalului de Retz. Despre acest om, starostele şireţilor, de care se vorbea în diverse grupuri, nu mai ştiam dacă era dl. Thiers sau Mazarin... Mi se părea că trăiesc acum 300 de ani.

În Montmartre

Urcând pe rue Lépic, am văzut ieri într-o cizmărie un ofiţer din garda naţională cu nişte galoane până-n cot şi cu sabia într-o parte, care, pingelind o pereche de cizme, îşi pusese şorţul de piele pentru a nu-şi murdări uniforma. Toată priveliştea cartierului Montmartre răsculat se j. ratăîn cadrul acestei ferestre de dugheană.

Închipuiţi-vă un sat mare, înarmat până-n dinţi cu mitraliere la marginea rigolei, cu piaţa bisericii presărată cu baionete, cu o baricadă în faţa şcolii, cu lăzile cu mitraliere alături de garniţele de lapte, cu toate casele transformate în cazărmi şi la toate ferestrele jambiere soldăţeşti puse la uscat, chipie care se apleacă să asculte apelul, paturi de puşcă în fundul dughenelor de haine vechi, şi de sus până la poalele colinei un val de bidoane, de săbii, de gamele. Totuşi nu mai este acel Montmartre neîmblânzit, defilând pe bulevardul des Italiens cu arma la umăr, cu cureluşa în jurul bărbiei, bătând puternic pasul, cu aerul că-şi spune: „Să ne ţinem bine! Reacţiunea ne priveşte!” Aici insurgenţii sunt la ei acasă şi cu toate tunurile şi baricadele, se simte deasupra revoltei lor o atmosferă liberă, de calm şi de familiaritate.

Un singur lucru urât la vedere este această colcăială de pantaloni roşii, ai dezertorilor din toate armele: zuavi, infanterişti, garda mobilă care umple piaţa primăriei, culcaţi pe bănci, lungiţi pe marginea trotuarelor, beţi, murdari, în zdrenţe, neraşi de opt zile. În momentul când trec pe acolo, unul dintre aceşti nenorociţi, cocoţat într-un copac, ţine un discurs mulţimii, bâlbâindu-se, în mijlocul răcnetelor şi huiduielilor. Într-un colţ al pieţei, un batalion porneşte spre metereze.

…Sus de tot, pe un spaţiu între grădinile verzi şi povârnişul galben, se află moara „La Galette”, transformată în post militar; siluetele gărzilor naţionale, corturi aliniate, mici bivuacuri din care iese fum, toate acestea se desluşesc clar şi amănunţit, ca văzute printr-o lunetă, între un cer noros şi negru şi cafeniul strălucitor al colinei.

În cartierul Saint-Antoine

O noapte de ianuarie, rând se asedia Parisul; eram în piaţa Nanterre, în mijlocul unui batalion de franctirori. Inamicul tocmai atacase ariergărzile noastre şi ne înarmam în grabă să ne ducem în ajutorul lor. În timp ce oamenii se numărau pe dibuite, în viscol, văzurăm dând colţul străzii o patrulă luminându-şi calea cu un felinar.

— Opreşte! Cine-i?

— Garda mobilă, regimentul 48, răspunse o voce tremurândă.

Erau nişte omuleţi, în mantale scurte, cu chipiul pe-o ureche şi cu mersul tineresc. La doi paşi i-am fi putut lua drept copii de trupă; dar când sergentul se apropie ca să-l recunoaştem, lanternele noastre luminară un biet bătrân uscat, zbârcit, clipind des din ochi, cu o bărbuţă albă. Copilul de trupă avea o sută de ani. Ceilalţi nu erau nici ei mai tineri. Aveau accent parizian şi o înfăţişare de hârburi. Nişte copii bătrâni.

Sosiţi în ajun în avanposturi, nenorociţii soldaţi se rătăciseră la prima lor patrulare. Fură îndrumaţi imediat:

— Grăbiţi-vă, camarazi; prusacii ne atacă.

— Ah, ah!... Prusacii ne atacă, repetară sărmanii bătrâni foarte speriaţi şi, făcând cale-ntoarsă, se pierdură în noapte cu felinarul lor care dansa, zgâlţâit de loviturile de tun...

N-aş putea să vă redau impresia fantastică pe care mi-au făcut-o aceşti pitici; păreau atât de bătrâni, de obosiţi, atât de tulburaţi! Aveau aerul că vin de foarte departe! îmi închipuiam că sunt o patrulă fantomă, rătăcind prin câmpii încă din 1848, căutându-şi drumul de douăzeci şi trei de ani.

Răsculaţii cartierului Saint-Antoine mi-au reamintit această apariţie. Am găsit aci veterani din 48, căutându-şi tot timpul locul, îmbătrâniţi dar nedomoliţi. Răzvrătitul cu păr alb a readus, odată cu el, vechiul chip al războiului, cu baricada clasică în două sau trei etaje, cu steajgul roşu fluturând în vârful ei, cu atitudini romantice pe chiulasa tunurilor, cu mânecile suflecate, cu fe tele aspre: „Circulaţi, cetăţeni!” şi imediat ameninţarea cu baioneta... Şi ce forfotă, ce agitaţie în acest mare cartier al Turnului Babel. De la Tronc până la Dastilia nu auzi decât chemări la arme, percheziţii, arestări, cuvântări în aer liber, nu vezi decât pelerinaje în coloană, soldaţi care patrulează în glumă şi care au uitat parola, puşti care iau foc singure,

infanterişti care sunt duşi la comitetul din strada Basfroid, şi adunarea, apelul cu clopotul de alarmă.

La fortul Montrouge

Parisul asediat în dimineaţa de 31 octombrie. În ceaţa rece se pierdeau ultimele sunete melancolice ale clopotului de la Saint-Pierre de Montrouge. De-a lungul bulevardului Orléans, unde clipesc lumini rare, un cupeu cu doi cai şi cu galerie, rechiziţionat de Ministerul Marinei – una din ultimele trăsuri de închiriat care mai era în circulaţie – ne duce pe Le Myre de Vilers şi pe mine, într-o inspecţie a forturilor de la sud. Ca aghiotant al amiralului La Roncière, de Vilers este silit să facă acelaşi drum în fiecare dimineaţă şi eu îl însoţesc bucuros, tind nu sunt de gardă, pentru a mă aproviziona cu o mulţime de băuturi foarte preţioase care se găsesc din belşug în forturile Parisului, ca şi energia, ordinea, puterea de rezistenţă şi voia bună.

— Opreşte… Parola?

— Serviciul marinei.

Poarta Montrouge-ului, fortificată şi camuflată la maximum, înţesată de baionete, se întredeschide pentru trăsura ministerială. În timp ce un felinar cercetează meticulos la uşa cupeului ambele noastre permise de trecere, tovarăşul meu – de obicei atât de filosof şi stăpân pe sine – se enervează, se supără. Sub chipiul plat, cu galoane de aur, faţa lui mă impresionează printr-o asprime necunoscută mie până atunci, care-i subţiază buzele şi-i adânceşte ochii în orbite, făcându-i mai mari şi mai negri. Ce se-ntâmplă? Ce-mi ascunde? De ce, din clipa când am pornit la drum, acest strălucit vorbitor, acest îndemânatec mânuitor de replici, m-a lăsat să monologhez? O voi afla, fără îndoială…

După ce trecem de zona militară, dăm de mari întinderi de noroi şi de moloz, unde lumina palidă a dimineţii a şi început să scoată la iveală o viermuială de oameni în căutare de hrană, şi străbatem cartierul Gentilly, pustiu şi dărâmat. Un cocoş cântă în depărtare, spre

Bicêtre. Dintr-o stradelă în pantă un câine hămesit, furios, se repede lătrând, se ţine de caii noştri, sare până la portiera trăsurii şi ne împroaşcă horcăind cu bale, arătându-şi colţii. Abia apuc să spun: „Dobitoc păcătos!” şi o detunătură puternică se aude lângă mine, în mijlocul unui fum acru care ne umple trăsura, şi văd câinele rostogolindu-se cu labele în aer, iar pe tovarăşul meu punându-şi înapoi revolverul în toc.

— Eşti cam nervos astăzi dimineaţă, camarade… trebuie să fie ceva nou în mersul lucrurilor?

Iar el răspunde grav:

— În adevăr, s-au întâmplat lucruri noi.

Mai rămânem câteva minute fără să rostim un cuvânt şi abia în apropiere de fortul Montrouge, răspunzând la toată neliniştea, la toate întrebările tăcerii mele, de Vilers îmi spuse deodată:

— S-a terminat… Metz a capitulat. Bazaine a pierdut tot, şi-a vândut tot, chiar şi onoarea.

Nu-şi poate închipui decât cine ştie ce însemna pentru noi numele de Bazaine – „eroicul Bazaine”, cum îi spunea Gambetta – şi cu câtă speranţă ne biciuia curajul, în ce noapte groaznică ne-a cufundat dezertarea lui. Imaginaţi-vă toate strigătele posibile de dezrobire şi de bucurie: Pământ!… pământ!… O pânză… Salvaţi… să re îmbrăţişăm!… Trăiască Franţa!… Ceva din toate acestea erau cuprinse în frumosul nume al soldatului de la Versailles, şi deodată iată-l că reprezenta exact contrariul. Îţi venea ameţeală când te gândeai.

Incit şi sosirea mea la fort rămâne puţin înceţoşată, îmi amintesc parcă de un căpitan de fregată în saboţi, care ne călăuzeşte prin lungile coridoare ale cazărmii; de o ploaie măruntă, o ploaie de coastă, dungând marea curte unde marinari cu berete albastre şi tunici se joacă de-a beţigaşele, cu sărituri şi strigăte de şcolari în recreaţie; în fine, de un mers nesfârşit pe drumul rondului. Umblam pe pământul clisos, lucios, unde tălpile alunecă, pe lângă adăposturi, grupuri de ostaşi, baterii şi povârnişuri înalte

care depăşesc silueta unui marinar de santinelă, cu coarne de bou la brâu, gata să semnaleze când încep să tragă nemţii. Ceea ce mi-a rămas foarte clar în minte, de exemplu, este acoperişul de pânză gudronată şiroind de ploaie, sub care ofiţerii de gardă şed la masă în faţa ceştilor de cafea neagră; revăd feţele strălucitoare, toate zâmbetele calde care se îndreaptă spre noi.

— Ei bine, pământenilor?

Şi în picioare, la intrare, strâns în tunica sa lungă, de Vilers trântindu-le cumplita ştire:

— Bazaine s-a predat…

Nu s-a auzit niciun cuvânt, niciun strigăt drept răspuns; dar un fulger brăzdă aerul, fulgerul tuturor acestor priviri contopite, a tuturor acestor ochi negri, albaştri, din Toulon sau Ponant, unii mai pătrunzători ca o lovitură de stilet, alţii arzători ca un imn din Bretagne. Şi puturăm citi, la strălucirea acestor flăcări, eroica hotărâre pe care aţi luat-o voi, Deprez, Kiesel, Carvès, Sairset, căzuţi de-atunci pe bastionul nr. 3, bastion de onoare, unde mi-aţi apărut în dimineaţa de 31 octombrie.

Ah! Bastionul nr. 3, trebuia să-l vezi în primele zile ale lui ianuarie, câteva luni după venirea noastră, cu ferestruicile de tir distruse, cu adăposturile prăbuşite, cu

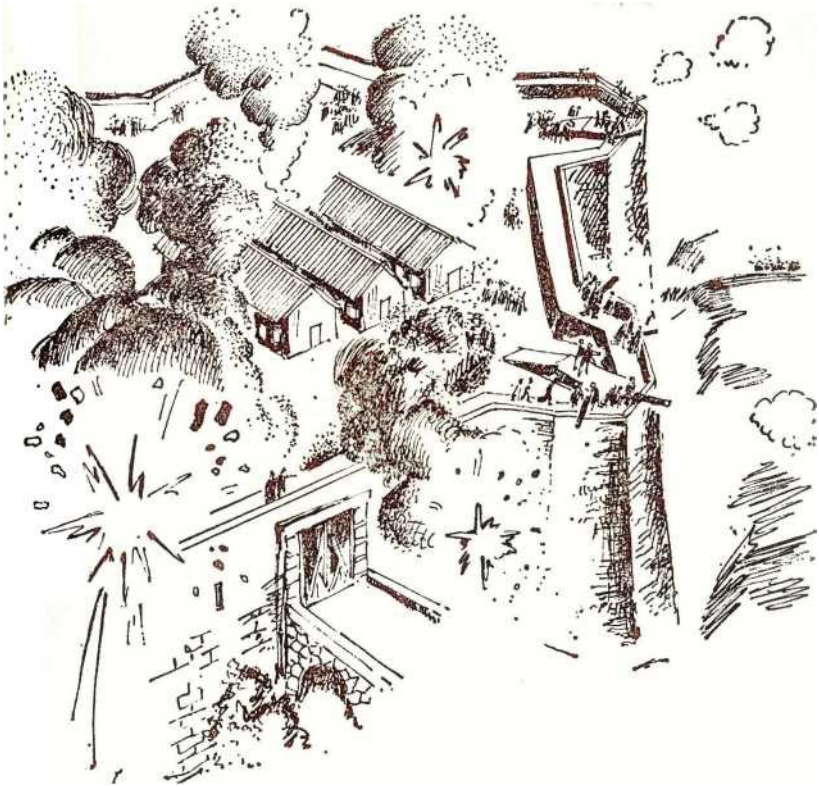

O largă spărtură în zid, în timp ce ploaia de fier şi de foc îl învăluia din zori până-n miez de noapte. Asemenea strigătului păunilor în zile de furtună, cornul santinelei suna fără încetare. „N-ai timp să te adăposteşti”, spuneau servanţii tunului căzând la datorie. Nici pelelalte părţi ale fortului nu erau mai ferite. Ca să străbată curţile pustii, presărate cu schije de obuz şi cioburi de geam, unde domnea un miros de pulbere şi de incendiu, marinarii se lipeau de zidurile desfundate ale cazărmilor dărâmate şi lăsate în voia sorţii. Nicio piatră nu mai rămăsese din cele două pavilioane de locuit de la intrare; cei de gardă, ca de altfel toţi oamenii echipajului, erau obligaţi să se ghemuiască sub un blindaj făcut din straturi de pământ sfărâmicios, răscolit de două luni de obuze, friabil, fără consistenţă, şi unde loviturile cazematelor inamice izbeau foarte des.

Într-o seară, în adăpostul care-i servea de locuinţă,

comandantul fortului văzu intrând pe căpitanul de fregată de L... sosit nu de mult la bord – cum se spunea – pentru a înlocui pe şeful unei companii de tunari căruia umărul îi fusese smuls de un obuz.

— Domnule comandant, rosti ofiţerul cu buzele albite, cu fălcile încleştate, şuierând furios vorbele, sunt un om dezonorat, pierdut... Nu-mi mai rămâne decât să-mi zbor creierii.

— De L... prietene, ce s-a întâmplat?

Mâna comandantului dădu la o parte mica lampă suspendată, care lumina zidurile încăperii strâmte, dar îl împiedica să-l vadă bine pe vigurosul soldat cu capul prelung şi înfierbântat, din faţa lui.

— S-a întâmplat... ah! – nenorocitul, ce greu îi venea să spună! – s-a întâmplat că, ajungând la bastion, focul... ei bine! focul m-a zăpăcit. Mi-a fost frică... Ce vreţi? N-am făcut niciodată războiul; numai o singură dată în Mexic, dar acolo nu era nimic serios... Atunci, sub grindina de mitralieră, de două, trei ori am fost laş, am salutat obuzul cum se spune şi oamenii m-au văzut. I-am auzit râzând... De atunci, s-a isprăvit. Am făcut tot ce mi-a stat în putinţă... între marinarii mei şi mine e ceva care nu merge, care nu va merge niciodată. Un cântec circulă pe bord... se cântă pe melodia lui Barbouchu... o cunoaşteţi, desigur?... Peste tot pe unde trec eu aud acest cântec sau mi se pare că-l aud... Ah, Dumnezeule!... Noaptea şi ziua îmi zumzăie în cap împreună cu râsul oamenilor... îţi vine să mori!

Îşi pusese chipiul înaintea ochilor şi plângea încet ca un copil. Afară se auzea larma ghiulelelor, un zgomot surd ca al mării când se sparge de stânci. La fiecare lovitură de tun adăpostul trosnea, se clătina şi se umplea de praf; iar micuţa lampă cu lumina roşiatică se legăna cu o mişcare de val.

— De L... prietene, eşti nebun, îţi spun că eşti nebun. Ia şezi puţin.

Sărmanul om se apăra, îi era ruşine, dar şeful său îl aşează cu sila lângă el, pe marginea unui pătuţ de fier care

servea drept scaun, îi puse mâna pe umăr şi îi spuse părinteşte ce trebuia pentru a linişti şi a destinde acest suflet deznădăjduit. Îl asigură că nu avea pe bord decât prieteni, deşi la Montrouge nu erau iubiţi laşii. De altfel, de ce trebuie vorbit de laşitate? Cui nu i s-a întâmplat să fi salutat obuzul? Sosit după toţi ceilalţi, neavând timpul să se aclimatizeze, nimic nu pare mai natural ca această tresărire nervoasă, această slăbiciune de o clipă de care nimeni nu a scăpat.

— Auzi, de L... nimeni... Marinarii noştri, care au devenit eroii de azi, care intră în foc ca nişte salamandre şi ar juca fotbal cu bombe aprinse, să-i fi văzut acum două luni când a început adevăratul război. Nu prea se simţeau la largul lor când trebuiau să iasă din cazemate... Ştii dumneata că amiralul Pothumau, viteazul flotei, venea de două ori pe săptămână să facă rondul fortificaţiilor noastre, să rămână ore întregi în plină luptă, pentru a da oamenilor noştri un exemplu de ţinută? De această lecţie aveam nevoie cu toţii în momentul acela... Iată adevărul, dragul meu... Nu te necăji deci pentru nişte fleacuri. Eşti un ofiţer excelent, pe care-l iubim şi pe care-l stimăm cu toţii. Mergi cu capul sus şi mai ales aminteşte-ţi: nu există nicio mare amărăciune care să ţină. Aici nu se poate să mori, nu trebuie să mori decât luptând, faţă în faţă cu duşmanul.

— Îmi voi aminti. Mulţumesc, domnule comandant.

Îşi şterse ochii şi ieşi. k

Mai auzea oare fredonându-se oribilul refren? Probabil că da. Martorii au afirmat că, în timpul ultimelor zile ale asediului, de L... căuta moartea cu pasiune, aflându-se în curte, la loc deschis, în orele cele mai primejdioase şi ţinându-se drept, ca un drapel înălţat, când comanda foc pe parapetul bastionului. Dar moartea este o cochetă. Nu poţi să te bizui pe ea. Îi spui „Vino odată”... şi ea te ocoleşte, îţi dă o întâlnire pentru plăcerea de a nu veni. E de neînţeles.

De L... ajunsese în această situaţie. Nu mai pricepea

nimic şi se întreba dacă va avea curajul să trăiască până la sfârşit, când la 26 ianuarie, exact la miezul nopţii, toate forturile centurii şi cartierelor mărginaşe – aceste grele întărituri de piatră fixate la porţile noastre şi de pe care bateriile trăgeau neîntrerupt de trei luni – toate redutele şi sectoarele, după o ultimă şi formidabilă salvă, care învălui oraşul într-o eşarfă de flăcări roşii şi albe, tăcură deodată. Parisul era învins. După trei zile, în dimineaţa evacuării, peste care plutea o pâclă aurită şi caldă, prevestind o primăvară plină de farmec, grăbită să ne facă să uităm îngheţata şi sinistra iarnă a asediului, trupa din Montrouge, adunată pe companii, după apel, cu raniţele în spinare, cu puştile aşezate în grămezi, aştepta în curţi semnalul de plecare. După o noapte petrecută în cazemată era plăcut să simţi razele soarelui roşiatic şi zefirul proaspăt, să te mişti în aer liber fără să răstorni peste tine ceaunele când te ridici. Vrăbiile ieşeau din cuiburi şi înţepau pâcla cu micile lor ţipete. Dar mateloţii noştri aveau inima grea, îşi simţeau pieptul apăsat, deşi puteau răsufla în voie, cu gulerul albastru desfăcut, şi, în această adâncă tăcere, atât de nouă pentru fiecare, îşi vorbeau stânjeniţi, cu voce joasă.

— Dacă în aşteptare am face o partidă de beţigaşe… propuse un puşcaş din flotă, unul foarte tânăr.

Fu privit de parcă ar fi căzut din lună. Nu, cu siguranţă nu le ardea de aşa ceva.

În acelaşi moment, căpitanul de L… care-şi căuta tunarii, îi chemă cu un gest în jurul său. Era în mare ţinută, impresionant cu statura-i înaltă, ţinând în mână o pereche de mănuşi albe noi pe care le răsucea nervos.

— Marinari, rosti, îmi iau rămas bun de la voi… Vocea sa tremura puţin, dar devenea fermă pe măsură ce vorbea… Am jurat că atâta timp cât voi fi în viaţă niciun prusac nu va pune piciorul aici. A venit momentul să-mi ţin cuvântul. Când ultimul din voi vă ieşi pe poartă, căpitanul vostru va înceta să mai trăiască. El a pierdut cândva încrederea pe care trebuia să v-o inspire; sper că i-aţi înapoiat-o, văzând că n-a fost un laş. Drum bun, copiii mei!

Şi făcu ceea ce spusese. Nici nu plecă bine echipajul cu trompeţii în frunte, că dinspre pavilionul ofiţerilor răsunară două detunături în singurătatea şi tăcerea fortului. De L... fu găsit dându-şi sufletul în patul său, cu două gloanţe în cap şi cu revolverul fumegând încă pe pernă.

S-a făcut din această moarte o legendă ca despre Beaurepaire *l*. Dar ceea ce povestesc aci, în afară de câteva detalii de punere în scenă, este istoria adevărată; şi dacă e mai puţin eroică poate ca cea din secolul trecut, mi-a părut tot aşa de frumoasă şi mai omenească, ţinând mai mult de epoca noastră.[11]

SERBAREA ACOPERIŞURILOR

Poveste de Anul nou I

AH! CUM STRĂLUCEAU ACOPERIŞURILE PARISULUI în noaptea aceea! Ce tăcere, ce linişte, ce lumină supranaturală! Jos, străzile erau negre de noroi şi fluviul acoperit de o pojghiţă de gheaţă. Razele triste ale felinarelor cu gaz se înecau în zăpada topită a rigolelor. Sus, cât vedeai cu ochii deasupra palatelor, a turnurilor, a teraselor, a cupolelor, pe vârful îngust de la St. Chapelle şi pe miile de acoperişuri înghesuite şi înclinate unu.1 spre altul, neaua strălucea albă, cu reflexe albăstrii, încât te aflai parcă în alt oraş, un Paris aerian, suspendat între vidul din umbră şi lumina puternică a lunii.

Cu toate că mai era foarte devreme, toate focurile se stinseseră, nicio urmă de fum nu plutea peste case. Totuşi, hornurile fericite ale sobelor unde în fiecare zi lemnele ard şi trosnesc se cunoşteau bine după cercul negru pe care fumul îl lărgea în jurul lor şi după respiraţia lor caldă ridicându-se în aerul îngheţat, ca un suflu al locuinţei adormite. Celelalte clădiri înţepenite, strânse în zăpada groasă, mai păstrau cuiburile ultimei primăveri, lipsite ca ele de căldură şi viaţă... în acest Paris înalt, năpădit de alb,

11 Beaurepaire — general francez (1740—1792) care a apărat Verdun-ul contra prusacilor şi s-a sinucis spre a nu se preda ducelui de Brunswick.

pe care străzile îl străbăteau în toate direcţiile ca nişte crăpături imense, umbrele hornurilor inegale, schilave şi negre ca şi copacii în timpul iernii, se încrucişau pe bulevarde pustii, pe care nimeni n-a păşit vreodată, în afară de vrăbiile pariziene care, ţopăind încoace şi încolo, scrijeliseră din loc în loc zăpada îngheţată cu urme ascuţite de gheare. Chiar acum, o ceată alcătuită din mici boemi săreau sau zburau pe marginea unui jgheab de streaşină şi numai ţipetele lor tulburau liniştea adâncă, aşteptarea solemnă a oraşului de acoperişuri, peste care era întins un imens covor de hermină ca pentru trecerea unui copil-rege.

Vrăbiile din Paris:

— Al naibii frig! Nu poţi dormi oricât te-ai ghemui şi ţi-ai zbirii penele; gerul te trezeşte şi te înţeapă.

O vrabie de departe:

— Hei! Voi celelalte, hei! Repede pe aici! Am găsit un horn vechi, cu un capac de fontă, pe o casă unde s-a făcut focul până foarte târziu. Ne va fi cald dacă ne vom lipi de el.

Tot cârdul zburând spre ea:

— Uite! E adevărat. Ce bine te simţi. E foarte cald… Nimic de spus. Trăiască bucuria! Piu, piu, chiu, chiu…

Hornul:

— Nu vreţi să tăceţi odată, obraznicelor. Numai voi, într-adevăr, puteţi îndrăzni să strigaţi într-un asemenea moment, când totul se reculege şi tace. Vedeţi! Chiar şi vântul îşi ţine răsuflarea. Nicio giruetă nu se mişcă.

Vrăbiile mai încet:

— Dar ce se întâmplă, bătrâne?

Hornul:

— Cum, nu ştiţi că în noaptea asta este sărbătoarea acoperişurilor? Nu ştiţi că Anul nou vine să împartă daruri copiilor?

Vrăbiile:

— Anul nou?

Hornul:

— Ei bine, da… Dacă vă uitaţi veţi vedea jos, în case, toată încălţămintea pusă în faţa cenuşii calde. Găseşti de toate formele, de toate mărimile, de la pantofiorii pentru picioruşele încă nesigure până la cizmuliţe care răsună atât de tare încât umplu de viaţă toate odăile, de la ghete căptuşite cu blană până la saboţii cartierelor sărace, la pantofii prea mari care încalţă la întâmplare picioarele goale, ca şi cum cel sărman n-ar avea vârsta nici dreptul de a fi copil.

Vrăbiile:

— Şi la ce oră trebuie să vină acest minunat băieţaş?

Hornul:

— Păi imediat, la miezul nopţii, tăcere! Ascultaţi…

Ceasul, cu o voce gravă:

— Dan… dan… dan…

Hornul:

— Uitaţi-vă acolo, toată bolta cerului se luminează…

Păsărelele se-ngrămădesc pline de însufleţire cum fac gură-cască pe străzile Parisului.

Vrăbiile privind un foc de artificii:

— Oh! E frumos!

Ceasul, continuând:

— Dan… dan… dan… Miezul nopţii!…

II

Nici nu s-a auzit bine ora douăsprezece şi un dangăt răsună dintr-odată din toate părţile. Sub turlele îmbrăcate în gluga de zăpadă clopotele bat la înălţimea acoperişurilor numai pentru ele parcă, întâi pe rând, apoi unindu-şi vocile, glasul clopotelor mici amestecându-se cu glasul celor mari şi grave, depărtându-se, apropiindu-se, cu sunete când puternice, când slabe, după cum vin sau nu din direcţia vântului, dând iluzia unei clopotniţe care se roteşte ca un far.

Clopotele:

— Bum, bum… Iată-l. E dânsul, este micul rege.

Vântul:

— Vâjjj… vâjj… Sunaţi tare, bunele mele clopote, cu toată puterea, încă şi mai tare. Anul nou este aici, mă urmează… Simţiţi acea mireasmă de ilex verde, de tămâie, de ceară parfumată pe care o aduc pe aripile mele?

Clopotele mici:

— Din dong… Din dong… Anul nou! Anul nou!

Vântul:

— Hei, hornurilor, ce aţi rămas aşa cu gurile căscate? Cântaţi ca mine… Tot înainte, acoperişuri, tot înainte, giruetelor!

Hornurile:

— Hui, hui, Anul nou, Anul nou!

Giruetele:

— Ţiu, ţiu, Anul nou, Anul nou!

O ţiglă prea entuziastă:

— Anul nou, no… (în marea ei bucurie face o săritură şi cade în stradă) Buf! buf!

Vrăbiile:

— Ce zarvă!

Hornul:

— Ei bine, vrăbiilor, nu mai spuneţi nimic?… Acum e vremea să cântaţi.

Vrăbiile:

— Piu, piu, piu, cip-cirip, cip-cirip. Anul nou! Anul nou!

Hornul:

— Urcaţi pe umărul meu, veţi vedea mai bine.

Vrăbiile de pe horn:

— Mulţumim, bătrâne… Ah, cât e de frumos, cât e de frumos! Toate aceste lumini roz, verzi şi albastre, care dansează pe acoperişuri!

Hornul:

— Şi acest alai de coşuri pline de jucării, de panglici, de flori, de bomboane, toată iarna Parisului care trece înveşmântată în haine aurite şi viu colorate.

Vrăbiile:

— Ce sunt oare piticii care poartă coşurile, sunt şi ei regi ca Anul nou?

Hornul:

— Da’ de unde! Sunt spiriduşi.

Vrăbiile:

— Cum ai spus?…

Hornul:

— Spiriduşi, adică spiritele fiecărei case, care conduc Anul nou la toate hornurile unde sunt ghetuţe care aşteaptă.

Vrăbiile:

— Şi Anul nou unde este?

Hornul:

— E ultimul dintre toţi, mititelul bălai cu ochii atât de blânzi, cu părul ca nişte raze de aur împrăştiate în jurul lui şi cu obrajii înroşiţi de ger. Uitaţi-vă cum umblă: picioarele sale ating zăpada fără a lăsa nicio urmă…

Vrăbiile:

— Cât este de frumos! S-ar zice că e o poză.

Hornul:

— St! Ascultaţi…

III

În momentul acela o voce gravă şi tânără, perlată ca râsul unui prunc, răsună în văzduhul îngheţat şi cristalin sub clarul de lună. Regele-copil se oprise pe un acoperişterasă şi acolo, în picioare, înconjurat de toţi micii purtători de coşuri, vorbi astfel către poporul său:

Anul nou:

— Salut, acoperişuri. Salut, vechile mele clopotniţe. Noaptea este atât de clară, că vă văd în jurul meu în acest mare Paris pe care-l iubesc… Ah! da, Parisul meu, te iubesc pentru că tu, care-ţi baţi joc de toate, n-ai râs încă de Anul nou, deoarece crezi în el, tu care nu mai crezi în nimic… De aceea, cum vezi, vin în fiecare an. N-am lipsit niciodată… Am venit chiar şi în timpul asediului, îţi

aminteşti?… Era foarte trist atunci. Nici foc, nici lumină, toate hornurile reci… Obuzele şuierau deasupra capului meu, fărâmau acoperişurile, răsturnau hornurile… Şi apoi atâţia copilaşi care lipseau!… Aveam prea multe jucării în acel an; a trebuit să mă întorc cu coşurile pline… Din fericire, în noaptea aceasta nu-mi vor rămâne. De altfel, aduc nişte jucării minunate, şi toate franţuzeşti.

O vrabie din Paris:

— Bravo! M-a cucerit copilaşul ăsta.

Toate vrăbiile:

— Cip-cirip, cip-cirip… Trăiască Anul nou!

Un stol de berze, trecând pe cer într-un lung triunghi:

— Ua… Ua… Trăiască Anul nou!

Vântul, spulberând zăpada:

— Cântă şi tu Anul nou!

Zăpada, foarte încet:

— Nu pot, dar îl proslăvesc. Priveşte vârtejurile de fulgi pe care-i trimit în jurul coşurilor şi în părul bălai al micului meu rege… Căci noi ne cunoaştem amândoi de multă vreme. Gândeşte-te că cu l-am văzut născându-se…

Vântul, clopotele, hornurile:

— Anul nou! Trăiască Anul nou!

Anul nou:

— Nu aşa de tare, prieteni, nu aşa de tare. Nu trebuie să trezim micuţa lume a copiilor de sub noi. E aşa de mare bucuria care îţi vine în timp ce dormi, fără să te gândeşti la ea… Acum, spiriduşilor, mergeţi cu mine pe panta acoperişurilor. Vom începe împărţirea darurilor. Numai că în anul acesta am hotărât să încerc ceva. Tot ce avem mai frumos ca jucării: măscăricii de aur, sacii de mătase plini cu praline, păpuşile mari, îmbrăcate numai în dantele, vreau ca toate acestea să cadă în ghetuţele cele mai sărace, în hornurile fără foc, în mansardele reci; şi să aruncăm, dimpotrivă, în casele fericite, pe catifeaua covoarelor, pe blănurile groase, toate jucăriile de 2 bani,

cu miros de răşină şi lemn crud.

Vrăbiile din Paris:

— Formidabil, formidabil!… Este o idee bună.

Spiriduşii:

— Iertare, micul meu An nou. Cu noul tău sistem, cei săraci vor fi fericiţi, dar cei bogaţi vor plânge. Şi de! Un copil care plânge nu mai e nici bogat, nici sărac. E un copil care plânge; şi nu cunosc nimic mai trist…

Anul nou:

— Lăsaţi. Eu ştiu mai bine ce înseamnă asta… Cei săraci vor fi fericiţi să atingă aceste jucării complicate, care li se par atât de ispititoare în vitrinele magazinelor. Dar luxul lor aurit nu sporeşte cu nimic valoarea jucăriei, gingăşia cu care te bucură. Sunt gata să pun rămăşag că şi copiii bogătaşilor vor fi tot atât de mulţumiţi să aibă şi ei odată paiaţe spânzurate de-o sfoară, păpuşi cu arcuri, toate aceste ieftine atracţii ale dughenelor de bâlci, în care n-au intrat niciodată. Acum la drum şi să ne grăbim! Sunt atâtea hornuri în Paris şi noaptea e atât de scurtă.

IV

Acestea zise, luminiţele se răspândiră în toate părţile ca şi cum pe neaua de pe acoperişuri s-ar fi scuturat crengile cu lumânările aprinse ale unui pom de iarnă… Niciun horn n-a fost uitat – de la palatele înconjurate de terase şi de arbori albi de chiciură, până la acoperişurile jalnice, care par să se sprijine unul pe altul ca să nu se prăbuşească sub greutatea omătului.

Curând, deasupra tuturor caselor din Paris se auzi clinchetul clopoţeilor şi larma nenumăratelor sunete atât de obişnuite în magazinele de jucării: behăitul oilor, gânguritul păpuşilor, foşnetul mătăsurilor brodate, plesnitoarele, trompetele, tobele, rotiţele cailor de poştă, pocnetele de bici ale surugiilor, roata înaripată a morilor de vânt. Toate se mişcau, dispăreau, săreau de-a lungul hornurilor. Unde nu erau copii, Anul nou, călăuzit de spiriduşii săi, trecea repede fără să se înşele; dar câteodată, în momentul când se apropia de el cu mâinile

pline, hornul şoptea cu gura lui neagră:

— A murit, e de prisos, nu mai sunt ghetuţe în casă. Păstrează jucăriile tale, micul meu rege. Căci mamele ar plânge, dacă le-ar vedea...

Multă, multă vreme luminiţele rătăciră astfel. Deodată, un cocoş răguşit cântă undeva în ceaţă, o fâşie de zi albă întredeschise cerul şi imediat toată magia nopţii de ajun pieri. Serbarea acoperişurilor luase sfârşit şi începea aceea a caselor. Se şi auzea gălăgie voioasă, încântătoare care urca prin hornuri în acelaşi timp cu fumul focurilor reaprinse. Erau strigăte de bucurie, râsete nebuneşti, voci de copii care ţipau la rândul lor: „Anul nou! Trăiască Anul nou!...” în timp ce pe acoperişurile pustii soarele, răsărind, un soare frumos de iarnă, nefiresc şi trandafiriu, îşi arunca primele raze care păreau în scânteierea zăpezii paiete, sidefuri, franjuri de aur căzute din coşurile micului rege.

CUPRINS

Prefaţă de SANDA RADIAN...”. 5
Prima călătorie, prima minciună...15
Capra domnului Seguin
— Traducere de Livia St or eseu...71
Jarjaille la porţile raiului...79
Smochina şi leneşul...84
Recolta de la malul mării... 90
Frumoasa niverneză 95
Sfarmă-Piatră 151
Lecţia de istorie. 155
Cea din urmă lecţie 159
Noul învăţător 165
În avanposturi 172
Peisaj de insurecţie 180
Serbarea acoperişurilor 192

Dat, la cules 29. III.1977. Bun de tipar 17. III.1978. Apărut 1978.

Comanda nr. 1518. Tiraj 50.000 leg.

ALPHONSE DAUDET, scriitor francez, s-a născut la Nimes în 1840. A scris nuvele: «**Scrisori de la moara mea**» (1866), «**Povestiri de lunea**» (1873) etc.; romane: «**Piciul**» (1868), «**Jack**» (1876) etc.; trilogia «**Minunatele isprăvi ale lui Tartarin din Tarascon**» (1872). A murit în 1897 la Paris. Volumul de față cuprinde o selecție din nuvelele și povestirile sale.

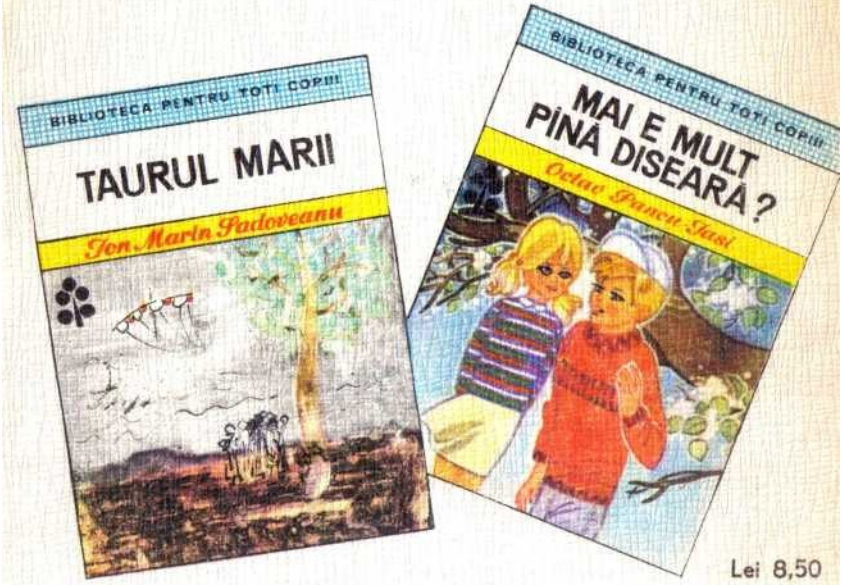

Lei 8,50

EDITURA ION CREANGĂ - BUCUREȘTI